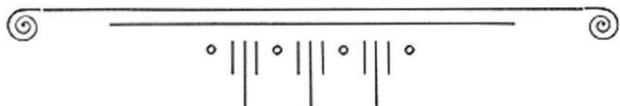


# LJUBLJANSKI ZVON



## P i r.

Pir . . . Kako je veselo nocoj!  
Oglaša se petje in smeh,  
in harmonike včasih zapojejo,  
vrté pari po gladkih se tleh.

A mlada, cvetoča nevestica  
je žalostna danes zeló,  
pobledela so njena ličeca  
in motno je njeno oko.

Zaman se trudi njen ženin mlad,  
da bi zvalil na lice ji smeh . . .  
In kadar vse v plesu zasúče se,  
zablesti njej solza v očeh.

Aj, nevesta, nevestica mlada ti,  
kaj bled ti tako je obraz? . . .  
Povedel je ženin jo v sobico  
pa med goste se vrnil za čas.

A ona je stopila v svetlo noč  
in ona in njena bolest . . .  
Nje bolna se duša je dvigala  
tja v višave do svetlih zvezd . . .

A na polju, na polju zelenem tam  
ležal v krvi je fantič mlad . . .  
Njemu bilo srcé je prestreljeno —  
on je imel nevestico rad.

V. S. Fedorov.



## Noč.

Povest. Spisal Josip Kostanjevec.

### Prvi del.

#### XI.

**N**ekaj dni po teh dogodkih sem bil ves prerojen. Svetlejšje je postalo v moji notranjosti, solnčni žarek je bil prodril v sredo mojega srca. Čutil sem se nekam vzvišenega, čutil močnejšega in krepkejšega kakor kadarkoli, zaslutil sem v sebi nekaj moškega, kar mi je začelo vzbujati vero v lastno moč. In to je pomenilo zame novo dobo, dobo napredka in svobode. Pokoncu sem nosil glavo, lahko mi je bilo v duši.

Na Metodo sem pa odzdaj mislil vedno intenzivneje. Razmišljal sem, kako bi se dala najti pot, da bi ji bilo vsaj zdaj za začetek pomagano. Sklenil sem bil — da ne sme odslej opravljati več tako nizkih opravil. Toda ako ji hočem odpomoči na tak način, tedaj mora zapustiti našo hišo, mora iz moje bližine. In to bi mi bilo hudo, kajti od onega večera sva se shajala sleherni dan, sva se iskala ob vsaki priliki. Ali moralo je biti! Dogovorila sva se, da pojde nekaj časa domov k očetu, kjer ostane tako dolgo, da se stvari kako zasucejo in prenarede, da jo lahko vzamem . . .

In res se je poslovila od nas. Obiskoval sem jo tudi na domu sleherni dan, najččešče tedaj, ko je delal njen oče v tovarni. Ta je bil videti proti meni oduren in ni hotel nikdar sprejeti ničesar od mene. Ako sem hotel kaj pomoči, moral sem to vedno storiti skrivaj po Alfredu, ki mu je bi tudi prvi povedal, da mislim Metodo vzeti. Ali mož se je na to izrazil tako, da se ni vedelo, ali je s tem zadovoljen ali ne. To me je bolelo, moje samoljubje je bilo užaljeno. Mislil sem, da bode mož poskočil veselja, da dobi takega zeta, da mi bode zadovoljnosti žarečega obraza podal svojo rjavo roko ter priskočil k meni in me objel. A mesto tega je dejal kratko in suho:

»Hm, kaj morem jaz proti temu? Moja hči je samosvoja, mojega privoljenja ne potrebuje! . . .«

In zopet sem bi nekaj dni potr in nič se mi ni ljubilo. A češče je vstajalo v meni vprašanje: Čemu se jim siliš? Ali bi ti ne

morali biti hvaležni, da si se tako ponižal? Koliko sitnosti si bodeš prihranil, ako pravočasno odstopiš! —

Ob takih prilikah pa sem moral tudi vedno misliti na očeta. Nekaj časa se mi je zdelo, kakor bi mi moral privoliti v zaroko. Ako bode videl Metodo v novem njenem oblačilu, ako bode videl njen bujni stas neposredno pred seboj, tedaj si bode moral misliti, sin ima prav. Ali takoj sem uvidel ničevnost svoje logike, spoznal sem, da moj oče ne bode dovolil nikdar in da bode ta korak, ako ga napravim, imel za posledico popolni razpor med menoj in očetom. Toda, naj bode karkoli, naj pride kar hoče, naj bodeta očeta, kakršna hočeta, Metoda ni kriva, jaz hočem izvesti svoj sklep! . . .

V takem duševnem stanju pa sem vedno bolj pozabljal na dom in svoje tamošnje dolžnosti. Oklepati sem se pa zato začel tesneje Alfreda, ki je imel na razpolago obilo časa. In Alfred je skrbel, da se nisem nikdar dolgočasil. Čestokrat sva sedela skupno pri Metodi, a čestokrat smo vsi skupaj, z Metodo in njenim očetom, zahajali tja ven v ono krčmo, ki so v njo zahajali navadno delavci. In hodili smo skupno in javno. Da, javno sem začel nastopati ob strani Metodini! Haha, ti dolgi obrazi znancev mojih in mojega očeta, ko so me videli prvič v taki družbi, ko so prvič zaslutili, da nekaj baje ni v redu pri meni! Haha, še sedaj jih vidim, še sedaj slišim njih skrivnostno šepetanje, še sedaj pomnim njih pomilovalno zmigavanje z glavami! Haha, in one skrbne sorodnice mojega očeta! Moj Bog, kako je prišumela teta Alma nekega dne po stopnicah naravnost v mojo sobo. V obraz je bila rdeča in od nagubanega čela se ji je cedil pot v debelih curkih navzdol po zabreklih licih. In pihala je kakor star, prevotljen kovaški meh. Brez vsake besede se je zvrnila na divan ter pol ure molče in veličastno mahala s pahljačo mimo razžarjenega obraza in upadlih prsi. A potem se je s toliko večjo silo usula ploha besed iz njenih širokih ust. In vpila je:

»Moj mili Bog, kakšna sramota, kakšna sramota!«

A jaz sem ji obrnil hrbet ter malomarno zrl skozi okno.

»In to mu nič ni mari, še zmeni se ne za vse to! Ali si prismojen fant? Ali ne moreš več normalno misliti? Vso našo družino bodeš pokopal! Uh, ta sramota, ta sramota!«

Jaz sem še vedno molčal, a ona je potegnila robec iz žepa ter si obrisala ž njim, oči. Iz njenega grla je prihajalo neko prisiljeno hlipanje. A še vedno je sikala:

»Uh, uh, ali ti je začarala? Ta ciganka! Ta . . .«

In psovka za psovko je letela iz njenih ust, da se ni mogla umakniti ena drugi. Meni pa je tačas stala pred očmi podoba Metodina, jasna in svetla. In pozabil sem prisotnosti tetine, pozabil vsega ter se kopal v rajskih mislih nanjo, ki je morda tudi v tem hipu mislila name.

Teta pa je govorila dalje in dalje, zdaj glasneje, zdaj tiše, zdaj posredovalno, zdaj žugajoče . . . vedno so se usipali novi pretrgani, z moralnimi izreki opoprani stavki iz njenih ust. A jaz nisem slišal, nisem hotel slišati ničesar . . .

Ko je teta Alma videla, da mi ne more priti do živega, je naglo vstala, pristopila bliže ter mi položila roke na ramo. Brr, pri tem dotikljaju me je mraz stresel po vsem životu! Nehote sem pomislil, kako ves drugačen občutek vzbuja roka Metodina, ko se me dotakne. — Teta Alma je napravila kolikor mogoče žalosten obraz ter hotela nekaj izpregovoriti. A mene se je tačas hipoma lotila neka nenadna razburjenost in otresel sem roko njeno raz svojo ramo. In obrnil sem teto z obema rokama ter jo odpeljal proti vratom. Huj, kako me je gledala. Same osuplosti ni mogla izpregovoriti besedice. A predno se je zavedela, stala je že pred vrati, katera sem zaprl za njo z nemim poklonom. No, lahko si je misliti, s kakšnimi čuvstvi je hitela k mojemu očetu! —

In za teto Almo je prišla drobna teta Katarina, za njo nečakinja Ida in tako dalje vse sorodstvo, ki se je sicer balo naše hiše, a je sedaj upalo, s takim sočutjem pridobiti si srce mojega očeta. A jaz sem se jim smejal, povem vam, prav srčno smejal za njih preveliko skrbnost. To ni bilo lepo od mene . . .

Dnevi so potekali za dnevi. Moj oče je bil torej dobro poučen o vsem in morda še o marsičem, kar ni bilo res. Toda niti besedice ni zinil proti meni. Ko sva se sešla pri mizi ali kje drugje, je navadno molčal in nič se ni izdal, da bi kaj vedel. Ali meni se je videl v teh dneh veliko bolj resen in zamišljen, celo lica so mu bila nekoliko pobledela in upadla. In to me je mnogo bolj bolelo, nego bi me bilo bolelo, ako bi bil spustil name nebrzdano svojo jezo. Ko pa dan za dnevom ni bilo nič iz njegovih ust, polotevalo se me je že semtertja neko kesanje in predbacival sem si, da morda res ne delam prav in da je morda moj oče mnogo blažjega srca, nego sem si ga mislil jaz. Toda to so bili le hipni občutki, ki so navadno preminili naglo in brezsledno. —

In bilo je prav v onem času, ko sem se zopet nekega popoldneva odpravil k Metodi. Zavil sem bil na krajšo pot, vodečo po



travnikih mimo ozkega potoka. Tožno jelšje in upogibajoče se vrbovje je delalo senco na desnici, a na levici je stalo v dolgih presledkih nekoliko vitkih jagnjedičev, ki so se videli iz daljave kakor sloki minareti turških mošej. Na robu širokega travnika so nakladali zadnjo otavo. Na skoro do vrha naloženem vozu je stal krepak, zarjavel dečko razgaljenih prsi in širokega, odkritosrčnega obraza pod pisanim, širokokrajnim slamnikom. Tlačil in odjemal je seno, ki so mu ga podajale donad laktov goloroke in izpodrecane delavke z nalik turbanom zavitimi rutami na glavah. Vse delo se je vršilo hitro in gladko, skoro brezšumno. Ko sem stopal mimo njih, so se nekatere ozrle name. Njih pogledi so bili vsakdanji, topi in brezizrazni ter so obviseli samo za hipec na mojem obrazu. V istem trenutku so že bile zopet upognjene nad svojim delom. Izza bližnjega grmovja so odmevali rezki udarci, nekdo je tam klepal koso . . .

Vse okoli mene je dihalo življenje, jaz sam sem bil na potu k ljubici svoji; ali nisem bil lahko vesel tudi jaz? Da, vesel sem bil, to si morate misliti! Ali moje veselje ni bilo tako kakor pri drugih ljudeh, moje veselje je bilo zavito vedno v meglo temnih slutenj, sleherni moj korak je srečaval težak, soparen vzduh. A vendar sem bil vesel, vesel — po svoje! In ni li to dovolj? Vsak po svoje, haha! Žaba v luži drugače nego vol na travniku, zajec v deteljišču drugače nego poštni konj na prašni, brezkončni cesti! Da, tako je! . . .

In vstopil sem pri Metodi. Bila je sama v sobi ter je šivala. Ko je začula moje stopinje, se je dvignila naglo ter se privila k meni. Njeni lasje so se me dotaknili, njene ustnice so za hip obvisle na mojih. Nato mi je ponudila stol.

»Zopet si tako bled, dragec moj,« je dejala, zroč mi v obraz.

»Nič mi ni, zdrav sem!«

»Ah, ti ne veš, kako me včasih vznemirja ta tvoja bledost, a posebno ta tvoja nenavadna pobitost. Glej, kaj bi bilo, ako bi se midva res vzela, a bi mi ti — umrl! Vidiš, takole bi ležal vznak na črnem odru brez življenja, trd, nepremičen . . .«

Njene oči so plašno zrle v moje, kakor bi se bala, da prav ta hip ugasnejo.

A meni je bilo tako, kakor bi zares začutil okoli svojih senc dih smrtni, in stresel sem se nehote.

»Toda ne govoriva o tem, danes ti imam nekaj drugega povedati,« je dejala ona skoro nato ter stresla glavo.

Radoveden sem jo pogledal.

Ona pa se je obrnila proti oknu ter počasi, kakor bi se sramovala, izpregovorila tole:

»Robert, ako ne bom kmalu tvoja žena, tedaj . . . tedaj bodo ljudje v kratkem kazali za mano!«

Krčevito sem jo prijel za ramo ter vzkliknil:

»Govori razločneje!«

In obrnila se je proti meni ter zašepetala:

»Danes sem prvič začutila . . .«

In to, kar bi bilo menda vsakega drugega navdalo z nemirom in skrbjo, to razodetje je mojemu srcu prineslo mir in zadovoljnost, ta trenotek je bil gotovo izmed najlepših mojega življenja. V nepopisni slasti sem jo privil bliže sebe in poljubljal sem ji lase, čelo, oči, vnovič in vnovič . . .

Odšel sem šele tedaj, ko se je bil vrnil njen oče domov. —

## XII.

Čakati ni bilo več mogoče, trebalo je gledati, da se stvar končno uravna. Poklical sem Alfreda k sebi ter se razgovarjal ž njim, kaj mi je ukreniti. On je bil mnenja, da mi mora oče dovoliti, da se nastanim svojemu stanu primerno ter da moram toliko časa in vztrajno delati na to, dokler se ne pobotava. Šele potem, ko bodem premožen mož, bodem lahko kaj storil v olajšavo bede nižjih slojev, kajti s tem, da si izberem družico iz njih, je storjen šele prvi korak. Šele potem bodo ti z zaupanjem zrlí vame ter me počastili z raznimi misijami, ako bodo vedeli, da sem vpliven in da zmorem res kaj doseči. Ako pa nič nimam, ako storim nameravani korak brez očetovega privoljenja, tedaj moram čakati šele smrti očetove, a med tem časom hirati v bedi sam in moja družica. To sem vedel tudi sam, a vendar sem bil presenečen, kajti šele zdaj iz tega razgovora sem bil uvidel, da hočejo iz mene napraviti res to, o čemer sem v prejšnjih časih sanjaril sam. Pripoznati moram, da mi je to laskalo, a pripoznati moram tudi, da sem zadnje čase mislil pač le nase in na svojo ljubezen ter da nisem imel pred očmi nobenih višjih namenov. Kar mi je pa sedaj Alfred zaupal, to se mi je videlo čisto vino, bil sem popolnoma prepričan, da govori odkritosrčno in nesebično ter da je njemu edinole do tega, da postanem imovit in ugleden samo spričo tako važnega namena. In kakšne načrte mi je razkladal! A tega nisem pomislil, da bi bilo treba tu milijon takih pritlikavcev, kot sem jaz, ako bi hotel uresničiti samo en načrt, ako bi hotel ugladiti samo eno pot, ki bi vodila iz tega labirinta. Alfred

je govoril tako prepričevalno, s takim ognjem, du se mi je videlo velikansko delo samo malenkost. Za trenotek sem pozabil celo svoje ljubezni, za trenotek sem bil ozdravljen vseh bolesi, in vrinila se mi je celo misel, da moram biti pač nekaj posebnega, mož izdatne moči, ki jasno vidi pred seboj svoje cilje in ki mora biti vreden občudovanja, ker vzame celo deklo svojega očeta za ženo, samo da stori s tem prvi korak, da praktično dokaže, kako resno mu je do tega, da potegne nekdanjega proletarca iz blata. In vsled tega sem bil toliko ginjen, da sem se oklenil Alfreda okoli vratu in so mi solze silile v oči. Alfred me je na to poučeval, kako si moram pridobiti očeta, kako moram postopati, da dosežem njegovo milost. Reči moram, da se mi niso videli ti ovinki, te zveržene stezice nič kaj pravilne in častne, marsikaj se mi je zdelo celo neznačajno, a kaj se hoče, ob takem vzvišenem namenu se sme človek tudi malo izpozabiti in ni treba, da bi bil tako smešno natančen in vesten, glavno je to, da se oče vda . . .

Ko je Alfred odhajal in sem mu kakor navadno zopet stisnil nekaj drobiža v roko, sem se nečesa domislil.

»Kaj si hotel reči tačas, ko smo bili prvič z Metodo skupaj v krčmi, z besedami: »Pomni nocojšnji večer«?

Pogledal me je od strani ter odgovoril:

»Vedel sem, da si se zaljubil in da bo ta dan zate in za nas odločilen!«

Obrnil se je naglo, a videl sem še, kako mu je zopet plul okolo usten oni sarkastni smehlaj. A ta smehlaj mi ni dal misliti ničesar in tudi odgovor Alfredov se mi je videl popolnoma v redu. Nekaj čudnega pa je bilo to, da se me je polastil neki neprijeten čut takoj potem, ko sem srečal čez par minut Luigija. Pozdravil me je vljudno, a njegov obraz se mi je zdel tačas, da je ustvarjen samo za to, da se mi roga. Da, tako čudno se mi je posmehtil, da sem ta nasmeh videl še dolgo potem pred sabo. No, sčasoma sem ga vendar pozabil! . . .

Trebalo je tedaj začeti delati. Premišljeno in polagoma sem uvaževal vse Alfredove nasvete ter izkušal na njih podlagi se približati očetu. Izprva se mi je zdelo, kakor bi hotelo nekako iti, a ko je oče zaslutil, kam nameravam, bilo je vse zastoj. Pri vsakem poskusu je obrnil pogovor na drug predmet. Izprevidel sem tedaj, da bode treba govoriti javno in odkrito brez ovinkov. Toda odlašal sem dan za dnevom, bilo me je strah. Kaj pa, ako se na bode vdal? Ali naj jo vzamem brez njegovega dovoljenja? S čim jo hočem

potem preživiti? In kaj bode potem z mojimi načrti? Vse mora pasti v vodo, moja bodočnost mora potemneti. Ali hočem živeti samo njej? Kje so pa ostali, ki tudi gledajo name? —

Taka je bila moja takozvana moč!

Že nekaj dni nisem bil pri Metodi. Hotel sem prej govoriti z očetom ter jo potem presenetiti z ugodno novico.

Že dolgo ni bil moj oče tako dobre volje kakor oni dan, ko se je pripeljal iz Maribora, kjer je obiskal starega svojega prijatelja, ako se ne motim, Ivaniča, veletržca. Gotovo sta napravila skupno kako kupčijo, ki je mojemu očetu obetala mnogo dobička. Ko sva isti večer sedela pri večerji, svetil se mu je obraz zadovoljnosti in slastno je obiral kos pečenega srnjaka ter žvečil z najboljšim tekom. Prav zavidal sem ga za tako duševno razpoloženje. A meni pa ni hotel noben košček iz ust, vsak mi je bil prepust in neužit. Bil sem preveč razburjen, čakal sem ugodnega trenutka, kdaj naj začnem.

Svetiljka nad mizo je gorela z velikim plamenom, a njen okvir je metal senco vprav tja nad predalnik na sliko matere moje. Ravno čez glavo počrez se je temnila ozka senca ter zakrivala njene oči, kakor bi bile zavezane s temnim robcem. Skozi odprta okna je silil v sobo vlažen vzduh, semtertja je po njem zabrenčal komar ali zafrotala večča, ki je zatem obletavalala luč toliko časa, da je našla smrt v njenem obližju . . .

Ko je bila večerja použita in je oče odprl steklenico ter nalil čaši, tedaj sem začel govoriti. Čutil sem, da so moja lica smrtno bleda, in beseda mi je zastajala v grlu. A govoril sem, govoril vedno hitreje, vedno prepričevalneje, vedno gladkeje. Vsaka beseda mi je izvirala iz srca, bila je gorka, ognjena. Ko sem dokončal, čutil sem, da sem dovršil veliko delo, gotov sem bil, da se učinku mojih besed ne more izogniti oče.

On pa se je bil že pri prvih mojih stavkih naslonil v naslonilo, prekrižal roke na prsih ter mi zrl naravnost v obraz. Izraz na njem je bil vsakdanji, navaden. Nihče ne bi bil mogel sklepati iz njega, kaj si sedaj mož misli. Njegove oči so se svetile kakor po navadi, niti trohice večjega bleska, niti jeze, niti iznenadenosti niso kazale. Bil je popolnoma miren, le semtertja mu je vztrepetala ustnica v kotu na levi strani. Ko sem nehal govoriti, je prijel polno čašo, obrnil jo proti luči, ogledaval nekoliko svetlečo se tekočino ter jo potem zaužil počasi in svečano. Vse je kazalo, da mu je teknila izvrstno, a kazalo je tudi, da mož ne pozna na svetu drugega nego

samega sebe. Že iz tega sem sklepal, da sem govoril čisto zastonj, da moje besede niso napravile nanj najmanjšega učinka, da jih je morda jedva slišal. Ko si je obrisal ustna z belim prtičem, ki mu je visel od vratu navzdol, je dejal hladno in popolnoma mirno:

»Ti si — norec! Prišel si v pest ljudem, ki te hočejo izkoristiti, ko so spoznali, da ni v tvoji glavi vse v redu. Prav tako ekscentrična jo bila tvoja mati, zato je prezgodaj umrla. In ker si te lastnosti podedoval po njej, nočem te preveč obsojati, dasi vem vse tvoje okolnosti natanko in docela že davno. Izvij se torej najprej iz rok omenjenim ljudem in bodi — pameten, potem imaš v meni še očeta, sicer si pa poišči kruha sam, kjer in kakor hočeš, od mene ne pričakuj ničesar!«

Umolknil je in ni se zmenil več zame. Poklical je kuharico, ki je začela spravljati posodo. Krožniki so ropotali, vilice in noži so trčili skupaj in izpraznila se je miza.

Jaz sem pa nehote obrnil svoj pogled na sliko svoje matere. Ona senca črez oči se je bila pomaknila niže in oči njene so zrlle name, kakor bi me bile hotele pomilovati. A tedaj sem prvič v teh očeh zaznal neko skrito boleost, ki gotovo ni bila posledica telesnega trpljenja, ki je morala imeti korenine svoje globoko v njeni duši. Morda so me do tega spoznanja pripravile samo besede očetove, a prepričan sem bil, da je bila mati moja z mojim očetom silno nesrečna. Ona, ki je bila v mojih očeh svetnica, ona, ki sem jo ljubil z vsako žilico svojega srca, ona — nesrečna. Vse njeno življenje, vse njeno dejanje in nehanje, kolikor sem ga mogel spoznati iz otročjih let, vse je stalo hipoma drugačno pred mojimi očmi; marsikaka solza, marsikak vzdih, ki sem ga pripisoval fizični bolesti, se mi je pokazal zdaj v drugačni luči. In tega je bil kriv on, ki sedi zdaj pred mano, ki se imenuje oče moj! In ta človek se je osmelil, da jo je obrekoval še zdaj, davno po njeni smrti. In obrekoval jo je proti lastnemu njenemu otroku! Ali je to res moj oče? Ali je to čuteč človek? Groznica je pretresla moje telo in v tistem hipu nisem videl drugega pred seboj nego kup tolstega mesa, ki se je pregibalo in svetilo v masti. Pest se mi je nehote skrčila in planil sem kvišku. S povzdignjeno roko sem stal pred njim, moje žile so bile napete in obraz zalit s krvjo. In tedaj sem zapazil v njegovih očeh nekaj takega kakor strah in to me je navdalo z radostjo, z zadoščenjem. Vesel sem bil, da sem mogel vsaj za hip ugnati mučitelja svoje matere. Pijan veselja sem bil, ko sem videl, da se je ta mesena kepa oprezno začela umikati ter se ozirati proti izhodu. A jaz sem

stopal za njim s še vedno trdo stisnjeno in povzdignjeno desnico, in le njegov strah me je zadržaval, da ni ta desnica že padla na njegovo glavo.

A tedaj je še pravočasno kakor blisk preletelo moje možgane spoznanje. Uvidel sem svoje sramotno počnjanje, desnica mi je padla navzdol kakor poleno in obrnil sem se. Kakor na povelje sem moral stopiti proti predalniku. Snel sem s stene sliko svoje matere, položil jo predse ter poljuboval njeno lice. In naslonil sem se čreznjo in solze, grenke solze so lile v tihi, neskončni bolesti nad njo . . .

Ko sem se sklonil kvišku, ni bilo v sobi več nikogar. Oče je bil odšel brez vsake besede, tiho, neslišno.

A jaz sem obesil podobno zopet na steno. Še enkrat sem se ozrl po njej, a potem sem odšel tudi jaz . . .

### XIII.

Po noči sem začel spravljati svoje reči. Vedel sem, da ni mojega obstanka več v domači hiši. Ko je bilo najpotrebnejše v redu, sedel sem na rob postelje. Spati se mi ni ljubilo, niti ne bi bil mogel. Okno je bilo odprto in zunaj je svetil mesec. Ugasnil sem svetiljko, njeni žarki so me pekli v oči. Po sobi je bilo mrtvaško tiho, po celi hiši se ni ganilo nič. V mojem spominu so vstajali vsi različni dogodki zadnjega časa. Kako so se bili naglo dovršili, kako so se sedaj naglo podili mimo mene! Oni ponočni izhodi Alfredovi, Metoda, oni prvi sestanek v vrtni lopi, poznejše moje zahajanje k njej, vse, prav vse do najnatančnejega detajla, je stalo zdaj pred mano. Kako je vse to tako prišlo? Kje je izvor vsem tem dogodkom? Ali so se vrstili logično eden za drugim in eden iz drugega? Ali bi se bilo kaj takega dovršilo tudi pri kom drugem, ali je mogoče, da bi še kdo drugi na mojem stališču živel tako, kakor sem živel jaz? Vsa ta in še mnoga druga vprašanja so mi nocoj vrvela po glavi. Toda, ali morem presoditi sam sebe, ali morem vedeti, v koliko sem te dogodke pospešil sam hote ali nehote; resnica na tem je samo to, da so se res dogodili, da sem res jaz zapleten vanje ter da ne vem, ali mi bode mogoče, povoljno rešiti se iz njih. Toda res, ti ponočni izhodi Alfredovi, ko je še stanoval pri meni, kaj naj si mislim od njih? Večkrat so mi že prihajali na misel, kako so me tačas vznemirjali, koliko bridkosti provzročili, ali vselej sem se jih še otesel. Toda nocoj me misel nanje prevladuje z elementarno silo. Ali ni morda res, da je ž njimi v zvezi Metoda? Kaj, ako bi bil on zahajal

k njej, ako bi bil ž njo užival ljubezen? In jaz tepec bi moral prevzeti vse dolžnosti in posledice te ljubezni? Ali ni to mogoče? Čutil sem, kako mi je silila kri v glavo, čutil, kako mi je zastajala sapa ob tej misli. Vstal sem ter trdo stopal po sobi gori in doli ter izkušal misliti na kaj drugega. Ali ni šlo. Vedno bolj in bolj je silila vame ta misel, vedno bolj in bolj se me oklepala ter mi rezala v kosti. In prikazala se mi je Metoda v objetju Alfredovem, videl sem njeno glavo tik njegove, videl, kako se njene roke oklepajo njegovega tilnika. Grozna ljubosumnost se me je polotila, a jaz sem stal njej nasproti popolnoma brezmočen, brez orožja. V glavi mi je začelo razbijati, misli so begale po njej zmešane semtertja, bil sem kakor pijanec, ki mu cesta beži izpod nog. Stopil sem k oknu, naslono se nanj ter strmel v noč. V mesečnem svitu so črnele smreke nad vrtno lopo, v daljavi se je prostiralo svinčeno, nad gorami z lahko, prozorno meglo prepreženo nebo. Z bližnjega griča se je čulo hripavo petje fantovsko, vmes je zalajal kak pes na samotnem dvorišču . . . Polagoma sem se umiril, a začela me je nadlegovati druga misel, misel na mojo bodočnost. Sedaj, ko sem bil pahnjn na cesto, ko sem bil sam berač brez doma, ali ima sedaj moj nameravani korak kak pomen? Čemu navezavati na svojo revščino še drugo bitje? Ako bi bil bogat, potem bi bil pač lahko ponosen na svojo namero, lahko bi rekel, da sem delal iz nesebičnosti ter da bi mi morala biti ona nekako hvaležna, da sem jo povzdignil k sebi. Toda sedaj? Ali bi ne bilo bolje, da bi jo prepustil usodi? In kaj bode iz drugih mojih namer? Kaj bode mogel doseči berač? . . . Brr, to so bile muke, muke, kakršnih si ne more izmisliti niti satan sam! — Toda ne, pustiti je ne smem in tudi ako bi bila z Alfredom v bližjem razmerju, nikakor je ne smem pustiti. Ona me ljubi, ljubi me gotovo in jaz sem bil oni, ki sem jo zapeljal. Ali imam kake dokaze za nasprotno domnevanje? Ali bi ne bila morebiti nesrečna za večno, ako bi jo pustil sedaj na cedilu? Da, prav gotovo se bodo stvari obrnile na bolje, nekoliko časa bode treba potrpeti, a potem se bode vse zravnalo samo ob sebi in zasijala nama bode lepša bodočnost. Saj ne bode oče večno živ, tudi njemu se utegne kaj pripetiti in jaz sem — edini sin! Ne, ne, saj nisem mislil tega zares, oče naj živi, živi naj še dvajset, trideset, sto let, jaz si bodem pomagal sam, sam, razumete? Metoda! Metoda! —

Moja glava je klonila nizko na okno, moji možgani niso mogli več razmišljati. Polotila se me je neka omotica, oči so mi zlezle skupaj in zaždel sem v nekakem polsnu. A kakor v veliki daljavi



sem še čul fantovsko petje, toda nerazločno, vedno bolj nerazločno. Nazadnje sem v takem položaju zaspal . . .

Proti jutru me je zbudilo neko pritrkavanje na mojo glavo. Začutil sem, da so to debele, deževne kaplje, ki padajo name. Oh, kako je bilo to dobro, kako je to hladilo! Podržel sem glavo tako še toliko časa, da je bila popolnoma premočena in da so se začeli cediti debeli curki od mojih las. Ko sem pogledal kvišku, bilo je celo nebo prepreženo s temnimi, nizko doli visečimi oblaki, iz katerih se je zdajpazdaj ukresal svetleč blisk, in nad daljno ravnino je odmevalo votlo grmenje. Drevesne veje so se šibile v nastalem vetru . . . Ah, ravno prav, ta prevrat v naravi mi je del dobro, bil je podoben razburkanemu srcu mojemu. —

Kakor tat sem se kmalu nato izmuznil iz hiše. Poklical sem hlapca ter mu veleval, da nese moje reči v bližnjo gostilnico. Nato sem se odpravil naprej k Alfredu. Po ozkih, temnih stopnicah sem stopal v podstrešno sobo, kjer je stanoval. Bila je to koča nekega črevljarja. Po celem hodniku je dišalo po zatohlem usnju in smoli in ta zagatni vonj je kazal, da se le redkokdaj kje odpre kako okno. V razah med deskami je bilo nakopičenih posod mnogo smeti in sploh je vse kazalo o nesnažnosti. Bil sem danes prvič tukaj in reči moram, da je bil ta prvi vtisk name tako neugoden, da sem se hotel vrniti. Zadržaval sem sapo, ko sem stopal kvišku. —

Alfred je bil še v postelji, ko sem vstopil. Izraz na njegovem obrazu je pričal, kako je osupel, ko me je zagledal pred sabo. Nehote sem se ozrl po tej sobi. V kotu ob steni je stala zelenkasta miza, napol pregrijena z rdečkastim prtom. Na njej je bilo razmetanih nekaj papirjev ter med njimi škatla, napolnjena do polovice z rumenim, slabim cigaretnim tobakom. Okoli nje so bili raztreseni ozki, prozorni papirčki za ovijanje. Ob mizi je stal edini stol, a v kotu stojalo z veliko skledo, pogrjneno počrez z brisačo, kažočo že semtertja črne lise. To in pa nizka postelj je bila vsa oprava v sobi. —

»In kaj misliš početi zdaj,« me je vprašal, ko sem mu povedal svoje dogodke.

Sklonil se je v postelji kvišku, da so se videle njegove razgaljene prsi, in strmel je vame kakor v neznano prikazen. Videti je bilo, kakor bi ga bila ta moja novica silno potlačila in kakor bi ne bil v tem trenutku zmožen nikake prave misli. Vsa njegova prejšnja iznajdljivost ga je sedaj zapustila. A jaz sem sklepal, da mu je hudo zaradi mene, in bil sem mu hvaležen za njegovo privrženost.

»Kaj naj storim? Prav zato sem prišel k tebi, da mi svetuješ!«



Stisnil je trdo ustnici, a takoj nato se rezko zasmeljal ter dejal:

»Kaj naj ti svetujem? Veš, kaj pravi četrta božja zapoved? Haha, ljubček moj, vrni se k staremu pa padi pred njim na kolena ter mu zatrdi, da bodeš odslej pameten! Razumeš? In dobro bo vse! Čemu bi se vznemirjal? Glej, na svetu je še mnogo takih svetnikov, kot je tvoj oče, in stavim, da bi na njegovem mestu vsak ravnal kakor on. Vsak bi pograbil palico ter zagnal takega sina čez prag. A od tisoč takih sinov bi se jih vrnilo devetstodevetindevedeset ter igralo ulogo »izgubljenega sina«. Čemu bi ne storil ti tako? Haha, pojdi, vrni se!«

Njegova brezzoba usta so mi zijala v smehu široko odprta naproti, a njegove besede so bile izgovorjene s takim naglasom, da nisem vedel, ali so menjene resno ali sarkastno. V tem trenutku, moram reči, mi je bil Alfred silno antipatičen.

»Toda ne,« je dejal skoro nato mirneje in počasneje. »Ne, za prvo poišči kje kake službe, v kateri potrpi nekoliko let. Ako hočeš, se makar tudi oženi, saj potem bode tako vse tvoje! Jaz, saj veš, ostanem tudi tako tvoj prijatelj in ti bodem vedno na strani.«

Hm, vsekakor je bilo to nekoliko čudno, kako se je znal Alfred prilagoditi vsaki okoliščini. Njegove sanje in načrti onega dneva, a zdaj tolika ravnodušnost, ko je videl, da je vse za dolgo, ako ne za večno pokopano! Ali je to razumljivo? Je li to odkritosrčno? Toda, kdo bi o tem razmišljal? Meni je bilo usojeno, da nisem mogel živeti brez njega in še dandanašnji, ko to pišem, ne morem misliti nanj z jezo v srcu, dasi sem ga pozneje spoznal celega, dasi je nakopal toliko gnoja na mojo ubogo glavo. —

Dolgo sva se tistega dne še razgovarjala, a naposled sva odšla skupno k Metodi. Ondi sva ji razodela vse. A jaz sem jo vprašal: »Ali hočeš biti navzlic vsemu še moja?«

Namesto odgovora se je privila bliže mene ter pritisnila gorak poljub na moja ustna. —

Kaj bi se še mučil s spomini na oni čas? Kaj bi pogreval, kako sem visel čestokrat obupan in nesrečen ter čakal od trenutka rešitve iz teme in žalosti! Kaj bi to pravil! Prestal sem vse in še mnogo več, nego si morete misliti, a prestal sem in zatorej — dovolj!..

Čez štirinajst dni sem dobil službo komtoarista v C. pri neki tovarni za izdelovanje sukna. A dober mesec potem je bila Metoda — moja žena . . .

Do tu rokopis. Kako sem prišel do njega? — Ko je umiral moj prijatelj Svitoslav Z. v nizki sobi z edinim oknom na vrt, me je poklical k sebi. Bil je še mlad, a njegovo notranjost je razjedla sušica. Ko sem vstopil pri njem, je ležal na visokem vzglavju, obrnjen na desno stran. Njegove oči pa so zrle ven na vrt, kjer je je trosil majnik svoje cvetje in kjer je znašal ščinkavec svoje gnezdo. Bilo mi je nepopisno hudo, ko sem gledal ta obraz z velikimi, začudeno zročimi, sanjavimi očmi, a ono mrтваško, prozorno bledico. V grlu me je nekaj dušilo in v zadregi sem zakašljajal, da ne bi me posilil jok. Tedaj se je pa oni obrnil proti meni.

»Vidiš,« je dejal, »zadnjikrat zrem to cvetje, zadnjikrat poslušam to petje. Nocoj me ne bode več, to dobro čutim. Ah, kako težko je umreti tako mlademu!«

In zopet se je obrnil na vrt ter zrl nekoliko časa nepremično tja ven. Črez njegovo lice pa je polzela debela solza, počasi, prav. počasi ter črtala globoko razo vanj.

Stresel je energično z glavo ter dejal, obrnivši se k meni:

»Naj bode . . . Nekaj sem te hotel prositi. Ti si moj najljubši prijatelj, ali hočeš sprejeti nekaj od mene? Svojcev nimam nobenega, a nekaj imam vendar v svoji zapuščini, ki mi je drago in kar ne bi hotel, da bi prišlo v roke kakemu nepoklicancu. To je rokopis — mojega očeta. Odpri tamle predal ter vzemi ga ven. Ko ga prebereš, ne bode ti dobro pri srcu. Ta rokopis je bil moj najdragocenejši zaklad in spomin na nesrečnega mojega očeta. Sedaj je tvoj, a ti stori ž njim, kar hočeš. Lahko ga tudi objaviš!«

Odprl sem predal ter vzel rokopis v roke. Papir je bil že preležan, črke semtertja zabrisane, a v ostalem je bil ohranjen še dobro.

Sedel sem k postelji ter se zahvalil prijatelju za rokopis in zaupanje.

»Toda rokopis ne obseza celotnega življenja mojega očeta. Ako ga hočeš morda kdaj podati v polnem obsegu, treba je, da izveš še marsikaj. Zato me poslušaj!«

In Svitoslav je začel ter mi pripovedoval, kako se je očetu njegovemu godilo po poroki . . .

Drugi dan sem ga zopet obiskal. Njegova slutnja se ni bila izpolnila. Živel je potem še tri dni in šele četrto noč je umrl. Jaz sem kmalu nato prelistal rokopis z velikim zanimanjem.

Naslovljen je bil »Noč«. In mož ga je naslovil prav. Tema, gosta tema se je naselila v mojem srcu, ko sem prebiral te drobne, obledele vrstice, in prepričan sem, da se je isto godilo tudi cenje-

nemu bralcu in čislani bralki, ako sta se toliko potrudila, da sta prebrala te čudne vrstice. In ako bodeta sočutno sledila i nadaljnjemu mojemu poročilu, uverjena bodeta, da je ta naslov docela upravičen . . .

Kaj me je nagnilo, da sem to objavil? Dvoje. Prvič se mi je videla stvar vendar vredna, da jo izve še kdo drugi, a drugič sem hotel s tem postaviti skromen spomenik svojemu najblažjemu prijatelju Svitoslavu . . .

— Konec prvega dela. —

(Dalje prihodnjič.)



## V tihi noči . . .

V tihi noči tja do tebe  
plava misel moja,  
ko nemirno, bolno srce  
išče si pokoja.

Ko spet vstajajo podobe,  
davno pokopane,  
mi iznova nekedanje  
krvavijo rane.

A. Gradnik.



## Jaz nimam lepe ljubice . . .

Jaz nimam lepe ljubice,  
da zrl bi ji v oči  
in videl v njih odsevati  
vso srečo mladih dni.

Jaz nimam lepe ljubice,  
da bi poljubljal ji  
kipeče ustne, ličeca  
od jutra do noči.

Jaz nimam lepe ljubice,  
da ljubim jo iz srca . . .  
Aj, bratci vi, kdor dve ima,  
naj meni edno dá!

C. Golar.



## Ruski novelisti.

Za »Ljubljanski Zvon« spisal Akil Volynskij (St. Peterburg).

(Konec.)

V.



Staje nam sedaj, da se na koncu še ozremo na postranske struje v sočasni ruski beletristiki, ki imajo tudi svoje življenje in svoje talente. Tako moramo omeniti pisatelje, kakršni so: Jasinskij, Nemirovič-Dančenko in Gn jedič. Jasinskij je velik, sijajen talent, s potezo skritega erotizma, talent, ki pogublja svoje moči s preveliko plodovitostjo. Včasih se Jasinskij še pokaže v literaturi s kakim dobrim spisom, vobče pa se njegova delavna moč že nagiblje h kraju. Poleg tega, da je publicist in urednik nekega žurnala, še napiše včasih kaj beletrističnega, toda njegova beletristična slava že zahaja.

Takšen lep talent je tudi Vasilij Nemirovič-Dančenko. Vsak njegov roman je nekak brzovlak, ki leti po polufantastnih in čarobnih pokrajinah evropskega juga, ki švigajo mimo tako naglo, da se ti v glavi vrti, zlivaje se in mešaje med seboj. Njegovi junaki se tudi tako naglo bliskajo mimo nas in nas srečavajo na trenutke, ali bržko smo jim hoteli pogledati v dušo, že izginejo v dimu daljnih horizontov. Vsi ti ljudje govorijo nekoliko prenačljivo in glasneje nego navadno ter prekričavajo hrum in trušč letečega vlaka. Če čitaš kak njegov roman, se ti dozdeva, da sedi v kupeju v družbi dobrega in poštenega človeka, ki je strašno veliko videl po svetu, ki pa ni zapadel vsled tega pesimistični misli, nego te še zabava s svojimi veselimi, vmes sila realističnimi anekdotami, da se mu smeješ od srca, včasih pa simpatizuješ z njegovo iskrenostjo. Ta prisrčnost kar tako brizga izpod njegovega peresa.

Kar se tiče Gn jediča, smemo reči, da je tudi to precej sočnat talent, četudi ne dosega omenjenih dveh tovarišev. Nekaj buržoaznega in nepristnega čutiš v njegovih stvareh, na katerih je zmerom pritisnjen pečat domišljavosti in gizdalinstva. Če so Nemirovič-Dančenkovi romani brzovlaki, potem bi rekli, da so Gn jedičeve povesti kočije z gumovimi kolesi, v katerih se avtor imenitno vozi v okolico peterburško in med vožnjo brizga na pešče poulično blato.

Gnjediču precej podoben je nekoliko starejši, tudi nadarjeni, a silno domišljavi pisatelj Avsjejenko.

Čisto osamljen pa stoji sredi modernih ruskih beletristov že ne več mladi pisatelj Aljbov. To je nekaka Heinejeva smreka, ki, stoječ na goli višini ter premišljuje žalostna in zamišljena o nečem daljnem. V Aljbovu je nekaj Dostojevskega, ali brez globokih kontrastov in brez njegovega temperamenta. On piše sila malo in kakor bi mučno trgal iz sebe vrsto za vrsto. To je umetnik, o katerem lahko rečemo, da je ustvaril vse iz sebe, kateri skoro ničesar ni jemal od življenja in ki je to, kar je vedel in videl, vselej oblival z motno lučjo svoje duše. Če prečitaš njegove najboljše stare povesti s pijanimi junaki siromašnih peterburških predmestij, ti postane njegov zamišljeni in pošteni talent simpatičen.

Kaka množica je še pred nami imen znanih beletristov! Težko jih je razporediti na posamezne skupine. Takšna klasifikacija pa tudi ni potrebna, ker ima literarno delo svoje posebno življenje. To, kar danes nima določenega znisla kot umetniški pojav, to utegne morebiti drugikrat, v kombinaciji z drugimi literarnimi fakti, če se talenti poglobijo, ustvariti novo moč. Toda nekaj lahko rečemo o vseh teh beletristih: oni plavajo v liberalni vodi žurnalizma in navdihujejo jih napredni motivi.

Takšen je bil nedavno umrši, svoje dni znameniti romanopisec Šeller. Dolgo in marljivo je deloval v literaturi ta ruski Spielhagen, pa brez nemškega kulturonostva in brez tistih čisto poetičnih proleskov, ki jih nahajamo pri pristnem Spielhagenu.

Poleg Šellerja moramo imenovati Boborykina. Ta pisatelj je korakal neutrudno po literaturni cesti preko raznih generacij s ponosno glavo, z velikim kovčgom inteligentnosti, če se smemo tako izraziti, in pa z momentnim fotografskim aparatom v roki — čisto po evropski maniri. V romanu je on samo publicist, čeprav se v nekaterih manjših povestih pogloblja tudi v psihološke probleme; včasih igra tudi sovražnika žensk, a včasih filozofuje na otožnih strunah. Dobro je, da še on živi v literaturi, no skoro bi bilo boljše, ko bi se nekoliko umiril.

Vnet pristaš Boborykina je Lugo voj, avtor neobičajno dolgih romanov, posipanih z inozemskimi frazami.

Še nekoliko imen: Ertelj, Mamin, Mačtet, Barancevič!

Ertelj je svoj čas izzval nekako senzacijo. On je risal nove slike iz življenja potepuških in blodečih elementov, je slikal razne podobe, ki so prihajale v inteligencijo iz neinteligentne družbe.

Ker ni bil posebno silen talent, je moral otemneti tisti čas, ko so nastala v literaturi prava psihološka vprašanja. Ž njim vred sta ugasnila tudi talenta Salov in Nefedov. Imenujemo še Mamina-Sibirjaka, moža, ki ima precejšen talent v etnografskih sferah. Obrtne, delavske, malomeščanske in nižje uradniške kroge peterburške slika Barancevič, skromen, tih in pošten literat, ki se ne sramuje služiti kruha pri upravi mestne železnice. Vsekakor stoji Barancevič više nego Potapenko, pisatelj nevsakdanjega talenta, ki pa ga je prehitro izčrpal. Njegove prve povesti iz njemu dobro znanega duhovniškega življenja so bile izvrstne. V teh povestih se je čutila moč, je trepetal humor in je bila neka srčna iskrenost. Ali zaželelo se mu je šumnega rezidenčnega življenja, in začel je pisati takorekoč z obema rokama; delal je za žurnale, za dnevnike in za gledališča, padaje kot umetnik čimdalje niže. Sicer pa je usoda Potapenka dovolj značilna kakor sploh usoda marsikaterega omejenega talenta, ki se je izpisal v obdelavanju one in iste snovi. Takšna sta n. pr. tudi Stanjukovič in Mačtet. Stanjukovič je znal izvrstno opisavati mornarsko življenje, s svojimi dolgimi romani pa je postal neznosen. Mačtet je bil spisal svoj čas nečloveško krasnega »Žida«, pri čigar čitanju se je marsikatera mehka duša zjokala od ginjenja, toda pozneje se mu ni hotelo nič več posrečiti, česarkoli se je lotil.

Ne smemo pozabiti tako nadarjenega in priznanega pisatelja, kakor je Kot-Murlyk, izvrstnega bajkarja, ki pa je v romanu delal strašne stvari, v katerih je mešal špiritizem, umazane Jude in nekake požare. Kako dobro je, da je svoj čas pisal tako dobre pravljice, in kako dobro bi bilo, ko bi ne bil pisal svojih romanov! Ne maram karakterizirati takšnih pisateljev, kakršni so n. pr. Bježeckij, Budiščev, Bunin, Timkovskij, ne zato, ker so morebiti brez talenta, nego zato, ker ni prijetno govoriti o njih talentih. Sicer pa še niso popolnoma razvili svoje fiziognomije. Neobhodno potrebno pa je, da omenim Meljšina, Čirikova in Veresajeva. Vsi ti so publicistično pobarvani pisatelji. Meljšin je avtor slovutih črtic iz življenja jetnikov, ki jih je pisal pod zaglavjem »V svetu zavržencev«. Čirikov in Veresajev sta mlada, tudi tendencijozna pisatelja, nekoliko nagnjena k marksizmu. Vse te pisatelje ljudje radi čitajo, toda njih popularnost popolnoma zatemnjuje slava takšnega pisatelja, kakršen je Gorjkij, ki se dviga pred njimi kakor kaka nedosežna vršina . . .

Z valova na val sem prešel v svojem kritičnem čolnu skoro preko vsega literarnega morja moderne Rusije. Do brega imam preplavati samo še en val, ki pa je precej visok in peneč. To so pisateljice, ženske. V ruski literaturi so že davno stopile na površje in si pridobile slavna imena: Marko Vovčec, Kohanovskaja, Hvoščinskaja in Smirnova. Smirnova še deluje v literaturi, je napisala zadnji čas nekoliko dram, ki so se predstavljale, toda njena moč pripada preteklosti. To je jako velik talent treznega duha in živahnega temperamenta. Čitala jo je vsa Rusija, tudi takrat, ko so slovela imena Turgenjeva, Dostojevskega in Ščedrina. Sedaj piše Smirnova redkokdaj umetniške stvari, le tedajpatedaj objavlja feljtone, v katerih govori s skoro nežensko smelostjo in odkritosrčnostjo o teh ali drugih prikaznih tekočega življenja. V teh člankih izliva Smirnova tudi tisti žolč proti človeški podlosti in gluposti, ki ga je poprej izlivala v svojih povestih.

Poleg Smirnovne moramo postaviti Olgo Šapir, ki je napisala mnogo romanov in povesti, polnih jako lepih človeških motivov. Včasih je tendencijozna, posebno v snoveh iz ženskega socialnega življenja.

Imenujemo še pisateljico romanov Šabeljsko-Toločino, precej nadarjeno žensko. K mlajšim pisateljicam pripadata novelistki Gurevič in Krestovska. O Gurevičevi ne bom govoril, ker se morebiti šele razvija in to preblizu pred mojimi očmi. Krestovska pa je že čisto dozorela pisateljica. Novih perspektiv menda ne najde več. Začela je bila z majhnimi črticami, ki so imele velik uspeh, pozneje je napisala nekaj večjih stvari. Ona je menda najbolj ženska med vsemi ženskimi pisateljicami in ima na sebi vse ženske prednosti in napake.

Lahko bi vam naštel še nekaj pisateljic drobnejših talentov. Takšne bi bile: Julija Bezrodnaja, Ljetkova, Hin, Verbickaja, Annenkova-Bernar in Luhmanova. Poleg teh imenujemo še nadarjeno pisateljico, ki se loči od poslednje skupine — to je Ščepkina-Kupernik. To je pesnica in novelistka, ki stoji v ruski literaturi na čisto svojem posebnem mestu. Ona slika ljudi vselej tako poštene, simpatične in krepostne, da bi imenoval človek njen slog prelesten, pravzaprav pa se skriva pod to vnanjostjo nekaka maniriranost in koketljivost. Ščepkina-Kupernik piše tudi drame in prevaja za gledališče iz francoske literature jako dobro in smelo.

Pri bregu sem. Pregledal sem rusko literarno morje, v katerem se zrcali rusko nebo s svojimi jasnimi zvezdami. V tem morju trepečejo

zvezde, se zibljejo in zlivajo svojo luč, ali na nebu plavajo v gladki harmoniji, in kakšna brezdanja globočina se odkriva v tem nebu, koliko še nepreiskanih virov oduševljenja je tukaj za bodoče talente! Ti talenti pridejo, in ko sprejmo v sebe vso to vrtoglavo krasoto, vse brezumje nepozemske resnice, povedo rusko umetnost še dalje — dalje nego Tolstoj, dalje nego Dostojevskij; kajti, najsi bodo ti velikani še tako polni misli, idej, vendar niso izčrpali vse umetnosti. Kakšna množica nenačetih moči je še v ruskem narodu! Kultura njegova je še neznatna in površna, toda ustvarjajoča moč sili naprej, in ker jo vodi tisto, kar je globočje nego vsaka kultura, odkriva vsak dan nove resnice. Tukaj je vir tiste posebne ruske progresivnosti, ki se pravzaprav še ni pokazala, katera se pa gotovo izlije nekega dne na dan iz ruske umetnosti, izlije se po Ruskem in razlije se po vsem svetu. In kadar se to zgodi in se zgodovina ozre v preteklost, takrat bosta Tolstoj in Dostojevskij še zmerom stala na svojem prejšnjem mestu kakor dva tipa — normalni in pa brezumni tip oduševljenega Rusa.

Veliko je že storila ruska umetnost, ali kako obširno polje se razprostira šele pred njo!

(Iz ruskega rokopisa prevedel A. Aškerc.)

## Iz bosanskega perivoja.

### V.

Kje si, dragi, da te ni?  
 Minulo je sedem dni,  
 kar me glavica boli;  
 minulo je tedne tri,  
 kar me že srce boli.

Kdo naj lečnik meni bo,  
 kdo objame me tesno,  
 kdo poljubi me gorko?

Venec bel si bom izbrala,  
 živa v grob se zakopala,  
 iz zemljé bom govorila,  
 dragega navek ljubila.

C. Golar.



## Rapsodije bolgarskega goslarja.

Slike iz zgodovine bolgarske vstaje.

### IV. Bracigovski topovi.

(30. aprila 1876.)

„ . . . Да се бори кой какъ може  
съ душманитѣ на народа . . . “

Христо Ботевъ.

Čibuk puši Ahmed paša,  
čibuk puši, kavo pije,  
črno kavo po obedu  
pod šatorom belim svojim.  
Zraven njega mlada sužnja,  
lepa Rada je, Bolgarka.

Gleda paša lepo Rado  
in ovija okrog vrata  
desno svojo ji laskavo  
pa šepče na uho ji:  
»Nič ne jokaj, Rada moja!  
Jaz te ljubim, jaz te ljubim,  
akoravno si le raja.  
Prav, da vjeli te Čerkesi  
pa privedli so te k meni! . .  
Kaj trepečeš? Kaj te straši  
to grmenje zunaj bojno?  
Čuješ puške in topove?  
To Bracigovo, uporno.  
rojstno selo tvoje, dekle,  
draži me in me jezi!  
Moram li jih postreliti  
in poklati vse do kraja  
in požgati tvojo vas?!«

»»Nikdar, paša, Ahmed paša,  
nikdar raja ne udá se!  
Ej, Bracigovo junaško  
branilo se bo pogumno!

Misliš, paša, v selu mojem  
handžarjev in pušk ni tamkaj?  
Misliš, da smo brez smodnika?  
Misliš, da smo brez topov?!««

»Kaj? Topove vi imate!?  
Ne verjamem, Rada moja . . .  
Kdo pač bi bil vam jih vlil?« . .

Kaj je to!? . . Glej, ko bi trenil,  
paša roko je odmaknil  
od Bolgarke, sužnje svoje.  
Čibuk padel mu iz ust je  
in razlila se je drobna  
pozlačena čaša kave . . .  
Ahmed zre pred sabo plah . . .

Kaj je to? . . Pred noge njemu  
padla klada je nekaka,  
okajēna in razklana;  
padla je skoz šator beli  
z groznim treskom, puhom silnim.  
Po šatoru pa razširil  
duh smodnikov se je grd . . .

»»Hahaha!«« — se smeje Rada,  
po šatoru skače, pleše  
in z rokama maha, ploska . . .  
»»Al si videl zdaj, si videl,  
Ahmed paša? . . . Hahaha!««

»Gromska strela! Je mogoče?  
 Iz Bracigova je to-le?  
 S tem li strelja raja tvoja?!»

»»Da, moj paša! To naš top je,  
 top ustaški, top leseni,  
 ali pošten — črešnjev top!««

## V. Teohana Čistemenska.

(2. maja 1876.)

„Ти имашъ гласъ чуденъ — млада си . . .

Съсъ срце мъшко, юншко . . .

И смъртъта ѝ тамъ мила усмивка . . .“

Христо Ботевъ.

»Odbila ura naša je poslednja!

Zgubljena je Perúščica . . . Gorjé!  
 Arhangel sveti, v cerkvi tvoji zdajle  
 poslednjikrat povzdigamo roké!

„In ne zaman? . . Glej, ljudstvo verno tvoje  
 kleči pred tabo v prahu tu na tleh!  
 Kakó se trese pred krvnikom svojim!  
 Glej smrtni strah in grozo mu v očéh!

»Čimdalje bolj divjajo zunaj Turki . . .  
 Čimdalje bliže . . . Čujte grom na grom  
 okoli nas grmé topovi, puške . . .  
 Pred njimi trese ves se božji dom . . .

»Čimdalje bliže in čimdalje bliže . . .  
 In zdaj — pred vrati je sovražnik tam!  
 Umreti bode treba, bratje, sestre . . .  
 Gomila naša bo ta sveti hram! . .

»Pa z Bogom, Teohana ljuba moja!  
 Pa z Bogom, hčerka mila moja zdaj!  
 Z revolverji pozdravimo sovrage . . .  
 Vas ženske sam Bog brani, čuva naj! . .«

»»Ne, ne! Nikdár! . . Takó mi ne govóri!  
 Brez mene v smrt ne pojdeš, Kočo moj!  
 Brez tebe jaz ne maram več živeti . . .  
 Ne, soprog moj! Ti vzameš me s seboj!

»Naj živa padem v pest pohotnim tujcem?  
Zaplenijo naj živo tvojo hčer! . .  
Kaj? Ti prepuščaš mlado ženo svojo,  
da ti oskruni jo osmanska zver?!

»Ne, ne! Nikdár! . . V tej cerkvi, pred oltarjem  
podala roko sem nevesta ti . . .  
In samo tvoja sem, in v smrtni uri  
ostanem Teohana zvesta ti!

»Bolgarka sem! Svobodo ljubim zlato . . .  
Umrjem zanjo naj še jaz s teboj! . .  
Tu, ná-ti prsí moje! . . . Tu je hčerka! . .  
Ustrelí naju, Kočo, zdaj takoj! . .«

In nagnil se je Kočo Čistemenski,  
poljubil ženo, strastno jo objel . . .  
Poljubil hčerko . . . Na obé izprožil  
in nase je naposled smrtni strel . . .

In Koča Čistemenskega posneli  
ta hip Bolgari so junaški vsi . . .  
Odpró se vrata . . . Ostrmijo Turki:  
Tu zanje dela, žal, že nič več ní! . .

## VI. Mati Tonka Obretenova.

(1878.)

... Българска майка юнашка  
какви е момци хранила!

— — — — —  
Ще излѣзе стара майка,  
да посрѣщне мила сина . . .

„Синъ дочакахъ отъ чужбина!“

Христо Ботевъ.

**M**ati Tonka, stara mati Tonka!  
Kaj tak pusta zdaj je hiša tvoja?  
V Ruščuku je ni bolj tihe hiše.  
Osamela ti stoji na bregu,  
ob širokem Dunavu ponosnem.

»Ni hajdukov več, junakov mladih!  
Kje so dnevi, kje noči so tiste,  
ko jih polna bila hiša moja!  
Kdor je koli šel na dušmanina,  
vsak oglasil se je prej pri meni,  
z mojimi se družil je sinovi . . .

Mati Tonka, ti hajduška mati!  
Kje sinóv je tvojih zdaj petero?  
Poznal sem jih dobro vseh petero . . .  
Vsak junak od glave do temena!

»Mene vprašaš? Vprašaj rajši Turke!  
Vprašaj jih, pa morda povedo ti!  
Kakor levi vsi so se borili  
po Balkanu za svobodo zlato . . .  
Tri ubili so mi Turki ljuti,  
dva trpita še v temnici daljni,  
dva ječita še v okovih strašnih . . .«

Mati Tonka, ti junaška mati!  
Ne žaluješ li po teh sinovih?

»Ne žalujem, da sem osamela,  
da sinove vse sem izgubila,  
žal mi je le to edino danes,  
da imela sem jih le petero!«

Mati Tonka, ti bolgarska mati!  
Jutri sin tvoj Juri se povrne,  
se povrne ti iz ječe turške!  
Domovina naša je svobodna . . .  
To sem prišel ti nocoj povedat! . . .

Ni ničesar rekla mati Tonka.  
Le na čelo me je poljubila,  
od veselja se je razsolzila.  
Od veselja vso noč ni zaspala,  
od veselja plakala je reva.

Ko je zjutraj posijalo solnce  
po ponosnem Dunavu širokem,  
šla na breg je stara mati Tonka,  
čakat šla na breg je parobroda.  
V rokah nese velik rožni šopek,  
a oči ji resno zró in moško.

In priplaval parobrod je beli  
sem od morja je priplula ladja,  
ko labod je videti ogromen.  
Glej ves Ruščuk pestri je na nogah!  
Gledat prišli so hajduka Jurja,  
ujetnika, Tonkinega sina,  
ki svoboden k materi se vrača.

Vidiš, mati Tonka, sina Jurja?  
V beduinski halji stopa beli,  
fes arabski mu pokriva glavo!

Stopila je k sinu mati Tonka,  
vanj ozrla se izpod obrvi,  
šopek rožni dala mu v desnico  
pa se mu na glas je nasmejala:  
»Glej oslička, kak mi je osível!  
Kje lasé si pustil črne svoje?  
Starši, sinko, si sedaj od majke!«

A. Aškerc.



## Pesnik fra Grga Martić.

Ob osemdesetletnici njegovega rojstva dne 5. februarja.

Za »Ljub. Zvon« spisal Veljko Obradov. (Bosna.)

(Dalje.)

»**O**brenov« je Martićev prvenec. V tem epu je pesnik jako dobro pogodil dikcijo hrvaške narodne pesmi; dogodke pripoveduje po narodnem pojmovanju, razni pogovori okrašujejo ep in mu podajajo dramatsko živahnost; naposled ga je okrasil z narodno frazeologijo in prisposodobami. Osobito krasno nam je orisal vnanjščino Turka Smailage in njegov značaj, ko nam pripoveduje, kako zajezduje Smailaga svojega konja:

Parip<sup>1)</sup> hrže,<sup>2)</sup> a aga se vrže,  
 ter posjede vilu osedlanu.  
 A kakav je, nebilo mu traga<sup>3)</sup>  
 i s koliena ljubila ga majka!<sup>4)</sup>  
 Ako njega vidit mogo nisi,  
 vidio si poturicu<sup>5)</sup> mladu.  
 Crna oka,<sup>6)</sup> a rasta visoka,  
 dva su brka dva pramena vrana,<sup>7)</sup>  
 a obrve ko u mrka<sup>8)</sup> vuka,  
 zamašita<sup>9)</sup> i boka i struka;<sup>10)</sup>  
 pleća bi mu za mlinara bila,  
 a u ruke nemoj sam mu ići,  
 ako te je kad groznica<sup>11)</sup> tresla.

Obrenov, str. 36.

In dalje:

Arbanaska rodila ga majka  
 i turskijem zadojila mliekom;  
 ali ništa nezna turkovanja,<sup>12)</sup>  
 nit za svoju otačbinu<sup>13)</sup> mari;

<sup>1)</sup> Parip, navaden konj, sicer pa at. — <sup>2)</sup> Hrzati. — <sup>3)</sup> Trag = sled.  
 — <sup>4)</sup> I s koliena ljubila ga majka. Kadar človek umrje, ga poljubljaajo mrtvega »s koliena«, t. j. klečeč. — <sup>5)</sup> Poturica, nepristni Turek (zaničljivo). — <sup>6)</sup> Crna oka = črnega očesa. — <sup>7)</sup> Pramen ali pram = šaka, n. pr. šaka (pest) volne. Vran = črn. — <sup>8)</sup> Mrk = črn, temen, strašen. — <sup>9)</sup> Zamašit ali zamašan, tako težak, da moraš zamahniti, ako hočeš dvigniti. — <sup>10)</sup> Struk = rast. — <sup>11)</sup> Groznica = ognjica, mrzlica. — <sup>12)</sup> Turkovanje: kdor živi kakor Turek, življenje po turškem običaju. — <sup>13)</sup> Otačbina, očevina, domovina.

puška mu je i otac i majka,  
 pivo piti i goniti raj.  
 Tudje<sup>1)</sup> mu je celo turkovanje . . .  
 Al' mu nije poginuti žao,<sup>2)</sup>  
 kad se zgodi do tijesna glavi,<sup>3)</sup>  
 il' obrazu žar od riječi gorke,<sup>4)</sup>  
 i kad kome tvrdu besu<sup>5)</sup> dade  
 nije mu je prekršiti<sup>6)</sup> drago.

Str. 37.

Nadalje zelo slikovito in v narodnem duhu predočuje Šahinagovega proroka, kako prorokuje iz plečke,<sup>7)</sup> kaj vse ima v hiši stari Obren (stran 28.), a še lepše je pogodil narodno žilo, ko prorok napoveduje iz plečke, da bode Drago iz svoje diljke<sup>8)</sup> smrtno pogodil Šahinago. Evo, kako to opisuje:

Loša<sup>9)</sup> kob<sup>10)</sup> je, poglavico<sup>11)</sup> harna!<sup>12)</sup>  
 Sa zle kobi nigda dobra nema:  
 Grahovo je zamračilo<sup>13)</sup> kletu,<sup>14)</sup>  
 uz njeg zjaje<sup>15)</sup> nekoliko rakah,<sup>16)</sup>  
 pa dosta je zlijeh, aga, znakah!  
 Što j' poljana pomrknula tavana,<sup>17)</sup>  
 to je raja s nama bit se spravna;<sup>18)</sup>  
 što rja do nje nekoliko rakah,  
 to zla sreća za glavnih junakah;  
 a što konji podvis kuju tovnj.<sup>19)</sup>  
 I što bridka podzvekuje<sup>20)</sup> čorda<sup>21)</sup>.  
 To su njeci naprečniji jadi.<sup>22)</sup>  
 Konj ti veli: jaši gospodaru,  
 čorda hoće, da je paseš, ago,  
 za ti velim, da bježimo, ago,  
 ako nam je odniet glavu drago!

<sup>1)</sup> Tudj = tuj. — <sup>2)</sup> Žao = žal. — <sup>3)</sup> Kad se zgodi do tijesna glavi. To pomenja: kadar je človek v veliki, skrajni opasnosti. — <sup>4)</sup> Gorak = bridek. Pomen: kadar je človek razžaljen z nepošteno besedo. — <sup>5)</sup> Besa, tuja beseda (albanska), znači to, kar vjera, beseda (mož-beseda). — <sup>6)</sup> Prekršiti = prelomiti. — <sup>7)</sup> Plečka = pleče: Mnogi ljudje prorokujejo to in ono, n. pr. iz pleč od pečenege brava. — <sup>8)</sup> Diljka, dolga puška. — <sup>9)</sup> Loš = slab, zel. — <sup>10)</sup> Kob = sreća, usoda: loša kob, zla sreća. Pozneje: zla sreća. — <sup>11)</sup> Póglavica ali poglavar. — <sup>12)</sup> Haran = hvaležen. — <sup>13)</sup> Zamračiti, potemneti. — <sup>14)</sup> Klet = proklet. — <sup>15)</sup> Zjati ali zijati. — <sup>16)</sup> Raka ali grobnica, grob. — <sup>17)</sup> Tavan ali taman, temen. — <sup>18)</sup> Spravan ali spreman, pripravljen. — <sup>19)</sup> Tovan = dobro rejen. — <sup>20)</sup> Podzveknuti, odmevati. — <sup>21)</sup> Corda = sablja; a čorda = čreda. — <sup>22)</sup> Jad = žalost, gorje.

Z živimi bojami nam je pesnik naslikal grozovito trpljenje sužnjev v temnici pri Trebinju, s čimer je namerjal predočiti nam tužno stanje tlačene raje po vseh turških ječah v Hercegovini (4. spev). Zelo iskreno pa Martić opisuje slavo »krsnega imena«<sup>1)</sup> pri pravoslavni Jugoslovanih. Mnogo čistega narodnega kolorita izgublja ta ep, ker je pesnik vplel vanj dokaj staroklasičnih oseb, o katerih narod ničesar ne ve, in tako ni dosegel, kar je namerjal, namreč, da bi mu ep bil dozveten narodu in da bi se razširil v najnižje stanove hrvaškega naroda, kakor je s svojim »Razgovorom ugodnim naroda slovinskoga« zaslužil to slavo v XVIII. veku pesnik Fra Andrija Kačić Miošić.

<sup>1)</sup> Krsno ime. Ker Slovencem ni znano krsno ime, hočem ta običaj opisati. Vuk opisuje krsno ime jako obširno. Vsak Srbin ima po eden dan v letu, katerega on slavi, in to se imenuje krsno ime, sveti, sveto in blag dan. Domačin, to je gospodar, se pripravlja celo leto, kako proslavi krsno ime. Zvečer pred krsnim imenom izide eden iz hiše in gre po vasi ter kliče na krsno ime vse seljake, kateri onega krsnega imena ne slavijo. Ta pred vsako hišo sname kapo in govori: »Božja kuća i vaša! pozdravio je otac, da dodjete doveče na čašu rakije; da se razgovorimo i da malo noći potkratimo; što bude sveti Nikola (ali kateri drugi) donio, ne ćemo sakriti; dodjite, ne mojite da ne dodjete«. Povabljeni gostje prihajajo, prinašajo darove in žele gospodarju dober večer. Prijatelji iz drugih vasi prihajajo in nezvani. Domačin streže stoji in gologlav, gostje večerjajo, pijo, se pogovarjajo in pojo do neke dobe noči. Po noči odhajajo, a domačin jih zopet vabi: »Dodjite i sutra na čašu rakije«. To gostovanje traje tri dni in še dalje in je priča stare slovanske gostoljubnosti in dobrosrčnosti naših prednikov. V Hercegovini sede gostje, dokler je kaj piti in jesti. To je svet običaj. Tudi največji siromak proslavlja svoje krsno ime, četudi mora prodati živinčc. Največ slavé Nikolj dan, Jovanj dan, Gjurgjev dan, Arangjelov dan itd. To se ne menja, to prehaja od kolena do kolena, zato se smatrajo kot sorodniki vsi, kateri slavé enega svetnika. Za kulturnega zgodovinarja je najvažnejše pri tej slavi, ko pride drugi dan pop, da blagoslovi »koljivo«. Pri obedu, to je sredi obeda, prižgo voščeno svečo, prineso tamjan in vino, vstanejo v slavo: pomolijo se Bogu, jedo koljivo in pijo vino, napijajoč: »Za slave nebeske, koja može da nam pomože«, in si delé »krsni kolač«. Koljivo je pšenična jed, kuhana pšenica. V predkrščanski dobi so prinašali stari Slovani jedi in pijačo na grob svojih rajnikov in so te jedi uživali na grobu. Srbi in Bolgari so imenovali to jed koljivo, a ta obred še danes imenujejo dačo. To, kar je pri nas sedmina, imenujejo Srbi dačo. Krsno ime je torej star običaj, ki sega daleč v predkrščansko dobo, ko je še vladala na našem jugu večja rodna in združna zavednost in vzajemnost. Še danes se smatrajo za sorodnike vsi, kateri slavé eno krsno ime. Ta stari običaj pa nas tudi spominja, dasi mu je danes vtisnjen krščanski značaj, one stare dobe, ko so še naši predniki v zadrugah prinašali žrtve domačim bogovom.

*Pojasnilo prelagateljavo.*



Ep o Luki Vukaloviću je dokaj dovršenejši od prvega. To je ep, kateri je razširil slavo pesniku Martiću po vsem slovanskem jugu. Martićev Luka Vukalović je znan v vsaki selski hiši, in ni ga Hrvata, kateri ne bi znal kaj o njem pripovedovati. To je pristna narodna pesem. Tako opeva narod svoje junaške dogodke, tako izraža narod svoje misli v onih divnih pesmih, katerim ne veš za pesnika. Vzemimo v roke samo prvi spev in prečitajmo, kako se Luka poslavlja od svoje žene, in občutili bodemo, s kako silo deluje na našo dušo ta krasni prizor iz obiteljskega življenja. Malokje pa nahajaš nežnejšo lirsko poezijo, nego je v onem prizoru, ko se Lukova žena obrača na gore in vile, kamor je odšel njen Luka, ter pravi:

Sinje gore, vi nobile puste,<sup>1)</sup>  
 ni mojemu neobične vojnu,<sup>2)</sup>  
 ni njegovej od zle kobi glavi:  
 Nežal'te mu hlada<sup>3)</sup> bukovga,  
 ni kladenca<sup>4)</sup> vrela<sup>5)</sup> studenoga,  
 nek umoran<sup>6)</sup> nije željan hlada  
 neka mojih neosjeća<sup>7)</sup> jada.  
 A vi biele po gorama vile,  
 hranite ga a i branite ga,  
 i drugujte,<sup>8)</sup> al' nemamite ga,  
 jer, ako mi zamamite vojna,  
 ja ću ići za goru na vodu.  
 Pa ću mutit<sup>9)</sup> bistricu vodicu,  
 gdje sjedate, pa se ogledate,  
 ter zabludne<sup>10)</sup> mamite junake  
 na jabuke<sup>11)</sup> i na crne oke  
 i na zlatne vlase očesljane,  
 to ću vama vrelo pobuniti,<sup>12)</sup>  
 neće vam se lišce<sup>13)</sup> sjenovati<sup>14)</sup>

<sup>1)</sup> Pust, zapuščen. — <sup>2)</sup> Vojno, dragi. — <sup>3)</sup> Hlad, tudi slovenski hlad, senca. — <sup>4)</sup> Kladenac, studenec. — <sup>5)</sup> Vrelo ali vratak, vir, izvirek. — <sup>6)</sup> Umoran, truden. — <sup>7)</sup> Osjećati, čutiti, občutiti; neka ne osjeća mojih jada, naj ne čuti moje žalosti. — <sup>8)</sup> Drugovati, s kom često občevati, družiti se. — <sup>9)</sup> Mutiti, motiti (vodo bistro). — <sup>10)</sup> Zabludan, zaveden, zamamljen skrajno. — <sup>11)</sup> Mamiti na jubuke. Jabuka, jabolko je znak ljubezni. Osobito je v Hercegovini običaj, da dekleta (cure) darujejo od ljubezni fantom (momkom) jabolka; tega sadja je v Hercegovini malo. Jabuke so tudi narodna igra, v kateri drug drugemu mečejo jabolko. — <sup>12)</sup> Pobuniti, spuntati, tukaj skaliti. — <sup>13)</sup> Lišce, n., ličce. — <sup>14)</sup> Sjenovati ali zasjenivati — zasenčevati; sjen = senca.

ni zlačene kose<sup>1)</sup> prelievati,<sup>2)</sup>  
pa nečete mamiti momákah.<sup>3)</sup>

Luka, str. 94—95.

Potem opisuje pesnik hajdukovanje Lukovo in pripoveda, kako je živel Luka. Tako kakor on je živel pač vsak hajduk:

Jeo<sup>4)</sup> hajduk sita kruha suha,  
pio vode sa kladenca hladna,  
i postio i Boga molio.  
To mu hrana i od glada brana.<sup>5)</sup>  
Kuća jela,<sup>6)</sup> rudina<sup>7)</sup> prostierka,<sup>8)</sup>  
suložnica<sup>9)</sup> okovana diljka,  
drug kosović ptica nekajana,<sup>10)</sup>  
što ga budi prije jutra rana  
i uspava njekad preko dana<sup>11)</sup> . . .

Str. 122.

Takih krasnih pesniških mest bi mogli še sila navesti iz tega epa, ali to bodi dosti. Govoreč o drugih delih »Osvetnikov«, imeli bomo priliko, seznaniti se še natančneje in obširneje z Martičevo muzo.

(Konec prihodnjič.)

<sup>1)</sup> Kosa, lasje. — <sup>2)</sup> Prelievati, svjetlucati, svetlikati se. — <sup>3)</sup> Momak, mladenič, fant. — <sup>4)</sup> Jeo, jedel, jel. — <sup>5)</sup> Brana, obramba: to mu od glada brana = to ga brani glada. — <sup>6)</sup> Jela, jelka; kuća (hiša, dom) mu je jela. — <sup>7)</sup> Rudina, trata, ledina. — <sup>8)</sup> Prostierka blazina, matraca. — <sup>9)</sup> Suložnica, priležnica. — <sup>10)</sup> Kajati, okajati, osvetiti, maščevati; tovariš je kos ptica nemaščevana. — <sup>11)</sup> Preko (prijeko) dana, po dnevi.

## Kaj se mi je sanjalo . . .

Kaj se mi je sanjalo,  
slušaj, draga ti:  
Vsa poljana od cvetlic  
se kot sneg belí,  
a iz srca mojega  
kaplja rdeča kri.  
In krvave rožice  
sahnejo in mro,  
srčni jad moj otroval  
cvetje je mlado.

C. Golar.

## Tovariš Damjan.

Povest. Spisal Podlimbarski.

(Konec.)

### II.

**N**eko opoldne je moral Damjan na enodnevno stražo v sosednjo vas Groblje, kjer je stalo polkovno poveljništvo. Ostal sem sam doma pri obeh konjih. Popoldne je prišel na prag moje konjušne Vorka. On je večkrat na dan pogledal, kaj delata ta njegova prečudna prijatelja, ki nosita čelado in ostroge, sabljo in karabinko in vendar govorita tako, da jih lahko razume vsak božji človek.

»Kaj danes nič ne paseš?« sem vprašal dečka.

»Ne, danes moram na njivah pomagati okopavati,« je odgovoril, slone ob durnih podbojih.

»Saj ti še ne moreš delati. Premajhen si še.«

»O — okopavam lahko. Oče pravijo, da majhen človek tudi lahko dela; delo je pri tleh.«

»To je res, ljubi Vorka. Naše delo ni na solncu, ne na luni. Ali so oče tudi na njivah?«

»Oče so pa v Čelešnikovi gostilni.«

»O — v gostilni? In ti moraš okopavati!«

»O — naš oče nikoli ne gredo v gostilno, razen kadar pridejo iz Črnega dola Čržev stric in se pri njih lahko zastonj napijejo.«

»Čržev stric?« sem odjeknil dečku.

»Čržev stric so prišli žrebičke kupovat. Pri Čelešniku imajo dva na prodaj in našega tudi pridejo pogledat.«

»Ali so tisti mož res tvoj stric?«

»Oče so mi naročili, naj jim pravim Čržev stric. Pa Marici ne smete nič praviti, da so tukaj.«

»Zakaj ne?«

»Skrila bi se jim.«

»Kaj se jim skriva?«

»Vselej, kadar pridejo, se jim skrrije. Ko so bili zadnjič tukaj, je zbežala na hrib k Bobnarju in ves dan je ni bilo domov. Oče in Šimen, oba sta šla ponjo in so jo komaj spravili domov, ko so bili Čržev stric že odšli. In rekla je takrat, da bo vselej ušla, kadar

pridejo Čržev stric, in da se rajši potepa noč in dan z volkovi po gozdih, kakor da bi živela pod eno streho s Črževim stricem.«

Hoho — sem dejal sam v sebi — to so čudne reči! — in na mah so bežale predstave: Čržev oče, Marica in Čržev Tone ena k drugi, zavrtele se in zamotale ter pričiniile sklepe, ko so se strnili v neugodno sodbo, da se iz teh čudnih stvari še kakšna žaloigra lahko izcimi. V tistih časih sem čital samo žaloigre. Če je bilo le količkaj časa, pa sem se vtopil v te vrste poezijo. Celó v staji kraj svoje Flore sem skrivaj privlekel drobní zvezek Šekspirjeve tragedije izza bluze. Pridno zoblje sentimentalna žival in pripihava, a jaz sesam lulo in čitam prizor ali pa dva in po večkrat ponavljam one prizore, v katerih se vrše sama srce pretresujoča dejanja. To neprestano čitanje mi je rodilo sodbo, da se v človeškem življenju vse nenormalne razmere završe s tragičnim koncem.

Pazno sem gledal Vorko, no deček se mi je zdel premlad, da bi govoril ž njim dalje o razmeri, ki me je jela živo zanimati. »In kakšen so Čržev stric?« sem vprašal po dolgem premolku.

»Videti so hudi. Tako udarijo ob mizo, da zapoka v njej in se potrese po hiši. Meni pa vselej prinesejo štruco, kadar pridejo. Pa jaz jih zato še ne maram in ne bi rad, da bi se zavoljo njih morala Marica skrivati.«

Deček je umolknil. Zagledal se je bil v ogromne škornje, ki so stali pred njim na stolu, ter začel s prstkom tipkati po ostrožnih kolescih, da so se vrtela kakor vretenca in brenčala s tankim, kovinskim zvenkom. Zdajci se je pojavila Marica za Vorko. Rad sem videl deklico, torej sem ji stopil naproti na prag.

»Idi, Vorka, v hiši na mizi je narezana malica za plevice, nesi jo na njive in največji kos, tisti krajec, daj Bobnarici, da bo imela kaj domov nesti, najmanjši pa Jeretinovi Jerički. Pa ne pozabi! Le brž teci in pridi precej nazaj, pojdeš k Čelešniku; tam so Čržev stric, ki imajo štruco zate.«

»Kdo pravi, da so Čržev stric pri Čelešniku?« se je prihulil deček.

»Čelešnikova Katra mi je poslala pošto. Le idi!«

»Jaz ne ponesem malice. Ti bi v tem času zbežala in se skrila.«

»Nič se ne boj, Vorka, danes se ne skrivam. Tako se ne bomo več igrali. Zvečer pridejo Čržev stric k nam, jaz jih počakam, in ti nam boš nosil vino in štruco od Čelešnika. Le posluhni me in nesi malico.«

»Ali se zares ne skriješ?«

»Zares ne. Le brž idi! Plevice so že lačne.«

Vorka se je nekaj obotavljal, pomel ob durih, pogledal s prosečo bojznijo v oči na Marico, naposled se je menda domislil, da bode najbolje, če naglo opravi posel in se hitro povrne nazaj. Zdirjal je proti hiši. »Če se boš skrila, počakaj me, jaz pojdem s teboj«, je vpil od hišnega ogla. Deklica je z roko mahnila proti njemu.

»Ali vaš tovariš zvečer ne more priti sem domov?« me je vprašala, stopivši bliže.

»Ne. Do jutri opoldne nikakor ne sme s straže.«

Deklica je nekoliko pomolčala. »Še bolje tako. Ko bi bil tukaj, nerodno bi mu bilo in neprijetno govoriti s svojim očetom. Bolje je, da se danes še ne vidita. Nekaj bi vas rada prosila: pridite zvečer v našo izbo. Rada bi, da ste vi priča, kako in kaj se pomenim z očetom vašega tovariša, rada bi, da bi vi vse slišali in jutri spričali svojemu tovarišu.«

»Jeli Marica, ta Čržev stric, kakor ga imenuje Vorka, ta Tonetov oče te hoče vzeti za ženo.«

»Da.«

»In ti nočeš biti očetova, ti hočeš biti sinova. A?«

»Očetova ne bom nikoli, sinova pa, kakor bo Bog hotel. S Črževim Tonetom sta tovariša v trpljenju, med vama ni laži, vi mu poveste, tako da ne bo imel nobenega dvoma več o meni.«

»Ali ti on ne verjame, da nočeš biti očetova?«

»Verjame. Ali tako razdražen je, kakor bi dvomil o meni.«

»Menim, da ga bom o tvoji dobroti lahko prepričal. Ali povej mi, kako je to, da te hočejo omožiti s Čržem?«

»Stric imajo v sosednji vasi svojo nevesto in ta jim je dala vedeti, da prej ne pride v hišo, dokler se iz nje ne spravim jaz. Zato bi me radi omožili in vsakemu bi me radi dali, naj me mara že Črž ali cigan ali volk. Marsikoga so mi že nasvetovali, naposled pa tega Črža. Ž njim imajo svojo konjsko kupčijo, pri kateri sta se menda zmenila zame, pa brez mene. Jaz sem se izprva temu smejala, da me ta dva štejeta nekako med konje, pozneje pa, ko se je govorica o tem raznesla po vasi, sem uhajala iz hiše vselej, kadar je prišel Črž.«

»Slaba bo za Šimna in Vorko, če dobita pisano mater.«

»Jaz že zaradi teh dveh nisem hotela iz hiše, ker smo prijatelji. Šimen je trdovraten in samosvoj človek, ki ne ostane več dolgo v domači hiši, le za Vorko mi je žal, ki je še otrok. Dobro se jima ne bo godilo pri ženski, katero jima stric pripeljejo na dom. Ona je skopa nad strica. No jaz dalje ne morem ostati pri Čajževih. Naj

si uredi svoje stvari po svoje, kakor si uravnam jaz svoje; stricu pa ne bom delala več napote.« Pogledala je na Damjanove čarke na vratih, kakor bi bila v njih zapisana njena usoda.

»Marica, nadejam se, da se boš še to zimo tako omožila, kakor sama želiš. In če se to zgodi in nas povabiš, prijahali bomo Damjanovi tovariši k tvoji poroki.«

»Na konjih?« je vprašala dvomeče.

»I kako pa? Na konjih, če nam bodo dovolili. Takšna hrabra deklica mora imeti hrabre svate.«

Smejala se mi je s prisrčnim, srečnim in iskrenim smehom. Njene oči so zaupno in hvaležno pogledale v moje, a precej so zablodile po vrtu in nekaj malega skrbi se je usadilo vanje. »Vi se šalite z menoj in jaz stojim tukaj, kakor bi ne imela nobenega dela. Ko bi me stric videl! Torej ne pozabite priti zvečer!«

»Nikakor ne pozabim,« sem klical za njo, ker že je hitela proti hiši.

Ko sem bil opravil svoj posel v konjušni in sem imel baš nekoliko prostega časa na razpolago, me je gnala radovednost k Čelešniku. Videti sem hotel Damjanovega očeta. Ker nisem imel božjega v žepu, da bi mogel stopiti v gostilno, sem pokukal na dvorišče. Tam sta gulila Glad in Kopač, nastanjena pri Čelešniku, svoja konja. Stopil sem k njima. Tudi ona sta bila radovedna, kakšen je Damjanov oče. Nisem se mudil dolgo, in iz Čelešnikove gostilne so stopili trije možje. Prvi je šel Čelešnik, rejen, trebušast, na videz ravnodušen človek, z majhno zeleno kapico na ogromni glavi. Gledal je zamišljeno v tla, oziroma na konce svoje obutve, kakor bi bil tam napisan ves obzor njegovega gospodarstvu. Drugi je bil moj gospodar Čajž, čigar nezatna, suha postava se je kakor senca pomikala za debelim krčmarjem. In tretji možak . . . o tretjem možaku sem precej uganil, da to ne more nihče drug biti kakor Damjanov oče, tako je bil po postavi, hoji, velikosti in korenjaštvu podoben Damjanu sinu. Mladostno jasne in mehke niso bile več črte njegovega lica, marveč so kazale človeka, močate misli in velike duševne sile, pričale so pa že tudi o trudih in naporih za življenje. V tem ko sta njegova tovariša trudno, lové in krivé se stopila raz visoki hišni prag na dvorišče, se je razodevala v Črčevem koraku primerna gibčnost in velika samozavest. Visoko je dvignil glavo, njegove jasne, široko odprte oči so švignile čez dvorišče in v tistem hipu je tiho pritrknila glava, ker že je bil storjen sklep, da si je lepo poslopje postavil krčmar Čelešnik. In prav z nekim mladostnim razmahom

in gestom si je bil s tanko, v grmu urezano palico po gležnju, ko se je kmetska trojica ustavila pred nami vojaško trojico.

»Lepe konje imate, možje cesarski, rejene, gladke in svetle. Proti našim kmetским param je to gosposka žival. Da, rednost, rednost, rednost, te tri čednosti ljubi tudi žival, a pri nas ljudje ne umejo, nočejo ali pa tudi ne morejo redno opravljati živine. To je naša napaka.« Tako je govoril Črž ter trepal po glavi Gladovega Hektorja, ki vsled starosti že ni bil posebno dovtizen za nežnosti in je tožno povetil glavo, kakor bi mu bilo žal, da kmetska žival nima rednosti. Menda da bi ga obodčila, je začela Kopačeva Mama kopati s sprednjima nogama in stresati glavo, ko jo je konjski prekupec pogladil po križu.

»Odkod ste primarširali, možje?« nas je vprašal Črž, ko se je seznanil s konji.

»Iz Maribora, če veste, kje je to mesto,« je odgovoril Glad, ki je čepel pri Hektorjevih nogah in mu z mastjo črnil kopita.

»Kako bi ne vedel za Maribor; to ni tako daleč. Jaz grem večkrat v Krapino, Varažlin ali pa noter v Čakovec po konje. In ti kraji so v stran od Maribora, tako bolj noter na desno.« Črž je z dvignjeno desnico grebel od sebe, kažoč, kje so omenjeni kraji.

»Koliko dni ste marširali iz Maribora?« je vprašal, zroč name.

»Marširali smo pet dni,« sem odgovoril.

Črž se je posmejal. »A jaz sem prišel, ne po železnici, ampak jahal sem in tudi peš sem hodil, v poltretjem dnevu iz Varažlina pa do Črnega dola. In to je daljši pot nego iz Maribora.«

»Potemtakem ste mučili žival in to ni v redu,« sem dejal z lahnim uščipom.

»Da, mučil sem žival pa tudi sebe. Baš letos na Veliko Gospojnico zvečer sem prignal dva koja iz Varažlina domov. Ves zlomljen in iztrkan sem bil od poti. Tisti dan sem bil na cesti od štirih zjutraj pa do desete ure zvečer; le toliko sem počival, da sem krmil.«

»In v cerkvi niste bili nič na takšen praznik?« je vprašal Kopač, ki je mil rep svoji Mami.

»S konji se ne hodi v cerkev, prijatelj božji,« je odgovoril Črž ter zvesto pogledal na Kopača. »Ali kraj cerkve sem pa vendar postal in ob zid sem se prislonil med svetim opravilom in konjička sta stala poleg mene. In to zadostuje za popotnega človeka. Moja naglica je bila v redu; da sem gonil počasi, potreboval bi bil štiri

dni in poldrugi dan bi bil zamudil pri delu. Čas je po leti zlato — za kmeta. V drugih stanovih pa ni treba hiteti; tam se vse lepo zlagoma dela — kolikór se dela.« Na to nisem vedel ničesar odgovoriti. Opazil sem precej, kako samozavestno in celo pravilno govori ta Črž. Kako pazno je njegovo večje oko motrilo našo konjsko žival! In kako gibčen je bil v svojem vedenju!

Obrnil se je h krčmarju rekoč: »Zdaj pa pokaži, Čelešnik, kaka žival diše in sope v tvojem hlevu!« Možaki so šli v hlev, jaz za njimi. Čelešnik je imel snažne, zračne obokane hleve. Čržu je sijalo veselje na obrazu, ko se je ogledaval. Tudi Čajž je kimal z glavo. Prav zadi v kotu je stalo dvoje žrebet, ki sta nas pozdravili s tresočim rezgetanjem in nemirnim stopicanjem. Eno je bilo vrane, drugo rjave dlake. Črž je stopil pred stajo in motril od blizu. Vranček, precej suho, medlo žrebe, mu ni nič ugajal. Pri rjavčku se je dalje pomudil. Stopil je k njemu v stajo in ga pregledal in pregladil od strani in odspredaj. Naposled je rekel: »Prosim, Čelešnik, na dvorišče mi ga pelji!« Krčmar mu je velerad ustregel. Zaklopotala so trda kopita po suhem hlevnem tlaku in šli smo na dvorišče. Res, lepa žival je trepetala pred nami, polna življenja, plašljivosti in razposajenosti, s plemenito, živahno glavo na precej dolgem vratu, z nekoliko zakrivljenim smrčkom, udatimi prsmi, ravnim križem in suhimi nogami, skratka vse v proporciji. Črž je šel nekolikokrat okoli žrebeta in kazal se je zadovoljnega. Komaj slišno je požvižgaval. Tudi Čelešnik je zadovoljno gledal svojo žival. Čajž je menil, da takega žrebeta še nikoli videl ni, in dvakrat je rekel Čržu: »Vidiš, kaj ti nisem pravil, a?« — »Prepelji mi ga po dvorišču in pobeži malo v dir — prosim!« je velel Črž. Čelešnik se je važno spustil v lahen dir. Smešno je bilo videti, kako neokretno, težko, po račje se je gugal debeli krčmar za čilo živaljo, ki ga je vlekla za seboj. Pa zdajci je začel gruliti Črž: »Ej, ej, ej!« in odmajevati z glavo. Začuden sem pogledal nanj. Mislil sem, da se posmehava krčmarjevi okornosti, ker žrebe je bežalo bojko in svobodno, in da ni na uzdi, bi bilo splavalo in se razprostrlo kakor ptica v zraku; no ko se je Čelešnik vračal k nam zasopihan in zapoten, mu je odmajal konjski prekupec s kazalcem desnice ter mu klical skoro v obupu: »Ni, ni, ni! Ej, ni v vsaki luknji raka, ni, ni!«

»Nu, kaj mi ga boš zgrajal?« je vprašal preplašeni Čelešnik, otiraje si z dlanjo čelo.

»Ne morem drugače, prijatelj, ne morem. Res, ni v vsaki luknji raka, ne! Ni ga para k mojemu rjavčku, dasi ga iščem po Kranjski,



Štajerski in Hrvaški! Škoda, škoda, da ne morem narediti kupčije! Tvoj rjavček ima hibo.«

»I kakšno?« se je zavzel Čelešnik.

»Kreše se v zadnjih nogah.« Tej trditvi se je Čelešnik smejal in je krepko ugovarjal. Skliceval se je na celo vrsto možakov, poznalcev konjskega plemena, ki na žrebetu ni najmanjše hibe niso našli. No, ko je na Črževo prošnjo vzel Čajž rjavčka za uzdo in ga v bistrem diru prepeljal po dvorišču in je Črž opozoril Čelešnika, naj dobro pazi, kako uhajajo žrebetu zadnji nogi v pregibih na notranjo stran, komaj vidno sicer, a vendar uhajajo: takrat je krčmar jenjal ugovarjati in z menoj vred je moral pritrditi, da ume Črževo oko bistro pogledati na žival in da mu ne uide ni najmanjša hiba, ki je skrita nevesčemu človeku. Polastila se ga je velika malodušnost, ko je slišal, da zgubi rjavček v kupčiji zaradi te nezatne hibe najmanj trideset goldinarjev v ceni. Mračno je gledal nanj, zvesto poslušal umnega in zgovornega Črža in nevoljno, skoraj surovo je odrival žrebetov smrček, ki je veninven hotel ohlapniti gospodarja za rokav, kakor bi ga hotel prositi, naj mu ne zameri. Možaki so se spustili v pomenek o konjskih semnjih, a jaz sem se tiho zmuznil od njih družbe. Hotel sem doma počakati Damjanovega očeta.

Že sem bil ogulil in ogladil oba konja, postregel jima na vse mogoče načine in visoko je že stalo solnce v gori, ko je tenko razrezgotalo žrebe na dvoru pred Čajžovo hišo. Na tak glas sem hitel iz konjušne. Na Dvorišču je stal Šimen ter držal na povodcu Čajžovo žrebe, čilo, no precej resasto in zavaljeno živalco temne, zamazane in snetive dlake. Črž je stal nekako razvaljeno pred njo in jo gledal od vrha do tal. Čajž je sicer vedel, da danes nima kupca pred seboj, vendar pa je z nepopisnim zanimanjem in globoko vernostjo kakor duša v najvišjega sodnika zrl prijatelju v obraz, čigar črte so se nekoliko zasenčile, kar ni obetalo ugodne sodbe. »V teh krajih ne poznate konj; vse, kar ima to ime, se vam zdi lepo in dobro. Pa ni tako.« Črž je šel okoli žrebeta, Čajž skrušeno za njim, pričakujoč končnega razsodka. »Zvezan je preveč, v prsih je zvezan, in taki v kupčiji ne gredo v denar. Drvarček je in drvar bo,« je razsodila naposled avtoriteta v konjskih stvareh. Ko pa je Črž videl, da je prijatelj malodušno sklonil glavo, je ublažil svoj razsodek, rekoč: »Porabna bo žival za v hribe, kosti je močnih. Težak voz bo dobro vlekel v breg. Ali mojemu rjavčku ga ni para pri vas. Oh, ko bi ti mojega rjavčka videl! Ej, ni v teh krajih pravih žrebet, ni v vsaki luknji raka, o ni ga raka v vsaki luknji!«

Na poslednje besede je zabihikal mlad, tekljajoč glas za nami. Obrnili smo se in zagledali Marico, ki se je bila vzbela ob hlevnih vratih ter brisala čarko iz Damjanove pratike. »Hoj punca, kaj pa mažeš tam na vratih? Davno te že nisem videl!« je zaklical oživljeno Črž. Žarelo mu je lice in oči so se mu iskriale.

»Glejte, Čržev oče, solnce zahaja za goro in dan pojemlje in kmalu ga bo konec. Zato sem zbrisala ta dan iz pratike vašega sina,« je odgovorila deklica. Tudi njej je gorelo lice.

»Kaj praviš o mojem sinu?«

»Vaš sin Tone je pri nas na kvartirju. S tem možem sta tovariša.« Marica je pokazala name.

»Oj!« se je začudil Čajž ter se upognil, tako zelo ga je prevzela ta novica.

»Tone Damjan stanuje pri tebi?« je vprašal Črž in njegove velike oči so letele na Čajža.

»Glej, prijatelj, da tega nisem vedel. Nič se ni izdal,« je hitel Čajž gledaje name.

»Tone Damjan, po domače Čržev Tone iz Črnega dola, je moj tovariš in tu notri ima svojega konja.«

»No, kje je ta moj sin? Se li skriva pred menoj? Pričine ima dosti za to,« je rekel konjski prekupec osorno.

»On stoji na straži v Globočjem in do jutri opoldne ga ne bo domov,« sem pojasnil.

»On me ni iskal, jaz ga pa tudi ne bom.«

»Kaj ti ni nič pisal, da pride na Kranjsko?« je vprašal Čajž.

»Pisal mi je, ali kaj in kako — e prijatelj, to bi se ti čudil, ko bi vedel, kako se je moj sin naučil pri vojaki pisati. Vsakega jezičnega dohtarja in tudi fajmoštra že prekosi.« Te besede so nekoliko zadele ob mojo vest ter prignale priliv gorke krvi na moje lice. Občutljiv človek je ta Damjanov oče in s takim se ni šaliti — sem dejal sam v sebi. Da bi prikril svojo zmedenost, sem jel gladiti Čajževo žrebe po grivi.

Črž se je obrnil k Marici ter vprašal: »A kaj je tisto tam na vratih?«

»To je vašega sina račun, ki pomeni nekaj dobrega« je odgovorila deklica. »Vaš Tone ima v teh čarkah napisano, koliko dni mora še služiti pri vojaki. Vsak dan zbrise po eno čarko, a danes sem jo zbrisala jaz, ker njega ni doma. Hudo službo ima, zato že komaj čaka, da bi se je iznebil. Glejte, še dvaintrideset dni mora čakati. Ali vam je zdaj jasna njegova pratika?«

»No pokaj ti brišeš tiste krevljice?«

»Ker njega ni doma.«

»Pa bi to stvar tudi njegov tovariš lahko opravil.«

»Vaš Tone je pa meni naročil. Tovariš bi pozabil.«

»Ti si torej znana z mojim sinom?«

»Prav dobro, saj mu kuham.«

»In zmenjena si ž njim?«

»Tudi. Do kraja sva se zmenila.« Črž je visoko dvignil glavo. Njegovo oko je blodilo po vsej dolgosti hleva pod pristrešjem, kakor bi štel tam vse pajčevine, ki so bile razpete med zidom in streho. Jedva vidna senca je legla na njegovo lice in ta je pričala, da boli in skeli človeka, ako ljubljeno dekle prizna, da je zmenjeno z drugim.

Neprijetni molk je pretrgal Čajž, rekoč: »Prijatelja sta tvoj sin pa Marica. Takšni mladi ljudje hitro pridejo vkup, da se posmejajo, ponore in poigrajo.« Konjski prekupec ga ni poslušal. Globoka čemernost se ga je polastila. To je opazila Marica in koketno ga je vprašala: »Ali pridete zvečer k nam k večerji? Vabim vas.«

»Pridem, če ne boš bežala pred menoj,« je odgovoril Črž s premagovanjem zadosti mehko.

»Ne bom. Če boste zopet dali za vino, bom pila z vami na vaše in vašega sina zdravje. Nadejam se, da se bova ločila kot prijatelja.«

»Dobro, dobro.« Črž se je obrnil. Videlo se mu je, da mu nedobra misel kljuje v glavi. Resnega obraza je stopil k meni v konjušno.

Pogostil sem očeta svojega tovariša po slovanskem običaju s hlebom in soljo; slučajno je stalo oboje na klopi ob zidu. Gost je pokusil in pohvalil, kakor se spodobi. Potem je pregledal konja. K Agu je hotel stopiti v stajo, pa hudomušna žival očeta svojega gospodarja ni hotela spoznati: po nekaterih sumljivih in nemirnih gibljajih in podvigih soditi, bi ga bila prav rada udarila, »No, no, ne repenči se, bratec srboriti! Tudi takih sem že dosti videl,« je prigo-varjal Črž.

»Nikar ne hodite k njemu v stajo!« sem posvaril gosta. »Vselej je tako nemiren, kadar nima svojega gospodarja doma.« Črž je šel za ograjo k Agovi glavi. Z neznansko spretnostjo in gibčnostjo je zgrabil konja za gobec in mu pogledal na zobe. Aga se je vil, vzpenjal in bil, kakor bi ga bilo sram, da mu gleda kmet v čeljusti, no moral se je vdati silnim Črževim pestem. Užaljenega se je kazal

še potem, ko ga je Črž, dognavši njegovo starost, potrepal po križu. »Živahen konjič si in mlad in gosposkega rodu, človek bi se lahko ponašal s teboj,« tako je govoril konju. Pogled na bistro žival mu je pregnal prejšnje nedobre misli. Tudi k moji Flori je stopil v stajo. In glej — ta žival preklavrnih svojstev mu je kar sama pomolila gobec, da ji je pogledal na zobe in jaz sem se — ne prvikrat, odkar naju je spojila usoda — sramoval za njo spričo tolike pohlevnosti in usluge. Čajž je začel hvaliti Čržu njegovega sina, rekoč: »Ali da bi ti videl, prijatelj, svojega sina na tem konju sedeti! Kakor kakšen vojvoda, takšen vojščak je.«

Črž je mahnil z roko. »Spridil se je pri vojakih, ves spridil. Poprej ni bil takšen. Zamišljen je ogledoval opravo, ki je ležala na stolu in v kotu.

»Kolikor ga jaz poznam, ga moram hvaliti. Izprva sem se ga res bal, če je robantil — takšen hrust! No, dober človek je. Takih poštenih vojakov še ni bilo pri nas. Vse imam na stežaj odprto in nobena stvar mi ne izgine.« Čajžu so vedno nezgubeče misli plavale po glavi.

»Kaj še okradli naj bi te? Saj je dosti, da jih imaš pod streho in ti delajo napoto.« Črž je z lahnim smehljajem pogledal name, kakor bi hotel osladiti svojo pikro besedo.

»O še, zelo so me okradli, pa ti ne, drugi. Huzarje smo imeli na kvartirju pred tremi leti. Takrat je na mojih travnikih še lepa mrvica rasla, zdaj pa sama mahovina poganja in volčec. Za dober voz najlepše mrvice sem imel takrat spravljene na gumnu. Sem dejal: ta naj bo pa za kobilo, kadar se spomladi ožrebeti. Vso sem bil dejal takorekoč pod ključe in zapahe, da bi je huzarski nos ne ovohal. In vsak dan sem pogledal na ključalnico in zapahe, ali šč drže. Vse je bilo lepo v redu in mislil sem si: mrvica se uleže in po zimi jo bo moj Šimen nosil kobili. Pa kaj — že zdavnaj so bili odmarširali huzarji, ko odprem gumno in vidim, da mrvice ni več.«

»Hahaha! Kam je pa šla mrvica pri zabitih in zaklenjenih vratih?« je vprašal Črž.

»Oj prijatelj, gledal sem in gledal in solze so se mi ulile. Za krajem so bili tisti razbojniki odtrgali dve deski iz stene in tam skozi so hodili po noči, ko je vse drugo spalo, po krmu, in ko so imeli, kar so hoteli, so pa deske lepo nazaj naravnali, tako da nisem mogel opaziti tatvine.«

Čajž je dvigal klobuk, se praskal po glavi ter pljuval proti Agu, ki je zopet nemiren postal, češ, kaj morem jaz za to, če so huzarski

konji pozobali tisto tečno mrvico, ki bi se bila tako dobro prilegla tvoji kobili. Črž se je, odhajaje iz konjušne, na vsa usta smejal. Zrl sem za orjaškim možakom, ker močno se mi je priljubil. Prijatelj ga je povabil k uljnaku pogledat čebele.

Legla je mehka noč na zemljo in v hiši mojega gospodarja je zableščala luč. Ko se mi je zdelo, da so Čajževi že povečerjali, sem stopil k njim v hišo. Za mizo sta sedela za polprazno steklenico vina prijatelja Čajž in Črž. Vorka je ležal vrh peči na trebuhu, gledal v sobo in se mi ljubo nasmehnil. Iz kuhinje se je slišalo rožljanje žlic in skled, znamenje, da se tam suče Marica. Vinska prijatelja sta me poklicala pit. Ko sem bil izpraznil kupo vina, sem sedel na mesto skromnih ljudi, za duri k peči. Pogledal sem na Črža; bil je videti razgret, morda od vina, morda od kake skrivne strasti. Temni lasje so mu v bujnih gladkih zalizcih padali na čelo, oživljeno lice je gorelo v moški samozavesti. Nisem se čutil domačega v hiši, ker se nisem čutil čistega pred Čržem. Oni namek, ki ga je naredil dve uri poprej pred konjušno o pismu svojega sina, mi ves tisti večer ni dal miru. Pripomnil sem si nekatere odstavke onega lista in peklo me je nekaj ob taki pripomnji. Človek stoji sicer vedno ob pragu večnosti in napačno ni, ako tistemu svojemu sobratu, ki je preveč navezan na ta svet in vsled tega krivico dela svojemu bližnjiku ali zanemarja zakone bratoljubnosti, kadar priložnost tako nanese, pripomnimo minljivost posvetnih stvari, da mu vzdramimo vest in ga navedemo k dobrim delom. Ali tisti večer se mi je zazdelo, da sem ravnal prav otročje lahkomišlno takrat, ko sem pod Damjanovim vplivom pisal njegovemu očetu list z vsebino, ki bi se ne spodobila niti kakšnemu odrevenelemu, izmozganemu, na robu groba stoječemu bebcu, kamoli krepkemu, še vse pravice do uživanja življenja imajočemu Čržu. Trpko čuvstvo, ki se nas polasti po pre-nagljenem in nepremišljenem delu, nekaj sličnega sramu in kesu se je vložilo v mojo glavo. To čuvstvo je bilo tem težje, ker sem se, odkar sem zvedel za Črževe nakane in želje glede Marice, vedno bal, da se bo tu odigrala kakršna že bodi žaloigra, v katero sem še sam nekoliko posegel, ko sem z onim neumestnim listom razdražil očeta, ki je prišel sedaj v tako nasprotje s svojim sinom.

Črž je začel praviti o Črnem dolu: kakšni silni ljudje so doma v tistem kraju, kako so tam v starih časih trli in bili sovražnike, kako je v tisti dolini neka baba z loparjem ubila devet Turkov in da tisti siloviti ljudje še dandanes bivajo v Črnem dolu, a žal nimajo prilike pokazati svojega junaštva drugje nego v nebrojnih ponočnih

pretepih. To je dalo mojemu gospodarju povod, da se je vnesel in jel povzdigovati svoj kraj, ki zasluži glede junaštva prvo mesto na Kranjskem. Mene ta reč ni dosti zanimala, ker so mi bile te turške razmere pri nas že poprej dovolj znane, zato se nisem mešal v pogovor. Ko je pa naposled Črž iz vsega pogovora posnel trditev, da velja pri naših ljudeh samo trda pest, in da je cesar, četudi se taka sila ne da zagovarjati, lahko vesel svojih Slovencev, po katerih se pretaka tako junaška kri, je ta trditev vzbudila moje zanimanje, ker je hotela izvabiti moje mnenje. In hoteč okrečiti Čržev ponos glede slovenske hrabrosti, sem izpregovoril rekoč: »Oprostite, da tudi jaz povem svoje! Umestno in vse hvale vredno bi bilo to junaštvo, ko bi se ne obračalo proti lastnim bratom. Ko bi se Slovenci takrat hrabro branili, ko bodo sovražniki hoteli vdreti v našo zemljo. —«

»Bogme, da se bomo branili!« je z gromovitim glasom pretrgal moje besede Črž ter udaril s tako silo ob mizo, da se je v peči nekaj podrlo in je Vorka s smehom skočil s svojega ležišča. »Vse sovražnike bomo potrli, to se pravi, če boste vojaki spustili katere k nam doli. Saj se že zdaj ob košnji na travniku pogovarjamo, kako bomo zavihali kose navzgor, kadar se bo zgodila prevelika sila nam in naši domovini!«

O kako je govoril Črž! Nič ubitega, zaspanega in potrtega ni bilo zaznati na njegovem obrazu. Živahno so mu tekale besede in nekako nervozno je odpihal in tresel z glavo. To je bilo vsekakor znamenje razdraženosti, no iz svetlih potez njegovega lica, neprestano igrajočih v nekem zadržanem, notranjem smehu, je bilo poznati, da se mož hujšega dela, nego je v resnici. Pa tudi to sem opazil, da ume Damjanov oče govoriti o predmetu z neko lahko nasmešljivostjo in zastreti svojo misel v plašč ironije, tako da vedno še kaka postranska misel teče poleg prve, za neukega poslušalca poglavitne misli. Bog ve, kako se bo ta človek, ki se je — kakor pravi nekdo v Don Karlosu — v eni želji srečal s svojim sinom, vedel proti Marici! Ta misel mi je blodila po glavi, ko je nekdo na vasi glasovito zaukal. Kakor grom je letel jek po gori. Čajž je dvignil glavo ter rekel: »To je moj Šimen. Vso noč bo rogovilil, jutri pa ne bo mogel vstati in ves kilav bo pri delu.«

»Mladost norost!« je viknil Črž in pil. Potem je, sklonivši se k prijatelju, po tihem pristavil: »Oj ljubi moj Čajžek, saj tudi mi svoje dni nismo bili nič boljši. Tega mladim ljudem ne zamerim.«

»Ko bi se vsaj ne pobijali in ko bi pri delu ne dremali,« je menil gospodar.

»Da, to se tudi meni za malo zdi, ako vidim, da človek pri največjem delu dremlje. Pa me poslušaj, kako sem jaz naredil letos o kresu nekemu Špintovemu Janezu, ki je pri meni kosil.«

»No pripoveduj!«

»Kosec je Špintov Janez dober, kosa mu pod travo kar brenči in nihče ga ne more dohajati. Delal je Janez pridno od treh zjutraj pa do opoldneva. Ali ko se je bil opoldne najedel, ga je premagala dremota. — Jaz sem bil tisto opoldne malo poležal v senci za plotom. Prejšnji dan sem bil prišel s Hrvaškega, pa sem si mislil: Kot gospodar si lahko privoščiš kratek odpočitek, saj posli in najemniki sami ograbijo travnik. Ko tako ležim v senci, prigrabijo moji ljudje mimo. Gledam in vidim, kako Špintov mežika z očmi in dremlje. Ej — pravim — Janez, težke so ti postale grablje in kosa ti je tako frčala po travi. — Res je, oče, premaguje me — pravi Janez. Oj ko bi mogel tudi jaz tako kakor vi poležati urico ali pa dve v senci. Za vsako uro bi vam plačal desetico. Res me grabi spanec. — Naj velja tvoja! Lezi, Janez, in počij, ker si potreben! — sem rekel. Legel je Janez, ali vstati ni mogel. Ko je pretekla ura, smo ga klicali — nič, po dveh urah zopet — Janez je globoko zdihnil in se obrnil. Zdaj mi pa povej, kakšen delavec je to, ki po dnevi leže spat?«

»Da ni sram takšnega človeka!« se je zgrozil Čajž ter pljunil pod mizo.

»No, sem si mislil, poleži! Vso noč si kolovratil po dolini, počitek ti dobro de. Še z vejami sem mu pokril glavo, da bi ga solnce ne peklo, muhe ne jedle in bi slaje spal. In res, šele zvečer se je prebudil, ko smo bili na travniku že vse spravili v red. Drugi dan se je ponavljalo isto in tretji zopet: Špintov je vsako popoldne spal pet ur za plotom in mi smo se mu smejali.«

»Takšen človek bo za plotom lakote poginil,« je razsodil Čajž.

»Le počasi, prijatelj! Dan plačila je napočil. Tretji dan je bila košnja končana in kosce sem odslovil. Pri nas plačujemo koscem po osem grošev na dan; vsakemu sem torej odštel štiriindvajset grošev. Špintovemu sem pa takole rekel: Glej, Janez, tudi midva bova poračunala. Na tri dni si bil najet, torej dobiš od mene štiriindvajset grošev, a tri popoldneve si spal po pet ur za plotom, od ure računjeno po desetici, kakor sva se pobotala pred pričami, to dela skupaj trideset grošev in ta znesek dobim jaz od tebe. Plačaj mi torej šest grošev, pa sva po božjem in človeškem redu bot. Janez se je praskal za ušesi in s potepeno glavo je odšel. A dobro mi je kosil tri jutra in tri dopoldneve.



Čajž se je smejal prijatelju ter hvalil njegovo modrost. Nekaj časa sta možaka še rešetala razposajeno, neubogljivo mladino, potem sta se pogovorila o konjski kupčiji. Zvedel sem, da je Črž vkljub hibi kupil Čelešnikovo žrebe in da tista hiba žrebetu nič ne škoduje, ker tisto kresanje v nogah je malenkostno in žrebe jo bo shodilo. »Takšna hiba, če jo morem najti, meni precej par desetakov prinese,« je govoril Črž prijatelju na uho, ker okna so bila odprta.

Čajž se je čudil toliki premetenosti. Tudi jaz sem se ji čudil in razsodil sem sam v sebi, da pri teh zdravih in praktičnih ljudeh žaloigre nič ne bo, in da je bilo z moje strani skoraj odveč, pisati takemu modremu in navihanemu človeku, naj se pri povzdigovanju priporoča svetemu Duhu za pravo pamet.

Vstopila je Marica. Črž se je mogočno vzravnal za mizo. Prsi so se mu napele, kakor bi se bile okrepile z novo notranjo silo. Ker je bila steklenica prazna, je poklical Vorko in ga poslal po vina. »Pojdi sem, Marica, sedi k nama in pij!« je velel deklici.

»Hvala vam, oče! Pila bom na vaše zdravje, sedla bom pa k peči, da si osušim jopo.« Napila je Čržu, ki ji je hladno odzdravil. Potem je sedla blizu mene na klop, naslonila se ob peč in skrižala roke pod prsmi. Njene oči so se svetile in izzivajoč, uporen smehljal je bil razlit na njenem svežem obrazu.

»Zdaj ni otrok v hiši, torej se o tem lahko pogovoriva, o čemer moram govoriti s teboj.« V Črževih besedah ni bilo nič prikupljivega in laskajočega, skoraj trdo in osorno so se glasile. Iz nekaterih tonov njegovega glasu je bilo spoznati, da le s težavo prikriva notranjo razburjenost.

»Govorite, o čemer hočete! O vsem vam bom vedela dati odgovor.«

»Torej povej mi, zakaj danes nisi bežala pred menoj?«

»Ker se vas nič več ne bojim.«

»Zakaj si se me poprej bala?«

»Tega sama prav ne vem. Imeli ste neke namere name in teh sem se menda bala. Sama otročja plašljivost ali pa nagajivost me je podila od vas. Preotročja sem še bila.«

»Pa zdaj nisi otročja.«

»Zdaj ne več.«

Črž je nekoliko pomolčal. Potem je rekel: »To je naredil moj sin. Ta ume čarati. Kaj?« Marica je povescila oči.

»Jaz nisem gluha in besedo precej razumem,« je dejal, dromljuje po mizi. »Ko si mazala po hlevnih vratih in si govorila o Tonetu, sem precej vedel, kje zvoni.«



»Vaš Tone mi je obljubil zakon in jaz mu verjamem. Oče, jaz bi zbrisala še nocoj vso tisto Tonetovo pratiko, ko bi kaj pomagalo, ker težko že čakam, da bi bil vaš sin prost vojaščine in bi se zgodilo ono, kar nama je Bog namenil. To sem vam hotela povedati nocoj, da boste vedeli, pri čem ste.«

Črč se je posmejal. Videlo se je, da si dela silo pri smehu, da ga davi ta smeh. Kako bi tudi ne! Otemnel je njegov moški ugled, osmešil se je v Čajževi hiši, ko je hodil za mlado deklico, pomračilo se je njegovo dostojanstvo, njegova čast, kako bi ne legel mrak na dušo! Pa umel se je tudi krotiti, toliko krotiti, da bi ne prekipela nevolja in izpričala burje v duši. Obrnil se je k Čajžu, rekoč: »Ali si slišal, prijatelj? Bog jima je namenil, česar sta zaželela, in Bog je stopil na njiju stran.«

»Prišla je muha k medu,« je ravnodušno odgovoril Čajž.

»In ko bi imel jaz, ki sem Tonetov oče, kakšno drugačno misel, nasprotno voljo ali željo? Kaj meniš, dekle, da bi Bog ne hotel stopiti na mojo stran?«

»Vselej sem slišala praviti, da stoji Bog, kadar se sklepajo zakoni, na tisti strani, kjer se je našlo dvoje src v pravi ljubezni.«

»To je lepo, to je prav!« je govoril s težko ironijo Damjanov oče.

»Kaj bi vi počeli z menoj, ko bi vam uhajala? Kakšen zakon bi bil to?«

»Dekle, o tem zdaj že ni govora, da nisi hotela z menoj. To je padlo docela iz mojega računa. Res potrebujem gospodinje na svojem domu, pa to dobim tudi drugod lahko. Hudo bi bilo, ko bi takoj ne odjenjal, hudo zate, ki si stopila med sina in očeta, hudo za nas vse. Pa kaj ti praviš o tem, Čajž? Glej, v tvoji hiši se snuje poroka in ti o tem ničesar ne veš!«

»Jaz le to pravim, da imam križ z vojaki. Vse mi raznesejo. Tvoj sin mi vzame kar celega človeka, mojo Marico. Oh, škoda zanjo!« Pritajena radost je igrala na Čajževem suhljatem obrazu.

Črč je stresal z glavo, kakor bi se jezil, da ne more najti pravih besed, ki bi rešile njegovo dostojanstvo in ga izkopalje iz neprijetnega položaja. Čutil je, kako je zablodila njegova čast pred javnostjo v veliko zagato. In tak madež skeli in peče moža, ki velja daleč okoli za pametnega in premetenega. Samo enkrat je poslušal glas svojega srca in ne pameti, in že se je tako zelo pomračilo njegovo moštvo. »Našla je roka svoj rokav!« je rekel naposled z odločnostjo, ki premaga vsak notranji boj. Njegov glas je bil oster in

izrazovit in zaničevanje je zvenelo v njem. In hladno so pogledale njegove oči iz razgretenga obraza na Čajža, ki se je potuhnil v neke tajne misli.

Nastal je premolk. Vsi smo čutili neprijetnost položaja. Z vso pozornostjo sem gledal na Damjanovega očeta. Bil sem priča njegove odločne odpovedi, ker sem pričakoval nenavadnih, srce pretresujočih podvigov. Tudi takšen mi je prijal možak. Naj se igrajo drugi ljudje, ki imajo čas za to, s strastmi, naj se spuščajo v skrajnosti, kolikor hočejo, zanj je bil boj za življenje naloga življenja in v tem boju skrajnosti niso na mestu. V trenutkih, ki je naša pozornost z vso silo obrnjena na kak predmet, se telo nehote spusti v kakšno malenkostno delovanje. Na lahko sem jel pritrkavati z ostrogami. Poleg mene je v razpoki čvrčal ščurek svojo večerno pesem. In oboje — zvenčanje ostrog in čvrčanje živalce — je prijetno zvenelo v mučni molck.

Povrnil se je Vorka z vinom. »Čelešnikov oče so rekli —« je zalepetal deček, a precej je omolknil, ko je videl domače ljudi pogreznjene v nenavadno molčanje.

»No, kaj so rekli Čelešnikov oče?« je pomagal Čajž, vesel, da se pogovor obrne v drugačen tir.

»So rekli, naj dajo Čržev stric močno za vino, ker so tako poceni kupili žrebička.«

»A, neumnost!« je zarenčal prekupec, in Vorka, videč razburkani obraz stričev, je preplašen zlezal na peč. In k meni obrnjen je govoril Črž: »Recite mojemu sinu, naj pride k meni, da mu povem, koliko je njegovega. Naj se oženi, kjer hoče, in naj se udomači kjerkoli, samo v Črnem dolu ne. Najlaže izbriševa spomin na to naključje, ako bova daleč narazen.« Oprl je roko ob okno ter naslonil nanjo glavo. Bilo mu je zelo vroče. In nadaljeval je: »Naredil bom red v svoji hiši. Otroci so mi zrasli nad glavo, svoje pravo hočejo imeti. In tako so se oklenili svojih dozdevnih pravic, da menijo, da jaz že nikakih pravic več nimam. Ali kmalu se bodo prepričali, kdo gospodari na Črževini. Povedal jim bom, kaj je njih in kaj ostane moje do moje zadnje ure. Skopariti nočem, vsakemu dam svoje, da si kupim mir v svoji hiši. Tudi Tone dobi več nego zasluži«

»Ne zameri, prijatelj!« je govoril Čajž, pomežikujoč Marici. »Ti si sodnik svojih otrok; jaz jih ne poznam, razen tega, ki stanuje pri meni. Za tega se pa moram potegniti, ker se mi ne zdi slab človek. In korenjak je to, kakor bi bil od bronca ulit.«

»Ti tega zagovarjaš?« je vzkliknil Črž ter se sklonil nazaj k mizi. »Ti ne veš, kako se on vede proti meni. Menil sem nekaj časa, da pride vsa nagajivost od moje omožene hčere, da ta vso zdražbo dela in da bo Tone na moji strani, kadar pride domov. Ali tudi Tone ni nič boljši za svojega očeta. Čakaj, pokažem ti nekaj, da boš videl, kako me ta sin spoštuje in kake slasti imam od njega.« Izrekši je privlekel izza telovnika debelo in zamazano listnico. »Ni mi pisal, kakor bi bil vsak oče pričakoval, da pride v domače kraje, naj ga poiščem, marveč mi je namazal takih budalosti, da nisem mogel verjeti, da pride pismo od mojega sina.« Z nervozno naglostjo je poiskal iz mnogih papirjev že oguljen list ter ga vrgel pred Čajža na mizo. »Na, prijatelj, preberi, kaj stoji tam pisano! Pismo je od sina, katerega ti zagovarjaš.«

Meni ta preobrat stvari ni obetal prida. Zdaj pride pa urica za tvoje grehe, in ako te ti dobri ljudje spoznajo, začeli te bodo tipati po svoji šegi in nič ti ne bo pomagala vzvišenost tvojega poklica in svetost tvoje pisane suknje! Tako sem dejal sam v sebi in želel sem proč od peči ven pod milo nebo.

Čajž je dolgo vrtel list v rokah, otipaval ga od vseh strani, naposled ga je porinil po mizi, rekoč: »Ne zmorem, prijatelj, nikakor ne inorem zmagati. Naočniki so se mi potrli, in brez teh mi uhajajo črke iz ene vrste v drugo, tako da bi nastala vsled tega takšna kolobocija, da bi si vrag mašil ušesa, ko bi jo moral poslušati. Preberi nam sam, prijatelj!«

»Takih budalosti ne maram brati,« je menil Črž ter surovo odrinil list. »Preberi nam ti, deklina!«

»Naj nam prebere Tonetov tovariš! Meni se ne poljubi,« je rekla deklica, in jaz sem z mešanim čuvstvom pogledal nanjo.

»Ali umete čitati?« me je vprašal Damjanov oče, moleč mi pismo čez mizo.

»Kolikor toliko umem,« sem odgovoril s klavnim srcem. Mari bi bil rekel, da tudi jaz nisem podkovan v taki umetnosti! Obotavlja se sem stopil k mizi, vzel pismo ter se sklonil k leščerbi. Slabo je brlela luč, a meni ni obetala lepega večera. Posiljen in bridek nasmeh me je poščegetal, ko sem razgrnil list in zagledal svojo krevljasto pisavo, čez katero je bila že tuintam razlita maščoba kmetskega obeda. Tu imaš žaloigro, kakršne nisi pričakoval — tako sem vzdihnil sam v sebi. Bes lopi v tebe, tovariš Damjan, in v tvoj kisli honorar!

»Beritel!« je kliknil Črž.

Precej časa sem nemo strmel v list in premišljeval, kako bi se izkopal iz zadrege. Preletel sem bil z očmi vso vsebino, pa nič primernege si nisem domislil. Črž se je pomáknil v kot za mizo, da bi mimo luči bolje videl name. Izobrazil je na licu poteze nasmešljive radovednosti in živo me je opazoval. Gorela so mi lica pod njegovim pogledom. »Kako se bere tisto pisemce, prijatelj iz Maribora?« je vprašal naposled.

»Pisemce je dosti gladko,« sem odgovoril z nedolžnim nasmehom.

»Gladko? Kako?«

»Slog je gladek, kakor pravijo.«

»Vrag naj ogloje takšne nerazumljive besede! Vi se vedete pri tej stvari, kakor pes pri vreli kaši, ko je ne more načeti. Berite torej na glas, da bomo tudi mi vedeli soditi po pravu!«

Polastila se me je hudomušna misel, da bi tuintam v listu kaj pridejal ali premenil in s tem vsebino ublažil. Takšna namera se mi pri analfabetih ni zdela pregrešna. In začel sem z zanosom: Dragi oče! Primem pero —

»Oho!« je zavpil Črž ter udaril ob mizo. »Ne zamerite, mož cesarski, vi ste menda brljav. Meni je pismo trikrat prebral naš organist in tisto se ni tako začelo. Dragega očeta v vsem pismu ni najti.«

Postal mi je vroče v glavi, zapustila me je prisotnost duha, občutil sem nedostatek domišljije, ki mi ni dal izvršiti umišljene nakane. »Oprostite mi, Čržev oče!« sem se opravičeval. »Včasih res slabo vidim, ker moje oči so otemnele od konjskega prahu. To pismo je tako pomasljeno, da bi lahko drkal po njem ali pa škorenj namazal ž njim. Kar plavajo mi črke po maščobi in se sestavljajo v besede, kakršnih vaš orglar morda ni videl.«

»Hehe, prazne marnje! Vi ste bili študent, to se vam na licu vidi, ali z menoj ne boste brili norcev. Stopite bliže k luči in berite le ono, kar stoji ondukaj začrkano!« Na tak ukaz se je bilo treba vdati usodi in moral sem prečitati izrodek svoje domišljije, ki se mi je nocoj zdel v takšni meri žalek, v kakršni se mi je zdel opravičen in celo vzvišen takrat, ko sem ga pisal. Nizko sem se sklonil k leščerbi in čital sem, da bi ublažil pikrost besed, kolikor mogoče z mehkim, oslajenim naglasom, no rožic ni bilo mogoče nasaditi tja, kjer je prej oralo ostrupljeno pero. Med čitanjem se mi je neprestano vrivala misel, da moram drago plačati za honorarje, katere sem užival v Mariboru na oglu. Ko sem bil

pri kraju, sem vrgel list pred Damjanovega očeta. Sedel sem nazaj k peči ter pomaknil kapo na oči kakor kraljevič Marko, ko je za slutil svoj konec. Precej se je razpletla kritika.

»Si li slišal, Čajž, kako ume pisati moj sin?« je vprašal Črž svojega prijatelja, katerega je med čitanjem dvakrat dregnul v bok.

»Grdo te je oščipal, oj grdo.«

»Vidiš, tako je pisal sin, katerega ti hvališ.«

»Saj Tone ne ume pisati«, se je potegnila Marica za svojega prijatelja. »To pismo mu je sestavil kdo, ki ne pozna ne vas, ne Tonetovega srca. Pošalil se je tisti z vami.«

»Najel si je obrekovalca, kakršen je on sam,« je trdo odgovoril Črž, a deklice ni pogledal. »Z vsemi nadlogami obloženega me je narisal, starega in pohabljenega in plešastega. Že pamet se mi menda meša, pravi. Hahaha! Pa jaz, kolikor se poznam, še nisem takšen.«

»O prijatelj, ti si še v najlepši dobi, ti si kos še vsakemu mladenci,« je rekel Čajž.

»Otroci pa žele, da bi bil res takšen in da bi čimprej dobili v roke tisto, kar sem jaz ustvaril in povzdignil. Ali to se ne bo zgodilo tako brž, tisto je tako prazno, kakor je ničevno vse, kar stoji v tem pismu. Radi bi moji otroci, da bi jaz sedel že za pečjo kot zakotni starec, in oni da bi mi ukazovali in pometali z menoj. A jaz jim bom zagodel tisto, katere se tako boje: nov rod si bom zasadil na Črževino, rod, ki bo laže čakal mojih starih let.«

»Ti si korenjak, ti bi lahko na kolenih prelomil tistega, ki te je tako omazal in naj bo še takšen orjak«, je pohvalil Čajž.

Damjanovemu očetu je bila ta hvala pogodu, in zavpil je: »Bogme, da bi ga lahko prelomil, ko bi ga hotel!« In pokukal je mimo leščerbe name, ko da hoče pozvedeti, kako učinkuje vse to name. Meni je bilo tesno pri srcu. Pa kaj bi ne bilo, ko se tako oblastno ščeperi pred menoj človek silne nature, orjak, ki včasih misli o tem, kako bo koso zavihal navzgor in udaril na sovražnika! Ne bi se ga bal, ko bi sedel na svoji zvesti Flori in bi sabljo držal v roki in bi lahko zdirjal po širokem polju, a tukaj v tesni sobi, kako se bom branil brez orožja in brez konja!

»Jaz tako pravim, da tvoj sin pri tem ni nič kriv. Tiste nesramnosti mu je zložil in napisal kakšen konjederec in podpihovalec, ki se je hotel izkazati, pa na pravega ni zadel.« Tako pikro se je izrazil moj gospodar. Osato sem gledal izpod kape v nedoločno smer. No — sem si mislil — na osla in hudiča ste pozabili.

Ta je lepa! V tem ko tukaj udrihajo po meni, stoji tisti, ki mi je z oslom in hudičem izsilil ono pismo in je kriv teh batin, lepo mirno na straži, gleda v krasno slovensko noč in sanja o svoji ljubi. In mene siromaka tipajo z ježevimi rokavicami! To je življenje! Pa kritika Čajža, tega bledega in suhega skopuha, ki se je kakor klop poprijel vsake tuje misli in jo razpredel po svoje, me ni tako hudo zadela kakor sodba samobitnega in premetenega Črža, ki je vselej vedel, kaj govori in kako daleč sme iti.

»Nesramno ti je natvezel tisti šušmar. Bog daj norcem pamet!« je pridejal Čajž. »Tisti zoprnik je ni imel v svoji glavi.«

»Ne, takrat, ko je to pisal, je imel slamo v glavi«, je z nasmehljivo besedo pokritikoval o predmetu konjski prekupec.

Marica pa je pomenljivo zalepetala kraj peči: »Ni v vsaki luknji raka, oče!« In zopet sem se z mešanim čuvstvom ozrl nanjo.

Črž pa se je obrnil k meni ter rekel: »Povejte nam naposled tudi vi, prijatelj iz Maribora, svojo sodbo! Kako vam ugaja to pisanje, katerega skraja niste mogli razluščiti?« Vljudno je vprl svetle oči name, kakor bi mi čestital na dobrem zdravju. Iz prejšnjega razjarjenega človeka se je polagoma prelevil v mirnega nasmešljivca.

»Bere se kakor kakšna propoved. To pa veste, propovedi včasih pretiravajo v graji naših slabosti, ker bi sicer omahovali na poti k poboljšanju.«

»To je res. Pa povejte mi, ali vam je šlo branje od srca?«

»Kar ni iz srca vzeto, ne gre k srcu.«

»Midva se razumeva, prijatelj, kaj?«

»Že mogoče.«

Črž se mi je široko posmejal. »Glejte, jaz ne poznam samo konja, tudi v druge stvari umem do dna pogledati. In mnogo slabega vidim in učim se marsikaj spregledati. Tudi lahko uganem, kako je nastalo to pismo. Moj sin je potožil svojemu prijatelju svoje gorje, in dva dobra tovariša sta mi svetovala, naj se priporočim svetemu Duhu za pravo pamet. Da, to večkrat delam. Zato se pa tudi lahko pohvalim, da mi je lastni razum kralj v glavi. Moj sin živi pa s tujim razumom in s tem je navadno težko izhajati.«

»Oj težko, težko!« sem vzdihnil pridavljeno. »In vendar živimo vsi kolikor toliko tudi s tujo pametjo.« Več pa nisem rekel. Razsodil sem pa sam v sebi o Damjanovem očetu, da je ves takšen kakor sin: hud je, a kmalu je tudi dober. Takšni so ljudje, katerih duševnost je zložena iz same občutnosti in same samoljubnosti. In spustil se je Črž v samohvalo: kako njemu ne ostane nič prikritega, da

hodeč po svetu le opazuje in opazuje, kaj se godi, ter premišluje in vsemu pride do kraja. Tudi pikre besede so še padle name. Pa o teh rečeh je sedaj tako prijetno molčati, kakor je bilo takrat neprijetno jih poslušati. Čajž je sedel že ves skrčen za mizo. Včasi je sivo pogledal name. Morda se je tudi njemu zdanilo v glavi in nemara so ga pekli prejšnji izrazi: konjederec, zoprnik in drugi. Marica pa se mi je večkrat dobrosrčno posmejala in celo z nogo me je skrivaj sunila v moj škorenj.

Bilo je že pozno v noč. Možaka sta si poslednjikrat pripila, Marica si je pripletala lase in Vorka je sladko spal vrh peči, ko sem se tiho poslovil. Zunaj je bila hladna noč poznega poletja. Prijetno je udaril vame sveži zrak. Po dolini se je razlegala fantovska pesem:

Moj fantič je prijahal  
konjička belega —

izzivajoča morda na krvavo bitko. Iznad gore se mi je poredno smejala polna luna.

Prva svetloba jutranje zore se je lila drugo jutro skozi line in odprta vrata v konjušno, ko se je oglasil Črž pri meni. Baš sem robanteč umival nemirnemu Agu kopita in podkve. Tiho je stal nekaj trenutkov pred stajo, gledal na moje delo ter bil s palico ob stegno. Zazrl sem se mu v obraz: zdel se mi je prepaden, bled in truden. Žaloigra se je razigrala v njem — sem si mislil. Bilo je jasno, da je imel tudi ta korenjak svoje notranje bolečine. Dasi je kazal neko tiho dostojnost, njegovo razdrto lice je pričalo, da je tudi on plačal za zmago glave nad srcem. Ozrl se je na mojo postelj, otep slame razgrnjen v kotu, ter rekel: »Na rožicah tudi vam ni postlano, prijatelj.« — »Ne, oče, mi konjeniki spimo na slami,« sem mu odgovoril s špartanskim ponosom. Ta odgovor ga je menda razvedril. »Vsi smo ustvarjeni za trpljenje«, je rekel. Z usmevom na licu me je zapustil, in jaz sem v tem usmevu videl sočutje. Hvaležen sem pogledal za njim. Pred hlevom je postal in nekaj pomislil. Brž je segel v žep, izvlekel list, povrnil se na prag ter mi molil pismo, rekoč: »To dajte mojemu sinu nazaj! Čemu to nosim s seboj? Kar je na papirju, naj ostane na papirju, če ni vredno, da se vtisne v srce. Vso noč sem premišljeval, kako naj delam, da ne bo pohujšanja in slabega glasu o naši hiši. Še bova prijatelja s Tonetom, kadar bom sam zopet oženjen.« Poslednje besede je naglasil in meni so se zdele zelo značilne. Hitro je odšel po ulicah proti Čelešniku.



Četrt ure pozneje sem napajal konja na ulicah. Nad menoj po poti, ki je peljala kraj Čajževega zelnika v hrib, je gnal Črž iskro žrebe.

»Četudi ni v vsaki luknji raka, lepo živalco ste pa le kupili v Črešnjevku!« sem kliknil v breg.

»Prazen nočem iti domov,« je odgovoril zamišljeno. »Obvaruj mi jo sveti Štefan vsake nezgode!«

»Bog vam daj srečo ž njo in na vseh vaših potih!«

Črž mi je prikimal. Gledal sem za njim in vedno večji se mi je zdel v tanki megli. —

Damjan je bil prišel tisto popoldne s straže poprej, nego sem se jaz povrnil z vaje, zato je bil od Marice že vse zvedel o posetu svojega očeta. Pa tudi jaz sem mu govoril o očetu ter mu našteval vse vrline, ki sem jih bil opazil na njem. Ali tu sem zopet slabo naletel. Sinu je sicer ugajala moja hvala, slaveča očetov gospodarski talent, ko pa sem govoril o očetovem korenjaštvu in možatosti in o njegovi premetenosti, se je obregnil name s svojo staro trditvijo, da se očetu ni treba ženiti, kadar se mu otroci že može in ženijo. Ko sem mu pred očmi na drobne kosce raztrgal oni list ter mu očital, da sva se s tistim pismom predaleč zaletela, je menil trdovratnež ravnodušno, da ne škoduje očetu odraslih otrok, ki gleda za mladim dekletom, ako pride v posmeh lastnim otrokom in drugim ljudem. Hotel sem se dotakniti tudi očetovega razmerja z Marico, da ne bi imel tovariš nobenega dvoma več o njej, kakor se je dan poprej izrazila deklica, pa Damjan o tem niti slišati ni hotel: odvezal je Aga ter ga gnal v mejo past, da bi se izognil moji vsiljivi zgovornosti. Misel, da je oče s čuvstvom ljubezni gledal na žensko, katero si je izbral on, sin, je imela tudi zanj nekaj nelepega in nepristojnega, kar mu je neprestano zapiralo pogled k očetu.

Prihodnjo nedeljo je šel Damjan domov. Marica ga je spravila na to pot in tudi jaz sem mu prigovarjal, izpolnjuoč očetovo naročilo. Čajž je dal zapreči svojega konja in Šimen ga je moral peljati v Črni dol. Šimen je pravil potem, da sta se prav suho pozdravila oče in sin, da je oče peljal sina v kamro na pomenek, in ko je bil ta končan, je izjavil svojim otrokom, da jim bo zapisal primerne dote, a oženil se bo še na vsak način, ker se še ni naveličal gospodariti. Potem se je precej odpravil na pot na Štajersko. Brat in sestra sta sama gostila Toneta do večera. In sestra je gostolela, da imajo oče svoje misli tudi še pri neki drugi nevesti na Štajerskem, tam nekje blizu Celja.



Naše vaje so se približale koncu in treba se je bilo ločiti od Črešnjevka. Nekega jutra je stal naš škadron pred vasjo v vrstah pripravljen na povratni pohod v Maribor. Čakal je na polk, ki je imel priti iz Grobelj. Zamolklo so donele trobente vojaško molitev ob svečanem molku naših src. Spominjale so nas cele naše galeje: mariborskih vojašnic, jahalnic, Teznje, jesenskih megel in pozimskih mrazov. Vaščani se niso dosti zmenili za naš odhod. Najrajši bi bili z ajdovico kadili za nami, dasi smo se ločili domači ljudje. Le tuintam je s praga, dvorišča ali njive pogledal zaspan obraz na nas, želeč nam srečno pot. Niti večni občudovalci vojaškega stanu, niti otroci se zaradi prezgodnje ure niso zbrali, da bi z velikimi in globokimi očmi zadnjikrat strmeli v stvar, ki je pol človeka, pol konja. Prijzdil je polk in naš škadron se je zlil vanj. Zadelala je trobenta signal »v dir«, in polk se je spustil v lahen popotni dir. Na koncu vasi sem pogledal k Čajževemu domovju: na oglu konjušne je stala Marica ter z robcem mahala proti cesti; tik nje je stal Vorka z rokama, zataknjenima za pas. Damjan je v pozdrav namignil z roko in tudi jaz sem pozdravljajal.

V tistem hipu pa se je odtrgal od cestne ograje gospodar Čajž. Dober človek je pa le, da se pride še na cesto posloviti od nas — sem si mislil, videč ga, kako se vali črez cestni jarek. Bil je ves mršav, zasopel in olupan. Niti potrebne toalete ni napravil, tako zelo se mu je mudilo. Razoglav in golorok je prisopihal, z nezapeto srajco in razgaljenimi prsmi. Lasje so mu vihrali v vetru kakor na slikah Kajnu, bežečemu pred božjim prokletstvom. Kratek trenotek je postal, gledaje v dragonske vrste. Ko pa je zagledal znane mu ljudi našega škadrona, se je spustil v dir poleg čet in dirjaje je z velikim naporom in zadihaje se klical v naše vrste: »Možje, možje cesarski . . . repe ste podstrigli to noč mojim konjem . . . repe . . . dajte repe nazaj . . . bom tožil!« Tako je jadikoval kraj naših vrst, žalka podoba poleg devetsto mladih jahačev. Pa dolgo ni tekel za nami. Jedva končavši obupni klik, se je spotaknil ob pricestni kilometrski kamen, padel ter se povalil v jarek, po katerem se je odtekala uličnica. Hrumno je vršala mimo siromaka čila vojska. Pogledal sem na jahača, dirjajočega na krilu vrste pred menoj, na primorskega Laha krtačarja, vsemu polku dobro znanega ljubitelja konjskih repov. Pa Lah niti z brkom ni mignil. Čudna vest!

Dospeli smo v Maribor. Hitro so potekali dnevi onim, ki so služili že poslednji mesec. Damjan je dobil tiste dni dve nežni pismi od Marice in jaz sem obakrat pisal odgovor. Kako sladko sem

žgole! Samo soglasje in ujemanje sem zlival med dve duši, meni že nekoliko znani, in Damjanu ni trebalo priganjati moje domišljije z oslom in hudičem. Žel sem pohvalo in honorarje. Čim manj je bilo čark na vratih naše sobe, tem mirnejši je postajal Damjan, čim bolj se je bližal svojemu prvotnemu kmetskemu stanu, tem prijaznejši je bil z mladimi tovariši, ki še niso imeli svoje pratike na vratih. Njegova togota in razdraženost je večkrat zabavala njegove tovariše, a škodovala nam ni, zato smo ga vsi radi imeli in s težkim srcem smo se nekega večera v začetku vinotoka poslavljali ž njim na mariborskem kolodvoru.

Prihodnji predpust sem dobil od Damjana list. Pisal mu ga je najbrž kakšen cerkovnik ali godec. Tako se je glasil Damjanov list: »Preljubi moji tovariši! Jaz, Tone Damjan, Vam dajem na znanje, da sem se zmenil z Marico Čajževo, da bova na tem svetu skupno orala ledino, kakor to zahtevajo božji in človeški zakoni. Poroka bo tisti dan po Svečnici, na dan svetega Blaža, v Črešnjevku. Druga poroka, ona mojega očeta, se bo vršila tudi na tisti dan v Črnem dolu. Jaz in moja nevesta Vas vabiva v svate. Osedlajte svoje brze konjiče, zajahajte in prijahajte k nam v Črešnjevku na gostovanje vsi, ki ste pošteni in dobre volje! Če so pa ohromeli Vaši konjiči, pripeljite se na voze ali po železnici, pridite vsi, ki ste moji stari, dobri tovariši, da nas bo velika in vesela tovarišija, mi, sveti Jožef, Jezus in Marija. Zdaj Vas pa lepo pozdravlja Vaš stari tovariš in prijatelj Tone Damjan Čržev.«

Mi seveda nismo mogli jahati v svate, ali dolgo smo se spominjali tovariša.

## Srbsko šolstvo.<sup>1)</sup>

Poroča R. Perušek.

### II.

**B**ogoslovje ali duhovno semenišče je imelo l. 1895. štiri razrede in 13 nastavnikov, od katerih je bil 1 rektor, 6 profesorjev, 1 predavač, 4 honorarni nastavniki in 1 učitelj. Vsi ti nastavniki so imeli na teden 116 ur ali povprek 8·9 tedenskih ur in po 2.110·86 dinarjev letne plače.

<sup>1)</sup> Za leto 1897./98. imamo za veliko šolo te-le podatke: V vseh treh fakultetih je bilo 466 slušalcev in 56 profesorjev. Stroški so za to leto znašali 289.174·97 dinarjev; od te vsote se je izdalo 8.000 dinarjev za štipendije in 41.886·80 din. za naučna sredstva.

Dijakov je bilo 187, in sicer trije ponavljajči. Izključen je bil eden, iz drugih vzrokov jih je izostalo 7. Kaznovanih je bilo z zatvorom enkrat 44, večkrat 8, z začasnim odpustom 4, za vedno je bil izgnan 1, štipendije jih je izgubilo 8. Najboljši je bil uspeh iz sv. pisma (402), najslabši iz ruskega jezika (!). — Od roditeljev je bilo 53 svečnikov, 4 uradniki, 5 nastavnikov, 25 trgovcev, 24 rokodelcev in 74 zemljedelcev ter 2 drugega zanimanja. Največ je bilo torej kmetijskih in duhovniških sinov. — Iz Srbije je bilo 120 dijakov, izven Srbije je bilo rojenih 67, in sicer 7 iz Črne gore, 4 iz Hercegovine, 28 iz Bosne, 21 iz Stare Srbije, 7 iz Avstro-Ogrske. V mestih je bilo rojenih 59, na kmetih 128. Ves izdatek za bogoslovje je znašal 46.889-91 din., in sicer za plačo nastavnikov 36.169-91 din. in za štipendije 6.400-00 din. Vsak dijak je stal torej 261-95 dinarjev.

Predmeti so se učili ti-le: v I. letniku: sv. pismo, biblijska zgodovina, zgodovina srbske književnosti, občna zgodovina, staroslovenski in ruski jezik ter petje; v II. letniku: sv. pismo, občna zgodovina, staroslovenski in ruski jezik, petje, psihologija in logika, antropologija in fizika; v III. letniku: staroslovenski in ruski jezik; petje, dogmatika, moralno bogoslovje, kanonsko pravo, liturgika, homiletika in pedagogija; v IV. letniku: staroslovenski jezik, petje, dogmatika, kanonsko pravo, pastirsko bogoslovje, zgodovina srbske cerkve, metodika, domače zdravilstvo in poljska ekonomija.

Za vstop v bogoslovje se zahteva zvršena nižja gimnazija. Značajno je za srbsko bogoslovje, da so med predmeti tudi domače zdravilstvo in poljska ekonomija; saj je večina svečnikov namenjena za sela, kjer potrebujejo ljudje zdravniške pomoči, a je ne bi mogli lahko dobiti pri malem številu izučenih zdravnikov. Pa tudi poljska ekonomija je potrebna, ker morajo svečeniki sami obdelavati polje in z dobrim vzgledom prednjačiti seljakom.

Znamenito je število bogoslovcev iz izvensrbskih dežel. V Belgradu je bil razsadnik izobraženih bogoslovcev za vse dežele, ki so bile preprej pod turško oblastjo in so deloma še sedaj.

Do leta 1895. sta bili v Srbiji dve učiteljski šoli (učiteljski pripravnici), ena v Belgradu, druga v Nišu. Z ukazom od 16. marca istega leta je bila učiteljska šola niška razpuščena ter spojena z belgradsko. Ali istega leta niso bili v prvem razredu te šole več kakor 4 ponavljajči, ker se po naredbi ministra prosvete niso sprejeli v prvi razred učenci. Ta naredba je bila v zvezi s splošno tedanjo tendencijo srbske vlade, ki je hotela prigospodariti za druge izdatke potrebnih novcev s tem, da je razpuščala šole. V treh let-

nikih te učiteljske šole so bili tedaj 1 ravnatelj, 7 profesorjev, 4 predavači (neizprašani učitelji srednješolski), 2 honorarna nastavnika in 3 učitelji jezikov in umetnosti. Vsak učitelj je imel povprek 6·9 ur na teden in po 2272·10 dinarjev povprek letne plače. Dijakov je bilo na početku leta 114, na koncu leta pa 96. Odpal je zaradi smrti 1, zaradi izključenja 4 in iz drugih vzrokov 13 dijakov. Nobeden dijak ni bil odličen, prav dobrih je bilo 52·87%, dobrih 40·23%, slabih 6·90%. Povprečno so bili dijaki stari 20·28 let, v 1. razredu 20·25 let.

Predmeti so bili: krščanski nauk, srbski in ruski jezik, srbska in občna zgodovina, zemljepis, matematika, psihologija in logika, zoologija in botanika, mineralogija in kemija, fizika, higijena, poljska ekonomija, pevanje, risanje in gimnastika. Po zanimanju roditeljev je bilo 5 svečnikov, 5 činovnikov, 5 nastavnikov, 12 trgovcev, 13 rokodelcev, 66 zemljedelcev in 8 drugega zanimanja.

Iz Srbije je bilo 25 mestnih, 43 kmetiških otrok in izven Srbije 12 mestnih, 34 kmetiških sinov. Iz Belgrada je bil eden edini dijak v 3. razredu. Izmed izvensrbskih dijakov jih je bilo 8 iz Črne gore, 5 iz Hercegovine, 2 iz Bosne, 27 iz Stare Srbije in Macedonije, 1 iz Bolgarske, 2 iz Avstro-Ogrske, 1 iz druge države. Štipendistov je bilo 23 ali 17·5%, ter je dobival vsak izmed njih povprečno po 44·39 din. mesečno.

Propisna doba za dijake je bila za I. letnik 16. leto. A v propisani dobi je bilo samo 11 dijakov, vseh ostalih 114 je bilo starejših. Vidi se, da so se zatekali v učiteljsko šolo dijaki, ki so v drugih šolah zaostajali.

Leta 1882. se je otvorila učiteljska šola v Nišu. Do leta 1890. je imela učiteljska šola 4 razrede, od onega leta pa samo 3 razrede. Leta 1890. je bilo v belgradski in niški šoli skupno 496 dijakov. Iz teh podatkov se vidi, da so bile v teh šolah nezdrave razmere, ker so se nekako fabricirali učitelji, in zato je minister niško šolo razpustil. Pa tudi belgradska učiteljska šola ne obstoja več. Prenesena je v Jagodino, kjer se je postavila na temelj modernih učiteljskih šol. O njej pa nimamo podatkov. Kakor sem zvedel, je učiteljska šola v Jagodini »internat«. Druga vnanja učiteljska šola pa je v Aleksincu. Država je potrošila za belgradsko učiteljsko l. 1895. 44.547·69 dinarjev in za niško šolo 7.778·28 din. Nastavniki so imeli plače 34.322·69 din., štipendije so znašale 6785 din. En učitelj je imel povprečno 2.081·98 din., en dijak je stal 357·53 din.

(Dalje prihodnjič.)

## Med dobrimi znanci.

Črtica. Spisal E. Gangl.



ako prav zložno in udobno obrnjeno proti toplemu solncu leži mojega prijatelja trtje — njegov Vinomer. Lep kos zemlje je to! Polno zdravih sokov se pretaka po nji, ki šinejo, kadar zavejejo tople pomladne sape, v korenine ter se dvignejo po ponižni trti, privezani h kolu, da jo napojé s svežim mozgom od tal do vrha. Potem se začno napenjati po nji speča očesa, iz katerih se razvijejo široki, zeleni listi, ki jo odenejo od vseh strani z novo, nežno opravo.

Nič se ne čudim očaku Noetu, da je legel v hlad vinske trte ter se vdal opojnim sanjam v njega objetju.

Ali še lepše je, sanjati med dobrimi znanci, tam med ogromnimi, z železnimi obroči okovanimi sodi v prijateljevi zidanici na Vinomeru! Še lepše je, ko odbije prijatelj čep, da brizgne v gostem, tankem curku v majoliko zlata tekočina, ki se zaiskri v solnčni luči, kakor bi vrgel vanjo pest zlatega prahu! Ali najlepše je, ko dvigne prijatelj polno majoliko proti obokanemu stropu in mi reče z zadovoljnim obrazom in toplim glasom: »Na, pij, izpij to-le kapljico, ki jo je rodila ta moja dobra zemlja, zemljica!«

In če človek nagne majoliko in jo izprazni v dolgem, žejnem požirku, da začutiš, kakor da bi ti ogenj zakročil po žilah — ali veste, kako se čutita takrat gospodar in gost veselega, zadovoljnega in hvaležnega z zdravimi sokovi prepojeni zemlji? Kako se čutita takrat zavisnega od črne zemlje! Kako se čutita takrat vznesenega nad črno zemljo!

In to je v mojem počitniškem programu, da kreneva vsaj enkrat s prijateljem tja gori v njegovo goro. Tam se razgovarja človek vse drugače in vse laže nego doma na klopi pred hišo ali zvečer ob luči za mizo. Tam se razvozlajo jeziki in se odpro srca, in navdušenje se zbudi in vzdrami strune, razpete v duši, da se oglase v stari belokranjski popevki:

Nikaj na svetu lepšega ni  
nego je trta, kada rodi.  
Hej, kume moj dragi, sad se napij,  
dugo nas ne bo, sad se ga vžij!

\* \* \*

Vročje je bilo in soparno, ko smo šli popoldne na Vinomer: gospodar, prijatelj Janko in jaz.

Vročje je bilo in soparno! Ustavili smo se vsakih deset korakov in pogledali drug drugega, češ, tam-le bo hlad, tam-le nam bo ugodnejše!

In že nas je gledala z gore zidanica. Kakor velike, črne oči so gledala proti nam na belo cesto zapahnjena okna . . . Kakor zelena preproga se nam je zdelo iz dalje trtje, obkrožujoče beli hram. Ali čim bliže smo prihajali, tem jasneje so se pred nami črtale konture narezanega trtnega listja, ki se je bilo pobesilo proti tlom, zakaj popoldan je bil vroč in soparen.

Pobesilo se je bilo proti tlom ter krilo pod seboj velike, težke grozde, katerih jagode so se že debelile, rumenile, rudečile in črnele. Izpod listja je cvrtil čriček, kličoč vinogradnikom: »Črn — bel, črn — bel! . . .«

To se pravi: »Kmalu pride čas, ko bo treba optati brente in priviti stiskalnico in pripraviti posodo, da jo boš, Belokranjec, napolnil s ponižnega trtja ognjenim sokom!«

Po strani sem pogledaval prijateljavinogradnika in videl sem, kako mu je sevalo z lica veselje, kako so se mu zaiskrile oči, kakor bi jih bilo zaplulo nekaj rosnega in ognjenega obenem . . .

Dospeli smo do zidanice, in težak ključ je poškril v železnih vratih, ki jih je odprl gospodar na stežaj. Venkaj iz kleti, iznad sodov se je usul težak, po vinu vonjajoč vzduh, ki smo ga slastno vsrkavali vase, kakor da bi vonjali pomladne vijolice.

Naši pogledi so vzplavali po trtju, ki se je razprostiralo pred nami. V ravnih vrstah so se vzpenjale ob kolih trte in se jih oprijemale kot slabotne device. »V tej-le zemlji leže moji žulji, žulji mojih rok, moje skrbi in nade, moje veselje in moj strah«, je izpregovoril gospodar. »V tej-le zemlji in v teh trtah je moja radost, in moj up je tam gori, nad tem jasnim nebom, nad tem veličastnim obokom, ki sloni na zemlji, ki ga je poveznil nanjo oče nebeški!«

Naši pogledi so plavali po trtju in so vzplavali dalje tja po belokranjski zemlji, ki se je širila pred nami v vsej svoji ponižnosti in osamelosti. Ravne njive so ležale pred nami, šumeče loze so zelele pred nami, srebrna Kolpa se je vila daleč pred nami ob položnih gričih in med bogatimi steljniki in travniki. Kot brze ptice so plavali naši pogledi nad slokim stolpom metliške cerkve, ki je kot živo hrepenenje kipela proti nebu, ter se končno ustavili ob obmejnih gorah, na katerih se je topila sinjost nebeškega stropa. Blizu in

daleč pa so nas obkrožale vinske gorice, prekopane in presajene z mladim, zdravim trtjem, ki naj kot pleteni bič izžene od tod bedo in glad, ponižnost in osamelost, ki leži kot mora na belokranjskih tleh!

Molčali smo nekaj hipov vsi trije. Otožnoveselo čuvstvo nas je bilo prevzelo . . .

Na tratini za zidanico je že prasketal ogenj in se sesedal v kup žerjavice. Gospodarjev hlapec je belil tolstega janjca, da nam ga speče na lesenem ražnju. Po cesti od sosednje vasi je prišla trojica znanih kmetiških mož, ki so dospeli, da nam pomagajo pri jedi in pijači.

»Bog blagoslovi!« vzkliknejo vsi obenem.

Prijatelj - gospodar natoči majoliko, jo postavi na krožnik in položi nanj ključ svojega hrama. Obrne se k meni in reče: »Prijatelj! Evo ti dobrodošlice! Rad te imam, in drag si mojemu srcu. S tabo je strnjen košček moje mladosti . . . Evo ti vina iz moje kleti. Staro je in nepokvarjeno — glej, to ti je slika mojega prijateljstva! Evo ti ključa! Kadarkoli hočeš — po dnevi ali po noči, drevi ali davi — vzemi ga, tvoj je tako, kakor je moj! A sedaj pij! Pa da ne boš živel sam, Bog te poživi z mojo ženo!«

Verjel sem njegovim odkritosrčnim besedam, in nekaj resnega me je navdalo. A predno sem izpil dobrodošlico, sem prijatelja dostojno zahvalil . . .

Majolika je naglo krožila od ust do ust in silila srce na jezik. Izza zidanice je prihajal vonj pečenega janjca ter nas vabil, naj pridemo bliže. In šli smo tja in posedli po travi. Vsak si je urezal kos rumene pečenke in zamakal slastno jed s starim vinom, ki ga je natakal gospodar v čaše.

\* \* \*

S prijateljem sva stopila v sobo nad kletjo. Tam mi je pokazal staro knjigo, kamor je zapisal svoje ime vsak, kdor je kdaj bil na Vinomeru. Naglo sem prelistal knjigo, čital podpise in to, kar je vsak pripisal svojemu imenu. Bili so to dobri in slabi verzi . . . A ker je lažje pisati slabe nego dobre verze, zato sem tudi jaz napisal par slabih vrstic ter se tako ovekovečil v kroniki vinomerskih pivcev. Zapisal sem nekaj o poštenosti in odkritosrčnosti. In ko je prečital prijatelj moje vrstice, je dejal: »Res je tako! Poštenih ljudi je čimdalje manj!«

Nič mi bolj ne prija kakor to, če govori človek resnico. Zato sem odgovoril prijatelju: »Da! Slepništvo in oholost se plazita okolo



nas kakor smrad z gnojišča. Visoko višeta nos, da se človeku gabi v dno duše, da ju še zaničevati ne more!»

»In koga misliš?« me vpraša prijatelj.

»Sleparstvo in oholost in laž.«

»No, da! Razumem . . . Ali, ali . . .«

»E, moj Bog! Saj vendar veš, da so to ljudje — no, ljudje so, ki hodijo po zemlji in te grizejo v pete, da tolikokrat ostaviš njih bližino in pohitiš semkaj na Vinomer in piješ in jih zaničuješ...« Umolknil sem za trenutek, potem pa sem dodal: »A jaz jih morda še bolj nego ti!« —

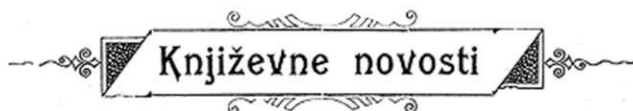
Prijatelj me je krepko prijel za roko. Čutil sem, kako se mu je tresla. Potem mi je dejal: »Pojdi, greva pit!«

In prav je bilo, da sva šla, zakaj tisti, ki so ostali zunaj, so se že jezili, rekoč: »Lep gospodar je to, ki ostavlja svoje goste!«

Pa ta očitek je bil izrečen v šali. Prijatelj je to razumel. Za odgovor in v opravičilo je vzel majolko v roko, se postavil v sredo našega kroga in začel govoriti: »Dragi prijatelji! Od srca me veseli, da ste prišli semkaj, kjer pijemo in se radujemo. A lahko bi se nam očitalo do sodnjega dneva, da se ne spominjamo nje, ki nas je rodila in odgojila, do katere neminljivo ljubezen so nam vcepili v srca že v detinskih letih, da se ne spominjamo — slovenske domovine! Da bi se dvignila njena blaginja, da bi se razlila po njej luč svobode, napredka in prosvete! Zato dvigam svojo čašo ter vas pozivljem, da zakličete z menoj vred: Bog poživi našo lepo slovensko domovino!«

Vsi smo vstali, vsi smo se odkrili, vsi smo zaklicali enoglasno: »Bog poživi našo lepo slovensko domovino!«

In v hipu so bile vse čaše izpraznjene do dna.



Dr. Franz Tetzner: Die Slawen in Deutschland. Beiträge zur Volkskunde der Preussen, Litauer und Letten, der Masuren und Philipponen, der Tschechen, Mährer und Sorben, Polaben und Slowinzen, Kaschuben und Polen. Von . . . Mit 215 Abbildungen, Karten und Plänen, Sprachproben und 15 Melodien. Braunschweig, Vieweg und Sohn 1902. 518 + XX. Cena: 18 K. — Pri vsakem izmed naštetih plemen govori pisatelj o njih današnjem in nekdanjem jezikovnem okrožju ter polaganem germanizovanju, o njih povestnici, o osnovi njih vasi in naselbin, o njih nošah, šegah, vražah, godbi, petju, praznikih, rekih in pregovorih. Razpravo o vsakem plemenu konča



očenaš v dotičnem jeziku. — Mazuri bivajo v južni iztočni Prusiji na jugu od črte Dubeningken, Angerburg, Allenstein, Liebenmühl; je jih 260.000 ter so luterani; »materinščina« jim je mazurščina in nemščina, cerkveni jezik poljščina in nemščina. Okrožje filiponsko je sredi med pruskimi Mazuri okrog Eckertsdorfa pri Johannsburgu; Filiponi so ali grški katoličani ali »staroverci« (ruski razkolniški izseljenci, ki so se tja priselili med l. 1828—1832); brojijo 500 duš; »materinščina« jim je ruščina, poljščina in nemščina, cerkveni jezik pa ruščina; to so gališki Lipovanci. Čehov je v pruski Šleziji 13.000, in sicer so cerkvena okrožja Straussenej, Husinec, Großfriedrichstabor, Friedrichsgrätz, Petersgrätz (ob Odri okoli Vratislavije) stare husitske kolonije, pomnožene s protestanti, priseljenimi iz Češke za pruskega kralja Friderika II., Tscherbenej na Kladskem (Glatz) ali takozvana »Hummelsherrschaft« ob češki meji je ostanek starih katoliških Čehov. V celem je 62% pruskih Čehov luteranske vere, 38% pa katoliške; »materinščina« jim je češčina in nemščina, takisto cerkveni jezik. Južno od teh Čehov biva 57.000 »Moravanov« ob moravsko-šlezijijski meji v cerkvenih okrožjih Steuberwitz, Hulčin in Katscher; 1.4% jih je luteranov, 98.4% katoličanov, 0.5% Židov; »materinščina« in cerkveni jezik sta jim »moravščina« in nemščina. Sorbov (Gornjih in Spodnjih Lužičanov) je 110.000; katolikov je le 10.000. Polabski Slovanov so izza l. 1800. germanizirani; zadnji so bili okoli Lüchowa, Wustrowa in Dannenberga na Hanoveranskem. Kašubov je 137.000; poleg njih so »Slovinci«, ki brojijo 200 duš. Kašubi s Slovinci sede še sedaj v okrožju Gdanjskem, okoli Stolpa, ob Lebskem jezeru (Lebasee); po veri so luterani in katoličani; »materinščina« jim je nemščina in slovinščina, oz. kašubščina, cerkveni jezik večinoma nemščina, deloma tudi še poljščina. Ti Kašubi so žalosten ostanek nekdanj znamenitih pomorjanskih Slovanov, ki so imeli v mestu Arkoni na otoku Rujani svoje duhovno središče; sedaj jim je sredotočje kraj Glowitz. Dva pisatelja jim je dalo protestantsko gibanje 16. veka; to sta pa tudi edina dva pisatelja; prvi je bil Simon Krofey, ki je l. 1586. izdal v Gdanjskem »Duhowne piesnie« D. Marcina Luthera, drugi pa Pontanus, to je, Michael Mostnik, ki je l. 1643. spisal luteranski Katekizem, ponatisnjen l. 1758. in 1828. (Tretzner se moti; v 19. veku so imeli dva pisatelja, l. 1881. umrlega Cenovo in še sedaj v Ameriki živečega pesnika Derdevskega.) Poljakov šteje pisatelj na Nemškem 2 $\frac{1}{2}$  milijona.<sup>1)</sup>

V celem bi torej bilo na Nemškem kakih 3,077.700 Slovanov. Toda tu so v mislih le stari, sedaj izvečine germanizirani slovanski rodovi, ni pa všteta ona množica Slovanov, ki baje v novejši dobi preplavljajo Nemčijo, hodeč za kruhom kot takozvani »Sachsengänger«, zlasti iz poljskih in čeških pokrajin. Takih slovanskih Sachsengängerjev je l. 1890. bilo v Berlinu 16.000, na ostalem Brani-

<sup>1)</sup> Ta statistika je seveda popolnoma nezanesljiva in pristranska. Za lužiške Sorbe bi jo bilo treba primerjati z znamenitim delom sorbskega slavista dr. E. Muke, ki je na temelju avtopsije spisal »Statistiko Serbow« in pa z ravno tako znamenito »Statistiko ludności kaszubskej«, ki jo je po njega zgledu sestavil Poljak St. Ramut (Krakov, 1899). O Poljaki do sedaj še ni takega dela; prim. referat Alfonsa J. Parcsewskega »O zbadaniu granic in liczby ludności polskiej na kresach obszaru etnograficznego polskiego« (Poznanj, 1900). Po Ramutu je skupaj bivajočih Kašubov 174.831, z raztresenimi po Nemčiji vred pa 200.217, v Ameriki jih je 130.700.

borskem prav toliko (seveda brez Sorbov domačinov), v provinci saksonski 23.000, na Schleswig-Holsteinskem 5.000, na Hanoveranskem 7.000, na Hessen-Nassauskem 1.000, v Renski provinciji 7.000 in na Westfalskem celo 29.000, »ki niso vselej spoštovali gostoljubja« (!) »Die 100.000 Sachsengänger, die im Frühjahr über die Elbe kommen, gehen nicht alle im Herbst mit ihren Ersparnissen zurück, ein Theil bleibt sitzen, sondert sich aber von der übrigen Bevölkerung gern ab, es bilden sich kleine slawische Kolonien, die jedes Jahr neu Zurückbleibende aufnehmen und schließlich ihre Zeitungen, Kirchen, Schulen wünschen«. Pisatelj opozarja na ta drugi slovanski val, ki naj bi ga vlada ne podcenjevala sedaj, ko pod njeno močno roko gine prvotno slovanstvo. Z veseljem konstatuje opetovano, kako napreduje germanizacija; skrbi mu pri tem delajo najbolj Poljaki, toda odkar se je pruska vlada izza l. 1894. spet lotila tega »rodoljubnega dela«, je baje pričakovati, »dass auch dieser Slawenteil sich bald freudig und wohl unter dem deutschen Szepter fühlt, wie die Litauer und Letten, die Preußen und Mazuren, die Polaben und Slowinzen, die Sorben und alle, die heute zwar ihre Muttersprache verlernt, dafür aber ganz andere Wohltaten des Deutschen Reiches ererbt haben«. Tudi »Čehi in Moravani« v Šleziji mu ne ginejo dovolj hitro, da si je »popolno ponemčenje le pitanje časa«; obrambeni in izpodbudni spis, ki ga je za te svoje rojake l. 1875. v Pragi objavil neki »Slovan«, imenuje naš pisatelj »nespametno, neosnovano zdražbo«. Prav tako tudi ropoče zoper sorbske dijake, promicatelje svoje materinščine. Sicer pravi: »Keinehrlich denkender Deutscher wird grundlos einem wendischen Kirchspiel seine Muttersprache verbieten wollen«, a brž dostavlja: da bi bilo preveč, ko bi se potezal kdo zoper ponemčenje, ki se ob sebi vrši.

Ne da se tajiti, da se ta proces vrši ob sebi, to je, da se ti Slovani sami radovoljno dreve v svojo narodno smrt. Izvečine neuke mase, ki vise ob praktičnih potrebah življenja, se niso zavedele nikoli svojega slovanstva; v isti meri, kakor je spala ta zavest, so se ohranila provincijalna in posebna narodna imena, kakor Kašubi, Slovinci, Mazuri, Sorbi, Moravani v Šleziji. Nemci so se lotili teh imen ter z njimi zabranili kal slovanske zavesti. Kasubščina in »slovinščina« je poljsko narečje; poljščina je Kašubom in Slovincem, ki se tudi sami imenujejo Poljaki, — to priznava pisatelj sam — bila nekdanj cerkveni jezik, in vendar jih pisatelj strogo loči od Poljakov ter prigovarja njih vštetju med Poljake, pač ker bi sicer na Nemškem dobili — cele 3 milijone Poljakov; to bi bilo pa preveč! O šlezijški »moravščini« pravi, da se le malo razločuje od češčine, in vendar konstatuje Moravane poleg Čehov. V znanosti je tako razlikovanje naravno in potrebno, ako se naslanja na resnico kakor pri imenih »Čeh« in »Moravan«, toda v praktičnem in političnem življenju, ki se često redi od znanosti, postane usodna ovira celokupnosti,

Nemški Poljaki imajo močno ozadje v ruskih in avstrijskih Poljaki. Brez dvoma bi Sorbi dandanes bili čisto kaj drugega, ko bi se bili kdaj zistovetili s Čehi; prerčenje avstrijskih Čehov bi jim dalo življenje. Kakor hitro se ti odlomki ne zavedajo slovanstva, izgube vso kulturno veljavo, ker so res le ovira tuje kulture, sami pa niso nositelji nobene posebne prosvete; za take osamljence bi državnik ponovil besede pisateljeve: »Dem Staate zumuthen zu wollen, absterbende fremde Sprachreste an den Grenzen künstlich zu beleben und mit Kostenaufwand zu erhalten, das wäre doch wohl die Ansicht eines nicht ernst zu nehmenden Menschen.« Mazuri, Kašubi, Moravani, tudi Sorbi ne pomenijo

nič, mnogo pa pomenijo kot Poljaki, Čehi, mnogo bi pomenili, ko bi se zavedali, da so Slovani . . .

Lastni grehi so Slovanom v današnji Nemčiji prinesli neizprosno pogubo. Kakor zadnji Přemislidi so sodobni pomorjanski knezi pospeševali tujstvo, dasi so bili sami Slovani in od Slovanov obdani, ter stopili celo med nemške Minnesängerje. Dandanes se, izvzemši Poljake, vsem Slovanom nemške države bliža ura, da pojdejo za polabskimi brati; v tem zadnjem hipu je bilo treba rešiti za znanost posebnosti, svojstva teh rodov, ki kmalu pripadejo povestnici. »Konstatujmo ostanke te žrtve, da se bomo lahko veselili svojih uspehov in da znanost ne bode na izgubi«, s tem geslom, se mi zdi, se je pisatelj dr. Tentzer spravil ob to delo.

Tetznerjeva knjiga je za nas Slovane jako poučna in zanimiva, a z ozirom na najnovejše dogodke na Poznanjskem naravnost aktualna, zato zbudi brez dvoma veliko pozornost.

*Dr. Fr. Ilešič.*

Jovan Dučić. Pjesme. Prva knjiga. 1901. Sva prava pridržana. Druhovima Aleksi (Šantiću) i Atanasiju (Šoli) u znak najdublje ljubavi. — Izdanje uredništva Zore. U Mostaru. Izdavačka knjižarnica; štamparsko-umjetnički zavod Pahera i Kisića. 16<sup>o</sup>. 163 str. (v cirilici).

Lanska žetev na polju lirske književnosti hrvaške in srbske je nenavadno bogata. Zagledalo je beli dan sedem hrvaških in sedem srbskih zbornikov lirskih. Med poslednjimi je požel mnogo priznanja Jovan Dučić, ki je s svojima drugoma, Šantićem in Šolo, najuglednejši pesnik med bosansko-hercegovskimi Srbi.

V pristopu poziva pesnik Muzo, naj ne sili pregloboko v morje spoznanja, da se ladja ne razbije. Mir je samo na površini. Ljubav naj bode muza in naj opeva pesnika brezbrizno mladost, ne brineč se za to, ali najdejo njeni in njegovi glasovi odmeva ali ne.

Pesnik vlada s srbskim jezikom prav mojstrsko, upotrebljava smeje pri-spodobe in posebno rad primerja morje in življenje na morju s svojim bitjem, ker se menjavajo mir in viharji. Lepo riše slike iz prirode in ono, kar imenujejo Nemci »stimmung«. Vso pocizjo njegovo preveva nekaka otožnost. Prigovarjali bi pesniku, da je često temen v predmetih in v izrazih. Vedno toži, a vzroka in predmeta njegovih tožb ne izvemo. V slikah pa zagazi često tako visoko v oblake, da nam izgine izpred oči, a mi se nakrat nahajamo na tleh osamljeni.

»Jadranski sonetje« so slike iz prirode in pesnikovega razpoloženja. »Pjesme Lejili« so žareče slike orientalske ljubosumnosti. »Aida« je slika duševnega boja, ki besni v verni Turkinji, ki se je zaljubila v kaurina (kristjana) in zato zaslužila smrt. »Moja pjesma«. Pesnik vidi, kako sumorni um ubija plamen srca. Ideali se rušijo. Grenko spoznanje polni dušo mesto vesele vere in plemenitih nad. Kam naj se duša obrne? Naj li išče vero? Ne! Pravdo? Izginila je. Ali on hoče objeti svet, ker je beden postal zaradi izginole Pravde. Ali bode mogel pesnik kaj doprinesti za zgradbo hrama, kjer govori »Pravda« in odseva plamen bratstva? Ali bode mogel sam kaj storiti proti silni moči greha ali samo gledati krivico rimskega cesarja, kateremu ploska ljudstvo pri krvavih igrah?

Vidi se, da je pesnik z vero izgubil srečo, a sedaj si ne ve pomagati in ne zna ni kod, ni kam.

Lepe so romance »Put«, »Stara arfa«, kjer prisposablja pesnik svojo dušo harfi, ki ob dan počiva, a po noči veter iz njenih strun izvablja glasove. »Poslije mnogo godina«, »Melodije iz Alhambre«, »Iz poslednjih pesama Lejile« in druge

obdelujejo orientalske predmete. V teh romantičnih pesmih je mnogo lirike. »Venecijanske večeri« so slike beneškega ljubavništva. »Jesenske elegije« so dosta neumevne. V njih nam stavlja pesnik pred oči sanjave prikazni, prirodne slike, suite in legende, duševne izlive.


Lep je ciklus »Moja otačbina«, kjer kliče pesnik Srbe na grobove palih prednikov, da slušajo njih besede, ki korijo sedanji rod, ki služi tujcem. Predniki so se borili, ostavivši zakarpatsko domovino, pred Carigradom, na Kosovem; a ostavili so potem domovino in se selili v tuje kraje pod tuje vlade, za katere so svojo kri prelivali; a to krv bi najbolj potrebovala domovina sama.

Jasnih, novih, vzvišenih idej pogrešamo, zato pa je oblika povsem moderna. Dučić je pesnik, ki je sprejel načelo »l'art pour l'art«; zato so pesmi brez tendencije, ako izvzameš ciklus »Moja domovina«. *R. Perušek.*

**N. V. Gogol: Taras Bulba.** Romanzo tradotto dal russo da I. Trinko. Udine. Tipogr. del Patronato. 1902. — Za Gogoljev jubilej, ki ga praznujemo baš sedaj, je prevedel naš v Vidmu živeči rojak g. Trinko najslavnejše Gogoljevo delo, »Tarasa Bulbo«, na italijanski jezik. Prevodu samemu seveda nimamo kaj dostavljati, saj je znano, da piše g. Trinko klasično italijanščino in da je ruskemu jeziku takisto vešč. Želimo samo, da naj bi g. T. nadaljeval na tem literarnem polju ter seznanjal Lahe z biserji slovanske beletristike; s takim delom bo opravljal pravo narodnokulturno delo.



**Novi akordi.** 5. številka. Marec. — Izmed dosedanjih zvezkov lepega podjetja »Novih akordov« se odlikuje 5. številka po svoji dobri, v mnogih skladbah celo izredno dobri vsebini. Josip Procházka objavlja »Romanco« za klavir; njegove skladbe moremo vsekdar le hvaliti, saj so tako po obliki kakor po vsebini izvrstne, prave poezije v tonih. Viktor Parma je uvrstil klavirski »Valček« kot odlomek iz znane svoje opere, prav dramatične romance »Stara pesem«, sladko ljubimsko pesem, odeto v okrilje zibajočega se plesnega ritma. Toplo občutena skladba je dr. Benj. Ipavca solonapev »Pozabil sem mnogokaj, dekle . . .«; v priprosti svoji obliki nevsiljiva, je izraz po melodioznosti hrepeneče duše . . . Vse druge vrste je dr. Gojmira Kreka solonapev »Misli«; ob samostojno se vedočem klavirju, nadkriljevanem po pevskem glasu, podaje dr. Krek, zahtevajoč tako v pianistu kakor v pevcu briljantnega interpreta, pretresljivo sliko razdejanega hrepenenja, neutošene potrte duše. Kaj odličen je Rista Savina moški zbor: »Zori rumena rž«; lepo doneč, je zaokrožen v enotno celoto in iskri duha, ljubka in šegava pa mu je melodika. Emila Adamiča moški zbor »Zapuščena« je originalen le v toliko, da je nekaka zmes strmoglavčih se tonovih načinov in pa raznih izposojenih motivov. Ženski zbor je Frana Gerbiča »Gondolirjeva pesem«, enostavna v fakturi, a ljubezniva in značaju ženskih glasov prav primerna. Imponujoča pa je mladega skladatelja J. Ipavca »Himna« za mešan zbor ob spremljevanju orgel. Mogočna ta skladba pogaja znamenito značaj himne, slavnostno se stopnjuje v zmagoslavnem navdušenju k blestečemu sijaju, ki bo v diko vsakemu proizvajanju. Samostojno skladbo za orgle podaja tudi ta sešitek; oglašja se vnovič Emil Komel s spretno pisano orgelsko »Fughetto«. *Dr. V. Foerster.*



## Slovensko gledišče

A. Drama. — Dve slovenski dramski novosti nam je prinesel konec sezone. Drja. Detele tridejanka »Učenjak« je resno literarno delo, s katerim je avtor dokazal, da je ne samo duhovit stilist, nego da ima tudi dramatičen talent. »Učenjak« je satira na razne znanstvene podmene (hipoteze), ki jih imajo ali ki so jih imeli nekateri ljudje za eksaktno resnico. V našem slučaju persiflira dr. Detela teorijo o dedičnosti. Za folijo mu je že davno pozabljena frenologija. Dr. Detela je nasprotnik determinizma, ki uči, da je narava sama določila vsakemu individuu posebej njegovo usodo; človek da podeduje nekaj duševnih svojstev od svojih roditeljev, nekaj vpliva nanj družba, nekaj rasa, podnebje itd. — tako da se o kaki svobodni volji ne more govoriti. Imamo torej takorekoč že rojene genije, rojene umetnike, krepostnike, pa tudi rojene zločince. Tako uči skrajni determinizem. Dr. Detela je hotel to teorijo osmešiti na nekem posebnem slučaju, ki ga je spretno porabil in razpletel v tragikomične konflikte.

Pri tem antideterministnem stališču pa se mu je primerilo, da je ustrelil preko tarče, to je, da je zašel predaleč. Tendenca »Učenjakova« je prekonservativna. Dobro polovico vsega tega, kar tiči v vsakem individuu, bodisi dobrega ali slabega — naroda sama seveda ne pozna razlike med »dobrim« in »slabim«! — ima isti individuum od svojih prednikov, od svoje rase, od vzgoje, od družbe, vere itd. Drugo polovico — prosimo, da naj se ta »polovica« ne jemlje v matematičnem zmislu! — pa si pribori človek kolikor toliko sam zavedoma, s svojo energijo, s študijami, s samoobraževanjem, s samovzgojo itd. Absolutne svobodne volje človek nima, ali normalno razviti človek je odgovoren za svoja dejanja. »Svobodna volja« je v posameznem slučaju, če ga analizujemo, rezultujoča smer jako zapletenih in niti nam samim ne vselej vidnih momentov (moči), ali nekaj teh momentov človek vendar ima v svoji oblasti, nekaj jih lahko predvidi in kontroluje. Za svoja dejanja je torej človek sam odgovoren, soodgovorna je pa tudi človeška družba. »Zasluga« in »kazena« sta torej še opravičena, čeprav ne v istem zmislu kakor pred par sto leti. Rafael ima osebno zaslugo, da nam je ustvaril toliko umotvorov, ali njegov talent bi se vendar ne bil mogel razviti kje v Kamerunu ali med Eskimovci. Popolnoma »sam iz sebe« ni postal velik slikar, zato je bilo treba ugodne krvi, ugodnega milieuja (družbe), ugodnih živih vzorov in sto in sto drugih ugodnih pogojev . . . Tudi zločinec ne postane nihče čisto sam iz sebe: Kdo ne ve, kako vpliva na človeški značaj v moralno slabem zmislu baš proizvod (abstammung), abnormalni organizem, družba, vzgledi itd. —? Torej je tudi za moralno slaba dejanja posameznika soodgovorna vsekakor tudi človeška družba. Dobra in slaba dela posameznikova niso samo osebna, individualna, nego tudi socialna vprašanja. Te nazore imajo že davno sociologi, dušeslovci in kriminalisti v svojem poglavju o krivdi in imputabilitei. Marsikakega zločinca, ki so ga še pred kakimi 50 leti obesili, zapro dandanes v blaznico ali v poljševališče. Pride pa gotovo čas, ko človeštvo ne bo poznalo več zločincev, ampak samo abnormalno razvite ljudi, ki se ne bodo kaznovali ne s smrtjo,

ne po ječah, nego ki se bodo pošiljali v blaznice in v poboljševališča. Kaj sem hotel reči? Iz Detelovega »Učenjaka« smo dobili vtisk, kakor da bi g. avtor ne priznaval tistih momentov, ki elementarno vplivajo na smer človeškega hotenja in ki izključujejo absolutno »svobodno« voljo . . . V podrobnosti spuščati se nimamo prostora. Če nam pa tudi tendenca »Učenjakova« ni ugajala povsem, priznavamo odkrito, da je formalna, tehniška stran te drame umetniška. Dr. Detela je spisal zares literarno dragoceno delo, ki je polno duhovitih misli. Jezik je lep, slog in dialog sta vzorna, a — vesela igra, kakor smo čitali na plakatu, »Učenjak« ni! »Učenjak« je komedija v klasičnem pomenu. Prizor v blaznici je naravnost tragičen, čeprav tega avtor sam bržčas niti nameraval ni. Smehu nam igra ne vzbuja često, nego nas sili le k premišljevanju, zato smo rekli, da je resna komedija z očitno tendenco in satirsko ostjo. Je li imel avtor kak konkreten slučaj za podlago svoji drami, ne vemo. Nekatere osebe so precej realistične, druge so bolj konstruirane v fantaziji. Ko bi nas »Učenjak« kot novo književno delo ne bil razveselil, ne bi mu bili posvetili toliko vrst. Želimo, da izide komedija v tisku ter da se še prikaže v našem gledišču. Uprizoril se je bil »Učenjak«, solidno skoro dovršeno. Gledišče je bilo polno, kar priča, da je naše občinstvo vselej veselo in hvaležno, če se prikazuje nova izvirna slovenska drama.

Čisto kaj drugega je »Divji lovec«, ki ga je spisal g. Fr. Finžgar. V jedru svojem je to tragedija, ki pa jo je avtor oblekel v takozvano ljudsko igro s petjem. Snov ima na zunaj zgodovinsko ozadje, ker se godi l. 1848., ko so rekrute še lovili za nabor. Glavni motiv je ljubezen. Mlad, a ubog fant ljubi premožno županovo hčer, ki pa jo je ošabni župan obljubil premožnemu, a dekletu samemu nesimpatičnemu človeku. Da se »beraškega« ljubimca svoje hčere iznebi, odpravi ga vsemogočni župan k vojakom na Laško. Ali dekle ne pozabi svojega fanta in ta ne svoje ljubice. Pobegne od vojakov in pride domov, kjer se snide s svojo ljubico, županovo hčerjo; svojemu tekmeču in svojemu »tastu« pa obljubi maščevanje. Begunca iščejo, ker je na njegovo glavo razpisana nagrada. Vname se boj. Žandarji ustrelje na dezerterja, a v tistem hipu prihitijo ljubica (županova hči), ki pade zadeta mrtva poleg svojega fanta. Gosp. Finžgar je postavil vsa štiri dejanja v kmečki milieju, ki ga ilustruje tudi narodno petje, narodna, pristna, iz ljudskih ust zajeta govornica. Priznavamo radi, da se mu je slikanje kmečkega milieuja lepo posrečilo. Tudi govor delujočih oseb je res krepak, poln idiotizmov in narodne »modrosti«. Tehnika bi bila vobče dobra. Snov sama sicer ni naravnost izvirna, to se pravi, da ni nova, čeprav se vrši dejanje l. 1848. na Gorenjskem. Ta letnica je postranska stvar, ker glavni motiv je, kakor smo videli to, da prisilijo starši dekleta neljubemu in neljubljenemu človeku v zakon proti njeni volji in proti njenemu nagnjenju, ker velja simpatija njenega srca drugemu. Stara pesem! S tem pa ne trdimo, da je Finžgar namenoma posnemal kakega avtorja, nego hočemo le reči, da je bil temeljni motiv že obdelan nešteto krat. Saj se tudi ne kapriciramo, da bi morala biti snov čisto nova; glavna stvar je, kako je obdelana. Finžgar tudi ni reflektiral na to, da ustvari klasično žaloigro, nego on je hotel napisati le ljudsko igro. Zato je vpletel petje, ki v tragediji ni potrebno, a v ljudskih igrah, namenjenih širšim masam, je običajno in skoro nekaka condicio sine qua non. In v »Divjem lovcu« je petja morda več nego dosti. Tako n. pr. v 4. dejanju, kjer za petjem pastirjevim nastopajo neposredno zopet — pevke planšarice, čeprav je obojno



petje le zato, da se naslika milieu in vzbuja razpoloženost (stimmung) . . . Torej »Divji lovec«! Apropos! Menda je 99% gledalcev pričakovalo, da se nam ta »Divji lovec« pokaže markantneje v svojem elementu, ali tega nismo videli. V zadnjem dejanju ga samo vidimo v gorah, ali ne vidimo, kako živi in razsaja kot divji lovec ter kako se maščuje, saj je bil prisegel, da se bo maščeval nad županom in nad svojim tekmeccem. Po našem mnenju bi bilo vsekakor potrebno, da ta »Divji lovec« nekaj »dela«, in ne samo da se da v zadnjem aktu takozvani divji lovec ustreliti! — Kajpada je tudi nekaj neverjetnosti v igri. Docela nemogoče je n. pr., da bi mogel kdo daleč v gore priti z ukle-njenima rokama (na hrbtu!) itd. Tehniško najslabše je četrto dejanje. Smrt Majde je čisto slučajna in ne dramatično motivirana. Posamezne osebe? Najbolje karakterizirana oseba je skopuh-župan, ki je zaljubljen v svoja dva grunta. Prizor, ko zblazni, je sam na sebi dovršeno pretresljiv in se je vzorno predstavljal. Jako dobro pogojena ljudska figura je »obsedeni« Tonček, ki pa igra tudi nekak factotum v celi igri in pomaga naprej porivati voz dramatičnega dejanja. Tonček je, hoče — noče, važna oseba v igri, čeprav mu ex principio ne bi mogla pripadati nikakršna važna uloga, kar ni v nikakršni organski zvezi v celoti . . . Znana stvar je, da je premiera kake drame pravzaprav generalna izkušnja za avtorja samega, ki pri tej priliki najlože sam spozna in zapazi vrline in hibe svojega dela. Blagor mu, kdor ima dovolj samokritike, da ga ne uplaši, če ni povsod zadel v črno! Tudi ne sme biti avtor preveč občutljiv, če čita v kritikah kakšno grajalno opomnjo. Errando discimus. Vse hibe, ki smo jih omenili mi, je g. Finžgar gotovo zapazil sam, in prepričani smo, da ni tako zaljubljen v svojega prvenca, da bi ga smatral za dovršeno delo, ki ne potrebuje nobene pile več. Summa summarum: »Divji lovec« je v jedru svojem lepa ljudska igra, pisana v pristnem narodnem duhu. Osebe govore res po domače; govorica v nekaterih prizorih je celo prerobata in nekateri prizori pregorjanski. Vse dejanje diši po rodni zemlji, po domači grudi. »Divji lovec« zasluži, da ostane — zlasti potem, če ga avtor tuptatam kaj popravi — stalno na našem repertoarju, ker smo prepričani, da bode še velikokrat napolnil »hišo«, zlasti ob nedeljah, kadar ljudje ne pridejo gledat in poslušat zamatanih modernih problemov, nego vedrit se na pošten način. Gosp. Finžgar naj nadaljuje ter nam spet spiše kako igro iz ljudskega življenja!

*Onjégin.*

B. Opera. Rossinijeva opera »Viljem Tell« se je pela prvič 4. marca na korist g. kapelniku Bog. Tomášu. Gioachino Rossini je bil rojen v Pesari l. 1792., umrl je v Parizu l. 1868. Uglasbil je nebroj oper, katerih večina se pa več ne poje; njegovo slavo po celem svetu so pa le nekatere teh oper razširile, in sicer najbolj »Viljem Tell« in »Seviljski brivec«. Poleg Verdija je Rossini najboljši italijanski operni skladatelj, ki pa ne dosega istodobnih nemških opernih skladateljev, kakor n. pr. C. M. Weberja, dasi se je dosti bavil s študijami klasikov Haydna in Mozarta in sploh z nemško glasbo, tako da so ga doma že imenovali »Il Tedeschino«. Ta šola je pa dobro vplivala na Rossinija, čigar boljše in najboljše opere, osobito »Viljem Tell«, se bistveno razlikujejo od opernih del drugih italijanskih skladateljev, ki so zvesti italijanskemu načelu negovali le bolj arijo-melodijo. Rossini se je pač tudi potrudil najbolj za lepe arije-duette, a ni zanemaril pri tem ensemblov in orkestra. V tem se tudi ravno bistveno odlikuje in je ravno v »Viljem Tellu« ensembelu pripomogel do bri-

ljantne veljave. Orkester mu ne služi samo v priprosto spremljevanje, ampak z njim že bolj slika in pojasnjuje dramatično dejanje; instrumentacija je bujnejša in se po živahnejši modulaciji razlikuje od opernih del stare šablone — tudi recitativ je na dosti višji stopinji.

Opera je bila dobro pripravljena in je lepo uspela. Črtalo se je pa tu precej. Najbolje je uspelo prvo dejanje, in je osobito zbor prišel do cele veljave, ker je ne le točno, ampak tudi dobro in fino v lepem soglasju z dejanjem pel, da smo se divili izbornemu stopnjevanju do fortisima, katerega moč je, rekel bi, stresala gledališče; vsled vsestranske sigurnosti je prišel ves material do cele veljave, zato lahko rečemo, da je bil to briljanten prvi akt — da bi bilo vsekdar tako!

Solistovske vloge so peli: gospodične: Ševčikova — Matildo, Romanova — Hedviko, Nočmi — Gemija (dečka); gospodje: Olszewski — Arnolda, Ulrich — Viljem Tella, Vašiček — Gesslerja in Melthala, Wildner — Leutholda Krampera — ribiča, Polašek — Harrasa. Treba priznati, da so gg. solistinje in solisti prav dobro peli. S ponosom lahko imenuje naše gledališče svoje solistovske moči: Nočmi, Romanovo, Olszewskega in Vašička, katerim se z lepim napredkom pridružujejo mlade moči: g. Polašek, Wildner, Krampera.

»Viljem Tell« se je 4krat ponavljal. Dne 21. marca je pel naslovno vlogo kot gost nam dobro znani izborni baritonist zagrebške opere g. pl. Vulaković s krasnim uspehom. Kot gost je nastopil tudi v operi »Zrinjski«, ki se je ta mesec iz prejšnjega repertoarja ponovila in lepo uspela.

Ob koncu operne sezone želimo, da se ohranijo izborne solistovske moči naši operi, katero treba na vsak način vzdržati, z opravičeno prošnjo, da se pri sestavi repertoarja za bodočo sezono jemlje več ozira na slovanske opere; kajti to zahteva ne le namen, ampak tudi ponos edine slovenske stalne opere, in gotovo večina obiskujočega slovenskega občinstva; tudi nedostatkom, ki so se žalibog tako neprijetno ponovili v zborih — treba racionalno odpomoči — zboru in orkestru posvetiti več skrbi.

L. Pahor.

## Upodabljajoča umetnost

Arhitekt Ciril Koch je bil minolega meseca razstavil pri Schwentnerju plastični model neke nove hiše, ki se sezida letos v Sodnih ulicah. Model je sestavljen deloma v modernem secesionistnem slogu, in po tem načrtu zgrajena hiša bo delala čast g. Kochu.

Razstava slik »Društva moskovskih umetnikov« v Peterburgu. Ako primerjamo to razstavo z razstavami drugih umetniških društev, spoznamo, da je precej slabša po številu umotvorov, posebno pa po vrednosti v zmislu umetniške dovršenosti. Glavno mesto na tej razstavi zastopa secesija. Izmed petindvajsetih razstavljalcev zaslužijo le nekateri pažnjo, o drugih pa skoro ni vredno govoriti. Po kompoziciji se najbolj odlikuje M. I. Šesternik, po svojem simboličnem sestavu (paneau) »Šepet smrti«. Vsa slika je razsvetljena s simboličnobengaličnimi žarki, ki jo le še bolj povečujejo. Lahko imenujemo to delo najboljše na celi razstavi. Kot dobri sliki tega umetnika je še omeniti:



»V solčni dan«, ki se odlikuje po jarkosočnem koloritu, in malo sličico »Ciganka«, na kateri je dobro zadet zrak.

K drugemu iz boljših razstavljalcev se lahko prišteva V. N. Mješkov, katerega najboljša slika je »Vesna idet« (Spomlad prihaja). Odlikuje se kakor še par drugih njegovih slik (»Žarki poldan« in »Monastirski (samostanski) dvor«) po živem koloritu. Dalje je razstavil še par portretov, narisanih s črno in rdečo kredo, med katerimi pa je dober le eden »Portret starega invalida«. Narisan je pravilno, s čuvstvom in izraža se ekspresno duševno razpoloženje, na drugih pa se opaža popolna brezbržnost risbe.

Omeniti je še pokrajinski vid Kavkaza »Večer«, knjeginje I. G. Gugunove, in sliko »Mrak« V. D. Poljenova. Dovršeni stvari s čuvstvom in nardarjenostjo! Kar pa se tiče drugih razstavljalcev, se je pa le čuditi, da si sploh izmislijo kaj takega razstaviti v takem kraju, kjer je razvita umetnost dandanes do visoke stopinje. Največja napaka vseh razstavljalcev je brezbržnost v risanju in proporcijah, kjer se izvečine predočujejo neke fantastne oblike s fantastnim umazanem koloritom. Popolnoma se je soglasiti z umetniki, ki slede za kontrasti barv, toda ne smemo pozabiti, da je vseeno paziti tudi na risbo in obliko predmetov, najsi bo kakršna hoče specialnost slikanja.

*Peter S. Žmitek (Peterburg).*

## Med revijami

»Česká Revue« ima v svoji marčevi št. obširen in temeljit članek o naši »Družbi sv. Mohorja«. Članek je spisal naš prijatelj dr. Kárasek. Pisatelju imponuje število Mohorjanov, pregleduje njih razširjanje po raznih delih sveta; zlasti se čudi, da je v Ameriki toliko Slovencev naročenih na knjige sv. Mohorja. Najbolj pa zanimajo drja Káraska egiptovski Slovenci in egiptovske razmere sploh, kakor jih je opisal v »koledarju« dr. Pečnik.

»Sport & Salon«. Wien, V. Jahrgang 1902 ima v svoji 7. številki podobo in životopis našega rojaka, v Monakovu živečega slikarja, g. A. Ažbeta. Članek, ki ga je spisal Artur Rössler, ima naslov: Meister A. Ažbéc, ein Lehrer der Schönheit. Rössler poudarja posebno, kako fin čut za barve ima Ažbéc. Že to, kako in kakšne barve on vidi, priča, da je Ažbe umetnik; kajti le umetnik more tako videti. Ažbéc je impresionist, ali umetnost mu je več nego priroda. Slikar naj slika, kar vidi, ali pomen naslikanega predmeta je odvisen od tega, kaj vidiš in kako si videl. Pasivni posnetek prirode še ni umetnost, šele soustvarjajoča duša umetnikova stori, da je naslikani predmet umotvor.

Gosp. Ažbéc je porojen v Škofji Loki. Na Dunajski akademiji so bili njegovi učitelji: Gripenkerl, Eisenmenger in L'Allemand. V Monakovem pa je študiral sedem let na tamošnji slikarski akademiji, kjer je bil zlasti Löfftz njegov umetniški mentor. Že na akademiji je bil znan po svoji izredni tehniki, in marsikak tovariš je iskal pri njemu sveta in pomoči. Pred enajstimi leti pa si je ustanovil v Atenah ob Izari svojo posebno slikarsko šolo, ki je danes — tako pravi članek Rössler sam — najslavnejša in največja privatna slikarska šola v Monakovem, kjer je slikarskih šol veliko število. Malokateri monakovski slikar je tako usposobljen učiti lepoto kakor Ažbe in zato ima vse

polno učencev, tudi iz takozvanih najvišjih aristokrat. krogov. Pri sprejemanju v svojo šolo gleda samo na sposobnost kandidatovo. Kot učitelj je nenavadno strog, a v komer je zasledil talent, temu ni samo učitelj, nego tudi reditelj in dobrotnik. Ažbetova maksima je, da mora biti dober tehnik, kdor hoče biti dober umetnik. Iste nazore je izjavil tudi meni, ko sem ga bil leta 1900. meseca avgusta obiskal v Monakovem v njegovem atelierju. »Dandanes si domišlja marsikak moderni impresionist, da je že umetnik, če Vam namaže platno z raznimi secesionističnimi pacarijami in kričečimi barvami« — mi je pravil gosp. Ažbč. »Ali ti ljudje nimajo pojma o anatomiji, ne o perspektivi in proporciji in luči! Njih tehnika je šolarska in otročja. Veste, najprej treba, da zna človek risati, pravilno in izborno risati, predno more začeti — slikati!...«

Veseli nas, da uživa naš rojak g. Ažbč v nemškem Monakovu tolik ugled, zlasti v umetniških krogih, jaz zase pa ga prosim v imenu slovenske umetnosti, naj dovrši čimprej tisto lepo sliko, ki mi jo je kazal v svojem privatnem atelierju. Mojster Ažbč že vé, katero sliko mislim. Na prihodnji umetniški razstavi — za katero sicer še ne vemo, kdaj se bode vršila — v Ljubljani moramo videti tisto sliko in morebiti še kako drugo.

*Aškerc.*

## Splošni pregled

Nemške višje gimnazije na Kranjskem. Meseca februarja je trdil v državnem zboru neki slovenski poslanec, da imajo kranjski Slovenci na razpolaganje štiri višje gimnazije. To pomoto moramo resnici na ljubo stvarno popraviti! V Ljubljani je na II. gimnaziji v nižjih štirih razredih učni jezik slovenščina, le za grščino in nemščino je učni jezik nemščina. Takisto so na I. gimnaziji ljubljanski, potem v Kranju in v Novem mestu v nižjih razredih slovenske paralelke, na katerih je za večino predmetov učni jezik slovenščina. A v višjih razredih — počenši od 5. do 8. razreda — je na vseh štirih gimnazijah na Kranjskem učni jezik nemščina; samo materni jezik slovenski se milostno predava s slovenskim učnim jezikom. **Kranjski Slovenci torej nimajo takisto kakor štajerski Slovenci niti ene višje slovanske gimnazije!**

Dasi smo to abnormalno in neznošno šolsko stanje v našem mesečniku že večkrat pribili, vendar poudarjamo to sedaj še enkrat, ker naši bratje Čehi in Poljaki mislijo, da imamo res par slovenskih gimnazij, vsaj na Kranjskem, in ne morejo verjeti, da bi se nam res tako žalostno godilo, kakor se nam godi!

25.000 Nemcev ima na Kranjskem 4 višje nemške gimnazije, 500.000 Slovencev pa nima niti ene svoje gimnazije! In vendar pišejo nekateri slovenski politični listi, da nam je vlada na Kranjskem še precej »objektivna«! Hvala lepa za tako objektivnost!

Dostavljamo še, da je znani renegat baron Schwegel predlagal istega meseca v parlamentu, naj se nemška nižja gimnazija v Kočevju razširi v višjo, a je v isti sapi glasoval z Vsenemci za odpravo celjske utraktivne gimnazije . . .

Javna predavanja v Ljubljani. Dne 2. marca je predaval g. dr. Robida o ženski duši in to v »Ženskem izobraževalnem društvu«. Pokazal je, da biva velika razlika med ženskim in moškim duševnim življenjem. Prav je,

da se v novejšem času skrbi čimdalje bolj za izobrazbo ženstva. Ta izobrazba pa naj se vrši primerno svojstvom ženske duše. Ženska je enakovredna moškemu, ali delokrog ženske je že od prirode čisto drug nego delokrog moškega. Predavatelj je podal zanimivo analizo in razvoj ženskega čuvstvovanja in mišljenja in je za svoje trditve zajel dokazov naravnost iz življenja. — Dne 8. marca je predaval g. dr. Zajec o jetiki, nje vzrokih in o poskusih, to strašno bolezen, če ne že popolnoma iztrebiti, pa vsaj omejit. — Dne 16. marca je predaval g. ravnatelj Šubic o Parizu in o pariškem življenju za časa svetovne razstave. Predavatelj je bil že večkrat v glavnem mestu francoskem, zato je bilo njegovo predavanje vseskozi zanimivo.

S temi predavanji je zaključena prva doba letošnje zimske sezone. Pričakujemo, da se bodo javna predavanja nadaljevala prihodnjo jesen ter čimdalje bolj razširjala med ljudstvom izobrazbo in omiko.

**Ponemčevanje in pomadjarjevanje Slavonije.** V jeseni preteklega leta je imel novoizvoljeni rector magnificus zagrebške univerze, g. dr. Vrbanić, svoj inavguralni govor. Tisti, ki so morda pričakovali, da bo novi vodja hrvaškega vseučilišča razlagal skrivnosti grške črke »digamma«, ali da bo primerjal častito glagolico s sanskritom, ali pa da bo učeni profesor na podlagi novih virov povedal, kako je bil oblečen takrat Horac, ko je pisal odo: »Maecenas, atavis edite regibus«, vsi tisti poslušalci so bili sila razočarani! Hrvaški učenjak, dr. Vrbanić, je brez dvoma velika izjema v učenjaškem »cehu«, kajti govoril je o nekem čisto modernem predmetu — o potujčevanju in raznarodovanju svoje domovine! Dr. Vrbanić je pokazal, da ni učenjak za štiri stene svoje sobe in za mrtve knjige, ki jih nihče ne čita, nego da je učenjak, ki gleda v sedanjost in jo promatra z bistrimi očmi kot rodoljub in Slovan. Dr. Vrbanić je v svojem s statističnimi podatki podprtem govoru dokazal, da v dolnji Slavoniji napredujeta Nemeč in Madjar, Hrvat in Srb pa — nazadujeta. Od leta 1880. do 1890. je število prebivalstva, ki pri ljudskem štetju ni zapisalo za svoj materni jezik hrvaški ali srbski, priraslo, a število hrvaško-srbskega prebivalstva ni napredovalo v istem razmerju, nego je padlo. Isto prikazen je zasledil dr. Vrbanić tudi v dobi od 1890--1900. V tej dobi se je naselilo v Slavoniji dvakrat več tujcev, nego je naraslo število avtohtonskega hrvaško-srbskega prebivalstva. Ali ne samo v Slavoniji, pravi dr. Vrbanić, nego v celi Hrvaški se umiče domači živelj tujcem. Tujci se množe na Hrvaškem veliko bolj nego domačini. L. 1890. je bilo v Slavoniji Madjarov 3'15%, Nemcev 5'37%, l. 1898. je bilo Madjarov že 10'31%, Nemcev pa 22'33%... Naravno je, da se nazadovanje slovanskega elementa pred tujstvom kaže tudi na gospodarskem polju. Izmed posestev, ki obsegajo nad 200 oral, je v varaždinski in zagrebški županiji samo nekako polovica v domačih rokah, v drugih županijah ni niti polovica obdelane zemlje v rokah Hrvatov in Srbov, nego po največkrat v rokah Nemcev in Madjarov! Kdor pa ima zemljo, ta je gospodar tudi na političnem polju, ta je vladar... Rector magnificus dr. Vrbanić apostrofuje končno navzočne akademike s temi-le gorečimi besedami: ». . . Treba ne samo temeljite naobrazbe, nego tudi ljubezni za to zemljo in za ta narod. Ta ljubezen, naj vas, mladi prijatelji, navdušuje, kadar ostavite posvečene dvorane vseučiliške, da oboroženi s čvrstim značajem, z resnim in treznim delom pripomorete, da se v ljudstvu (narodu) razvijejo in izpopolnijo njegove kulturne in ekonomske moči, s katerimi se bo mogel ta naš narod čimbolj priljubiti

(privezati) k sveti grudi svoje zemlje, ki jo je podedoval od svojih prednikov, ter da bo v tekmovanju s tujimi narodnostmi mogel s svojim delom in kulturnim razvojem v svoji lastni domovini pridobiti prvenstvo . . . « Torej nič sanskrita, nič stare slovenščine, nič »digame«! Ali reči moramo, da je le tista znanost kaj vredna, ki je zvezana z življenjem; zato so taki učenjaki, kakršen je dr. Vrbanic, pravi učenjaki, ker nimajo samo glave, ampak tudi srce, a brez tega se ni še nikdar nič velikega izvršilo pri nobenem narodu . . . Ali bi ne bilo dobro, ko bi tudi mi Slovenci obračali več pozornosti tisti statistiki, ki nam kaže, kako napredujemo in kako nazadujemo v borbi s tujstvom ob naših mejah? Nazadovanje hrvaštva pa nas briga ravno tako kakor nazadovanje slovenstva. To je jasno. Saj nemški »Drang nach Südosten« je evropski pojav, ki preti uničiti jugoslovanstvo sploh . . .

Kaj je vseučilišče? Umestno in aktualno vprašanje! Dosedaj smo mislili, da je vseučilišče — universitas litterarum — tista najvišja in najpopolnejša šola, kjer imajo svobodna misel, neodvisna znanost in svobodno raziskovanje svoj svobodni dom. Z vseučiliških kateder se razlagaj neokrinkana resnica brez ozira na desno in na levo, brez ozira na predsodke dotične dobe ali družbe. Znanost ima služiti samo resnici in takim potom napredku človeštva. Zato govori že eden izmed osnovnih členov naše ustave: »Die Wissenschaft und ihre Lehre ist frei!« To je v prvi vrsti namen in pomen vseučilišč. Tako smo mislili doslej. Ali pastirski list, ki so ga m. decembra izdali skupno avstrijski škofi o katoliškem vseučilišču, ki ga hočejo ustanoviti v Salzburgu, definuje vseučilišče drugače! »Vseučilišče je« — pravijo častiti prelati — »tista šola, katero morajo obiskovati tisti mladeniči, ki hočejo postati profesorji, zdravniki, juristi in duhovniki.« Nadalje pravi pastirski list, da mora taka šola stati pod nadzorstvom rimskega papeža in kat. škofov, ki čuvajo nad tem, da se uči »čista resnica«. Vseučilišče bi bilo torej po teh praktičnih nazorih nekaka fabrika, kjer se proizvajajo profesorji, zdravniki, juristi in duhovniki pod strogim nadzorstvom Rima. Sreča je še to, da se ustvari taka fabrika v Salzburgu in ne v — Ljubljani!

Celjska utrakvistna gimnazija. Pri specialni debati je padel dne 21. marca Stürgkhov vsenemški predlog, da naj se opuste celjski slovenski paralelni gimnazijski razredi. Združeni Slovani, Rumuni in Italijani so premagali to pot nemški naval na našo narodnost in to s 33 glasovi večine. Črez vse zanimivo je, da je bila vlada nekako sporazumljena z nemškim predlogom! Za sedaj pač ostane naša gimnazija v Celju, ali Nemci ne bodo mirovali! Italijani so glasovali za nas le slučajno. V bodoče se moramo v državnem zboru braniti Slovani sami. Toliko pa je jasno, da se iz Celja ne umaknemo sami nikdar prostovoljno, ker smo ondud kaj doma! Kdor pa bi v tem kritičnem položaju še priporočal celo kompromis z Nemci, takega politikarja bi ne mogli smatrati več za Slovence in Slovane! »Trd bodi, neizprosno, mož jeklen, kadar braniti je časti in pravde narodu in jeziku svojemu!«

»Zavod sv. Nikolaja« v Trstu je s pomočjo »Tržaške posojilnice in hranilnice« — kupil hišo z velikim vrtom v Rocolu (II. okraj) za kupnino 50.000 K. Ta nova gospodarska pridobitev tržaškega Slovenstva je toliko pomembnejša, ker je kupljeno poslopje pripravno za morebitno bodočo šolo, veliki vrt pa za poletne veselice.

Popravek. Na str. 233. črtaj v 5. vrsti besedico *ter!*

